

ČASOPIS MINISTERSTVA NÁRODNÍ OBRANY

VOJENSKÁ MYSL

DVACÁTÝ PÁTÝ ROČNÍK

3

Pražská operace Sovětské armády

Pražská operace je nedílnou a vrcholnou součástí rozsáhlého komplexu operací Sovětské armády v letech 1944–1945, jejichž cílem bylo osvobodit Československo od fašistických okupantů. Všechny tyto operace byly součástí osvobozenického poslání Sovětské armády, která v duchu proletářského internacionálního poskytl národům Evropy a Asie rozhodující pomoc v boji proti fašismu a imperialismu.

Osvobozenické poslání Sovětské armády v Československu bylo praktickou realizací závazků, které přijal Sovětský svaz uzavřením smlouvy o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci s Československem v prosinci 1943. Pražská operace, stejně jako kterákoliv jiná operace Sovětské armády na Slovensku a na Moravě, byla v naprostém souladu s životními zájmy obou našich národů. Tyto operace vyplývaly nejen z nutnosti porazit německou fašistickou armádu a její spojence, ale byly i konkrétní odpovědí na žádost politických představitelů českého a slovenského odboje. Obdobně jako slovenský lid žádal o pomoc Sovětský svaz v době Slovenského národního povstání, žádal a očekával pomoc Sovětské armády také český lid za Květnového povstání.

Národně osvobozenický program KSČ, jak jej formuloval Klement Gottwald již v červenci 1941, vycházel z předpokladu, že Sovětský svaz hájí proti fašistickým agresorům nejen socialismus a svobodu vlastního lidu, ale že bojuje i za svobodu

ostatních národů zotročených fašismem.¹⁾ KSČ usilovala proto o nejužší spolupráci se Sovětským svazem. Tato linie KSČ v odboji se stala i ústředním motivem bojového bratrství vojáků 1. československého armádního sboru v SSSR se sovětskými vojáky. Pravda komunistů, že bez pomoci Sovětského svazu nebude svobody Československa, se ověřila za Slovenského národního povstání. Zaslouhou komunistů staly se principy spojenectví se Sovětským svazem součástí Košického vládního programu. Výzvy revolučního pražského rozhlasu v noci z 5. na 6. května o pomoc Sovětské armádě byly pak shrnutím historické zkušenosti všech důsledných antifašistů, že Sovětská armáda je rozhodující silou, která určí výsledky zápasu s fašismem.

Naléhavá potřeba bezprostřední pomoci Sovětské armády proti fašistickým zločinům byla faktorem, který urychlil zahájení pražské operace. Podle plánu útoku 1. ukrajinského frontu, schváleno hlavním stanem sovětského velení, měla být operace zahájena 7. května 1945. Tankové divize měly proniknout do hlavního města šestý den operace, tj. 12. května.²⁾

¹⁾ Srovnaj projev Kl. Gottwalda u příležitosti podepsání československo-sovětské smlouvy dne 18. července 1941 o vytvoření čs. vojenských jednotek v SSSR. Kl. Gottwald, Spisy, sv. IX, Praha 1954, str. 41.

²⁾ Za osvobození Čechoslovákii, Moskva 1965, str. 232. Též memoáry I. S. Koněva, Čtyřicátý pátý, Praha 1970.

Příjem hlášení o výzvě pražského rozhlasu o pomoc vedl však k rozhodnutí zahájit urychleně útok hlavním úderným uskupením 6. května ve 14 hod. [moskevského času]. Průzkumné oddáry zahájily činnost již v ranních hodinách a čela rychlých skupin dosáhla Prahy kolem čtvrté hodiny ráno 9. května. Nikoliv tedy šestý, ale již čtvrtý den operace byl úkol osvobodit Prahu splněn.

Úsilí sovětských vojáků, štábů a velitelů všech stupňů poskytnout co nejrychleji pomoc bojující Praze vyplývalo z bratrských vztahů sovětského lidu k Československu. Překvapivý úder a vysoké tempo útoku mohla však sovětská vojska dosáhnout jedině proto, že ještě před vypuknutím povstání byly vytvořeny příznivé předpoklady pro tuto operaci a byly skutečně nezbytné přípravy, které zabezpečily její maximální efektivnost.

Bezprostřední přípravy k zahájení pražské operace byly zahájeny po vydání směrnic hlavního stanu velitelů 1. ukrajinského frontu (1. května v 01.30 hod.) a velitelů 2. ukrajinského frontu (2. května v 19.40 hod.). Vzhledem k tomu, že definitivní forma plánu pražské operace byla formulována, jak dosvědčuje generál Štemenko, v noci na 4. května,³⁾ musely sovětské štáby a vojska splnit v krátkém přípravném období velmi náročné úkoly. V rámci 1. ukrajinského frontu to byl přesun vojsk z Berlína do prostoru sz. od Drážďan. Na vzdálenost 100—200 km se přesunovaly svazky 3. a 4. gardové tankové armády, čtyři všeobecné armády, mechanizovaný a jezdecký sbor, dělostřelecký sbor pro průlom a řada jiných speciálních útvarů. Také u 2. ukrajinského frontu bylo nutné v necelých pěti dnech přeskupit sovětská a rumunská vojska na střední a jižní Moravě, soustředit v nových prostorech 6. gardovou tankovou armádu a 1. gardovou jezdecko-mechanizovanou skupinu a zajistit zasazení nově přidělené 9. armády do prvního sledu frontu.

Zvládnutí náročných úkolů při střídání a přeskupení vojsk (uvolněná pásma v Berlíně přejímal 1. běloruský front) svědčí o vysokém stupni sovětského vojenského umění v závěrečné fázi války. I za podmínek blížícího se zhroucení fašistického Německa bylo přeskupení vojsk uskutečněno převážně v noci, aby bylo zajištěno překvapení nepřitele. Prostory soustředění vojsk musely být zajištěny nepřetržitou činností letectva.

Z historického faktu, že sovětské velení bylo s to v relativně krátkém přípravném

období (3—5 dnů) zpracovat detailně plán pražské operace a vytvořit silná úderná uskupení, vyvozovali nositelé antisovětských názorů nesprávné závěry, jejich cílem bylo snížit význam pražské operace a zásluhy Sovětské armády o osvobození Československa.

Toto snižování významu pražské operace a bojového hrdinství sovětských vojáků je v příkrém rozporu s historickými fakty. Pražskou operaci nemůžeme totiž odtrhnout od předcházejícího postupného osvobozování Slovenska a východní Moravy; nemůžeme ji oddělit ani od souvislosti s berlínskou a vídeňskou operací. Stejně tak nemůžeme oddělit pražskou operaci od širších mezinárodně politických vztahů na sklonku druhé světové války.

Velení Sovětské armády se nezabývalo otázkou osvobození Prahy a západní části Československa teprve v květnu 1945, ale mnohem dříve. Otázku osvobození Prahy sovětská strana nikdy neposuzovala izolovaně, ale vždy se zřetelem k celkové situaci na frontě. Zámysl velení Sovětské armády proto můžeme sledovat již v úvahách spojených se zpracováním plánu tažení v roce 1945, který začal vznikat koncem října a v listopadu 1944.

Tento všeobecný zámysl sovětské velení postupně precizovalo a korigovalo s přihlédnutím ke skutečnému vývoji situace na evropském válečném

Nové pojetí plánu berlínské operace, k němuž se dopravovalo sovětské hlavní velení v březnu 1945, vytvářelo i nové předpoklady pro osvobození Prahy. Rozsáhlé materiálně technické zabezpečení vojsk 1. běloruského a 1. ukrajinského frontu, jimž byl svěřen úkol porazit nepřátelské uskupení ve středním Německu a dobyt Berlín, vytvářelo i nové podmínky pro rychlý útok na Prahu.

Tyto skutečnosti nemění nic na historickém faktu, že mezitím pokračovalo soustavné bojové úsilí sovětských vojsk za osvobození Československa. Byl to především lednový útok vojsk 4. ukrajinského frontu v západokarpatském prostoru, který vytvořil podmínky pro útok na Ostravu s perspektivou dalšího postupu na pražském směru. Když 17. února 1945 schvalovalo sovětské hlavní vedení první verzi útoku na ostravském směru, uváděla se kromě Ostravy jako operační cíl také Praha a břehy Vltavy.⁴⁾ K útoku 4. ukrajinského frontu se tehdy přimykala útok vojsk právě křídla 2. ukrajinského frontu při očisťování středního Slovenska a od 26. března

³⁾ Vojenno-istoričeskij žurnal 1971, č. 5, str. 85.

⁴⁾ Osudové bitvy. Praha 1970. — A. I. Jeremenko, Osvobození Ostravy, str. 297.

jako jeho nový úder na bratislavsko-brněnském a vídeňském směru.⁵⁾

Stručná rekapitulace těchto historických faktů o osvobození Československa dokazuje neudržitelnost antisovětských názorů, podle nichž se o osvobození Prahy začalo uvažovat teprve na sklonku dubna 1945, když se objevily první návrhy západních spojenců o posunutí styčné linie mezi Sovětskou a americkou armádou v Československu na řeku Vltava. Naopak. Velení Sovětské armády se dávno před tím zabývalo otázkou osvobození Prahy, jak to vyplývalo z internacionálního osvobozenec-kého posláni Sovětské armády a ze závazků čs. — sovětské smlouvy z roku 1943.

Při zpracování konečné formy plánu pražské operace bralo sovětské hlavní velení v úvahu též otázky mezinárodní politické povahy. Sovětské vládě a velení armády neunikly snahy nacistických prominentů Ribbentropa, Himmlera, Goeringa aj. rozbít protihitlerovskou koalici uzavřením separátního příměří se západními velmocemi. Nacisté si tak chtěli vytvořit lepší podmínky pro pokračování ve válce proti Sovětskému svazu. Na podkladě rozboru informací o rozhovorech generála SS Wolfa s americkým státníkem Allanem Dullem (8. a 19. března 1945) ve Švýcarsku dospělo sovětské velení k závěru, že nacisté budou hledat za každou cenu možnost úniku před úplnou porážkou a pokusí se bránit na těžko průchodných směrech v blízkosti jižních a jihozápadních prostorů Německa.

Je jasné, že takový odpor mohla fašistická armáda po pádu Berlína organizovat v rakouských Alpách a v Bavorsku. V českých zemích mohla vést zdlouhavý ústupový boj. Nasvědčoval tomu houževnatý odpor nepříteli na severní Moravě po dobytí Opavy a Ostravy. Partyzáni a jiné zpravodajské složky hlásili v dubnu sovětskému velení, že nacisté přesunují do Čech různá týlová zařízení, budují záložní sklady, palebná postavení a velitelská stanoviště. V operačně výhodných prostorech (Mladoboleslavsko, Sedlčansko) byly soustřeďovány zálohy wehrmachtu. Nepřátelské velení se připravovalo k obraně předmostí na Labi a na Vltavě.⁶⁾ Plán obrany Prahy byl zpracován jak pro variantu vnitřních nepokojů, tak proti možnému útoku Sovětské armády od východu.⁷⁾ Ještě ve dnech povstání v Praze odhaloval náčelník nepřátel-

ské skupiny armád Mitte generál von Natzmer, že v regulérním ústupovém boji bude možné pokračovat alespoň 14 dnů (až do organizovaného stažení všech vojsk do amerického pásma).

Nebezpečí vyplývající z těchto nepřátelských kalkulací nebylo možné podceňovat vzhledem k tendencím některých představitelů západních velmocí, kteří začali otevřeně vystupovat se svými antisovětskými záměry. Britský ministerský předseda W. Churchill vydal právě v těchto dnech maršálu Montgomerymu směrnicí, která zdůrazňovala: „Pečlivě sbírat a uskláňovat německé zbraně, aby bylo snazší rozdat je německým vojákům, s nimiž bychom museli spolupracovat, kdyby sovětský útok pokračoval.“⁸⁾

Duch smířlivého postoje vůči poraženému Německu, jehož podstatou byl antisovětiismus, dobře pochopila nová německá vláda admirála Dönitze. Až do podepsání předběžného protokolu o kapitulaci 7. května v Reměch nevzdávali se nacisté naděje na rozloučení protiněmecké koalice. Němečtí vyjednavací využili smířlivosti na straně západních velmocí a prosadili ještě 7. května lhůtu 36 hodin do bezpodmínečné kapitulace. Oficiálně měla sloužit k dodání rozkazů o kapitulaci. Ve skutečnosti však posloužila k pokusu o záchranu německé armády.

Plán osvobození Prahy předešel těmto záměrům především správnou volbou směru hlavního úderu v pásmu 1. ukrajinského frontu. Rozhodující úder byl veden přes Krušné hory do týlu nacistických vojsk a přetínal jejich ústupové cesty na západ.

Nejen však záměry nepříteli bylo nutné brát v úvahu při dotváření konečné formy plánu pražské operace. Pozornost musela být věnována též postojům západních spojenců k otázkám poválečného uspořádání Evropy.

Z oficiálních styků se západními spojenci a na podkladě informací z jiných zdrojů bylo možné dedukovat, že na Západě jsou stále silnější tendence ovlivnit poválečný vývoj v Československu, zabránit zde rozvoji národní a demokratické revoluce. Mělo se tak stát posunutím čáry styků co nejdále na západ. Smysl těchto záměrů přesně vyjádřil W. Churchill ve svém dopise americkému prezidentu H. Trumanovi 30. dubna 1945 slovy: „Nelze pochybovat, že osvobodí-li Vaše vojska Prahu a co možná největší část území západního Československa, může to zcela změnit pováleč-

⁵⁾ Osvoboždění jugovostočnoj i centralnoj jevropy vojskami 2-go i 3-go ukrajinských frontov 1944—1945. Moskva 1970, str. 526 a n.

⁶⁾ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, Frankfurt a. Main 1961, sv. IV., str. 1440 a n.

⁷⁾ Vojenský historický archiv, Pražské povstání 17—21.

⁸⁾ Citováno podle publikace: A. A. Grečko. Osvobození Československa, Praha HPS-MNO 1970, str. 42.

Rozmach pražské operace

Front	Trvání dnů	Hloubka postupu v km	Šířka fronty km	Pásmo útoku na		Průměrné denní tempo útoku vojsk		Trvání děl. přípravy
				hlav. směru	pomoc	střel.	tank. a RS	
1. ukrajinský	6	60—200	520	50	40	20—30	50—60	32 min.
4. ukrajinský	6	50—150	220	—	—	10—30	40—50	—
2. ukrajinský	5	40—180	260	32	18	20—30	50—60	30 min.

Poznámka: 4. ukrajinský front útočil v celém pásmu, rychlé skupiny 38. a 60. armády postoupily za šest dnů do hloubky 180—200 km.

nou situaci v Československu a navíc to může mít velký vliv na sousední země.⁹⁾

Zcela průkazně vyplývaly podobné zámeny ze sdělení vrchního velitele spojeneckých ozbrojených sil generála D. Eisenhowera sovětskému velení 4. května. Eisenhower informoval náčelníka generálního štábu Sovětské armády, že v Československu budou americké jednotky postupovat až na levý břeh Vltavy a Labe. To bylo v příkrém rozporu s předem dojednanou čarou styku Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice. Proto generál A. I. Antonov ve své odpovědi Eisenhowerovi 5. května sdělil, že sovětské velení se rozhodně staví proti takovému postupu amerických vojsk. Zdůvodnil to tím, že sovětské velení již samo vytvořilo odpovídající uskupení vojsk a přistupuje k zahájení operace.¹⁰⁾ 5. května byla již sovětská vojska hlavního úderného uskupení v bojové pohotovosti.

Sovětské hlavní velení zvolilo v pražské operaci neefektivnější formu útoku proti nepřátelské skupině armád Mitte, která měla tehdy přes 70 divizí; to bylo asi 900 000 nepřátelských vojáků. Bylo využito hlubokého obchvatu skupiny armád Mitte vojsky 1. ukrajinského frontu ze severu a vojsky 2. ukrajinského frontu z jihovýchodu. Proto byla zvolena forma mohutné obkličovací operace na frontě v délce 1000 kilometrů. (Rozmach pražské operace charakterizují statistické údaje v tabulkách 1, 2).

Nejsilnější úder měla vést vojska pravého křídla 1. ukrajinského frontu maršála

I. S. Koněva z prostoru sz. Drážďan přes Krušné hory na Prahu. Z prostoru j. Brna měla vést sbíhavý úder vojska 2. ukrajinského frontu maršála R. J. Malinovského. Obkličené nepřátelské uskupení mělo být současně rozděleno úderem 4. ukrajinského frontu generála armády A. I. Jeremenka a údery vnitřních křidel 1. a 2. ukrajinského frontu. Část sil těchto frontů měla proniknout do západních a jižních Čech na čáru styku s americkou armádou. Jejich bojovou činností měla být vytvořena vnější fronta obkličení.

Podle rozhodnutí velitele 1. ukrajinského frontu byla v jeho pásmu organizována tři útočná uskupení.¹¹⁾

Hlavní úder vedl front z prostoru Riesa na úseku 50 km silami tří vševojskových armád (3., 5. gardová a 13. armáda), dvou tankových armád (3. a 4. gardová), dvou samostatných tankových sborů a pěti dělostřeleckých divizí. Tento úder znamenal, že vojska dosáhnou Prahy nejkratším směrem a že nepřítel ztratí ústupové cesty na západ.

Druhý úder vedl 1. ukrajinský front z prostoru sz. Görlitz na úseku 28 km silami dvou vševojskových armád (28. a 52.), jednoho mechanizovaného sboru a jedné dělostřelecké divize ve směru Görlitz, Mladá Boleslav.

Třetí úder k obejití Dresden z jihovýchodu vedla ve směru Pirna, Mělník polská 2. armáda a 1. tankový sbor.

Operační sestava frontu byla učištěna do jednoho sledu. V záloze velitele frontu byl jeden jezdecký sbor. Tankové armády měly útočit společně se vševojskovými armádami. 3. gardová tanková armáda gene-

⁹⁾ Podrobněji G. A. Děborin, Druhá světová válka, Praha 1960, str. 383.

¹⁰⁾ O této problematice podrobněji pojednává sovětský historik V. A. Morozov v připravované sovětsko-československé publikaci k 30. výročí osvobození. — Srovnaj též Historie a vojenství 1973, č. 1, str. 119.

¹¹⁾ I. S. Koněv, Čtyřicátý pátý. — Vojenno-istoričeskij žurnal 1970, č. 5, str. 117—121.

Tabulka 2

Poměr sil a prostředků na pražském směru dne 5. května 1945

Druh	Sovětská a spojenecká vojska v sestavě Sovětské armády	Německofašistická vojska	Poměr sil
Divize (kalkulačně)	177,5	71,5	2,4:1
Lidi (v tisících)	2 028	900	2,2:1
Děla a minomety (bez minometů 50 mm)	29 496	9 700	3:1
Tanky a samohybná děla (útočná děla)	1 808	1 900	1:1
Bojové letouny	3 014	1 000	3:1

Poznámka: průměrný stav střelecké divize 3500, střelecké brigády 1500 osob,

- bojové jednotky Sovětské armády měly v pražské operaci 1 196 390 osob
- ostatní jednotky sovětské armády 574 247 osob
- československé jednotky 48 400 osob
- polské jednotky 69 522 osob
- rumunské jednotky 139 495 osob

rála Rybalka měla proniknout do Prahy ze severu a severovýchodu, 4. tanková armáda generála Leljušenka měla obejít Prahu ze západu a jihozápadu a odtud proniknout do města. Leteckou podporu útoku zajišťovala 8. letecká armáda.

Velitel 2. ukrajinského frontu zasadil na směru hlavního úderu tři vševojskové armády (7. a 9. gardové, 53.). 6. gardová tanková armáda generála Kravčenko měla rozvíjet útok v pásmu 7. gardové armády, 1. gardová jezdecko-mechanizovaná skupina generála Plijeve v pásmu 53. armády.

Levé křídlo hlavního úderného uskupení zabezpečovala v pásmu moravsko-rakouských harnic 46. armáda; pravé křídlo kryla část sil 53. armády a 1. rumunská armáda. Na olomouckém směru pokračovala v útoku vojska 40. armády a 4. rumunské armády. Bojovou činnost 2. ukrajinského frontu zabezpečovala 5. letecká armáda v součinnosti s částí sil 17. letecké armády 3. ukrajinského frontu.

Hlavní úsilí 4. ukrajinského frontu (60., 38., 1. gardová a 18. armáda společně s 1. čs. armádním sborem v SSSR) bylo podle plánu operace zpočátku soustředěno ke zničení olomouckého uskupení nepřítel. Pak měla i tato vojska postupovat na Prahu. K tomu účelu byla vytvořena z části sil 60. armády frontová rychlá skupina v se-

stavě: 302. střelecké divize, 100. tanková brigáda, 65. motostřelecká brigáda a dva rotitankové pluky. Také velitel 38. armády organizoval rychlou skupinu v sestavě: 70. gardová střelecká divize, 42. tanková brigáda a jednotky 1. československé tankové brigády.¹²⁾ Pěší brigády 1. československého armádního sboru pokračovaly v útoku na levém křídle 18. armády na směru Vsetín, Bystřice pod Hostýnem, Prostějov. V rámci 8. letecké armády se měla bojů na olomoucko-pražském směru zúčastnit také 1. čs. letecká smíšená divize.

Několik málo dnů před zahájením pražské operace bylo vyplněno nejen materiálně technickým zabezpečováním vojsk, ale také cílevědomou stranickopolitickou činností. Politická příprava byla vedena v duchu proletářského internacionalismu pod heslem „Vpřed, za Prahu! Dokončeme porážku nepřítel!“ Mocným impulsem pro vojáky i velitele byly výzvy pražského rozhlasu, které zachytili sovětští radisté. Bojový elán vojsk podněcovali velitelé všech stupňů. Typická je v tomto směru výzva maršála Koněva, který apeloval na podřízená vojska slovy „Nažimajťte vo vsju“.

Ve 14 hodin 6. května 1945 přešly po silné dělostřelecké přípravě do útoku hlav-

¹²⁾ K. S. Moskalenko, Na jugozapadnom napravleniji, Moskva 1972, str. 604.

ní síly 1. ukrajinského frontu (13. a 3. gardová armáda a 3. a 4. gardová tanková armáda). Ve 20.00 hod. zahájila útok také 5. gardová armáda.

Fašisté kladli před Dresden zoufale tvrdý odpor. Do konce dne byla ale nepřátelská obrana na několika úsecích prolomena. Největšího úspěchu dosáhla 13. armáda a 4. gardová tanková armáda. Jejich vojska pronikla do hloubky 23 km.

Úspěšný útok hlavního úderného uskupení 1. ukrajinského frontu sz. Dresden zmařil poslední plány nepřátelského velení o vyproštění obklíčených vojsk ve Wroclawu. V 18.00 hod. 6. května kapitulovala posádka dlouho obklíčeného města (40 000 vojáků). Také tento úspěch byl součástí pražské operace.

Dne 7. května pokračoval útok 1. ukrajinského frontu. Svazky tankových armád předešly střelecké útvary, ničily nepřátelské zátaras a velkou rychlostí pronikaly do Krušných hor. Koncem dne dosáhly předsunutých útvarů tankových armád jejich severních svahů. Rychlý postup předsunutých odřadů zabránil nepříteli zaujmout organizovanou obranu v opevněných postaveních na německo-československé hranici a připravit krušnohorské průsmyky k obraně. Nepřátelské protizteče se mijely účinkem. Předvídatost sovětského hlavního velení při přípravě překvapivého úderu právě na tomto směru přinášela pozitivní výsledky. Vojska 1. ukrajinského frontu postoupila o dalších 45 km blíže k Praze.

Tentýž den zahájily také útok armády středu a levého křídla 1. ukrajinského frontu. Rozpoutaly se boje o Dresden a polský tankový sbor pronikl do Bautzen.

V ranních hodinách 7. května přešla po půlhodinové dělostřelecké přípravě do útoku také vojska dvou sborů 7. gardové armády v úseku jižně od Pohořelice u Brna. Ostatní vojska 2. ukrajinského frontu ještě dokončovala střídání a soustřeďování. V součinnosti s letectvem prolomily divize 7. gardové armády nepřátelskou obranu v šířce 25 km a do konce dne postoupily o 12 km.

Vojska 4. ukrajinského frontu zahájily 7. května boj na bližších přístupech k důležitým dopravním uzlům Olomouci a Přerovu. Velení nepřátelské 1. tankové armády se snažilo zabránit uzavření úzkého koridoru mezi Olomoucí a Prostějovem. Pod ochranou zadních vojáků pokoušeli se fašisté stáhnout rozbité jednotky na západ. Vzhledem k rychlému postupu 1. ukrajinského frontu na sever od Prahy to byl pokus na-prosto bezvýhodný.

Dne 8. května pokračovala sovětská vojska v útoku na celé frontě od Dresden až k Dunaji.

Vojska pravého křídla 1. ukrajinského frontu osvobodila Dresden a plně ovládla všechny přechody přes Krušné hory. Sovětské tanky překračovaly Krušné hory v pásmu od Ústí n. Labem až po Vejprty. Jeden z nejdůležitějších přechodů byl u Cínovce. Průzkumná jednotka předsunutého odřadu 4. tankové armády tam zničila nepřátelské palebné ohnisko. V boji padli na severočeském území první rudoarmejci. Čelní tankové jednotky rychle obcházely v prostoru Cínovce zaminované a zatarasné úseky komunikací. S cílem proniknout co nejrychleji do Teplic razili si tankisté cestu lesním porostem. Překážkou postupu byla měkká rašelinná půda, do které se bořily pásy tanků. Po úzké cestě byl skutečně boční manévř od Cínovce směrem na západ k Mikulovu, přičemž byl likvidován odpor jednotky vojsk Sturm. Jiná tanková jednotka uskutečnila obchvat nepřátelských odporů před Teplicemi tím, že projela železničním tunelem z Moldavy do Nového Města a dále po úzkém železničním mostě mezi Novým Městem a Mikulovem.

Přešle bylo nutné uskutečnit v pásmu pohraničních horských přechodů mnoho směrych manévřů, splnili sovětské tankisté úspěšně své bojové úkoly. Zásahu na tom mají také velitelé předsunutých tankových odřadů 3. a 4. tankové armády generálové Ziberov a Bělov, kteří postupovali v sestavě odřadů. 5. gardový sbor generála I. P. Jermakova zničil za svého postupu na jih přehající štáb Schörnerovy skupiny armád Mitte a zasloužil se tak mimořádně o rozložení dalšího organizovaného útupu nepřítel.

Záslouhou hrdinného úsilí tankistů, ženistů a střeleckých jednotek ocitly se Krušné hory 9. května pevně v rukou osvobozených vojsk. Zdlouhavé boje o horské přechody, jak tomu bylo v Karpatech, se zde neopakovaly. Po osvobození Teplic, Litvínova, Mostu, Bíliny a jiných severočeských měst pronikaly tankové jednotky nezadržitelně ku Praze. Předsunutý odřad 4. gardové tankové armády dosáhl ještě 8. května Libčevsi a Želkovic u Loun. U Chlumčan j. od Loun rozbili tankisté plukovníka Korotějeva nepřátelský proud, který se pokoušel uniknout na západ.

Předsunutý odřad 3. tankové armády zničil j. od Teplic týlové jednotky nepřátelské 17. protiletadlové divize a 21. tankové divize. Další odpor nepřítel likvidovaly tyto jednotky v prostoru Straškova, kde v součinnosti se sovětským letectvem zničily na sto nepřátelských nákladních automobilů, 21 tanků a 17 protiletadlových děl. Jiná nepřátelská jednotka, která se v noci z 8. na 9. května pokoušela uprchnout

nout z Mělníka ke Slanému, byla rozbita v prostoru křižovatky za Novou Vsí u Veltrus.

Dne 8. května se úspěšně rozvíjel také útok 4. ukrajinského frontu. Po pouličních bojích vojska frontu osvobodila Olomouc a vyšla na čáru Zábřeh, Olomouc, z. od Tovačova. Rychlé skupiny 60. a 38. armády pronikaly energicky ku Praze. U Litovle likvidovaly jeden z posledních odporů nepřátelských jednotek.

Ráno 8. května byla v pásmu 2. ukrajinského frontu zasazena do boje 6. gardová tanková armáda. Do konce dne postoupila přes 50 km a dosáhla přístupů k Jihlavě. Ostatní armády 2. ukrajinského frontu pokračovaly v pronásledování ustupujícího nepřítele na západ a severozápad.

Vynikající pomoc útočícím sovětským vojskům poskytovalo sovětské letectvo. Od 6. do 8. května uskutečnilo na pražském směru 7600 bojových vzletů. Činnost letectva se soustředila především na průzkum a ničení ustupujících nepřátelských proudů. K poslednímu vzdušnému boji s nepřátelským letounem typu Heinkel-111 došlo 8. května v prostoru Budyně nad Ohří.¹³⁾

Za pronásledování ustupujících fašistů pocítovali sovětské vojáky všude pomoc partyzánů a jejich pomocníků. V pamětech účastníků pražské operace nacházíme nespočetné údaje, že čeští dobrovolníci provázeli sovětské jednotky jako průvodci a pomáhali rudoarmejcům zajišťovat rozptýlené nepřátelské skupiny.

V noci z 8. na 9. května byla podepsána bezpodmínečná kapitulace Německa. Všichni na nepřátelská vojska měla o půlnoci zastavit palbu a veškeré přesuny. Jednotky skupiny armád Mitte se ale na pokyn svého velitele generála polního maršála F. Schörnera pokoušely za každou cenu probít na západ do amerického pásma. Ani odchod nepřátelských jednotek a útek nacistických úředníků s rodinami odpoledne 8. května z Prahy nebyl úplný, jak to stanovila dohoda uzavřená s Českou národní radou. Bylo zjištěno, že nacisté připravovali v Praze na dny 9. a 10. května rozsáhlé ničení komunikačních i kulturně historických objektů.

Za tohoto chaotického rozkladu nepřátelské armády, poznamenaného ale fašistickou ničivostí, pronikaly v noci z 8. na 9. května ku Praze osvobozené jednotky ze severu, východu i jihovýchodu. Již kolem 4 hod. ráno 9. května pronikly od Slaného přes Dejvice čelní jednotky 4. gardové tankové armády. Od Veltrus přes Ko-

bylisy pronikly do centra Prahy jednotky 3. gardové tankové armády. Za bojů o vyčištění pražských ulic a parků padlo hrdinou smrtí téměř pět set sovětských vojáků. Celkem padlo v pražské operaci u všech frontů přes 8000 rudoarmejců; 28 000 vojáků bylo raněno.¹⁴⁾

Během dopoledne 10. května dosáhly Prahy také rychlé skupiny a předsunuté odřady 4. ukrajinského frontu. Rychlá skupina 38. armády, v jejímž svazku byli českoslovenští tankisté, dorazila na Hradčany v 10.30 hod. V odpoledních a nočních hodinách 9. května pronikly do Prahy od jihovýchodu tankové a motostřelecké jednotky 6. gardové tankové armády 2. ukrajinského frontu.

Obklíčovací kruh kolem nacistických vojsk v pražském prostoru byl definitivně uzavřen. Nepřetržitým postupem vojsk vnitřních křídel 1. a 2. ukrajinského frontu a svazků 4. ukrajinského frontu bylo obklíčeno nepřátelské uskupení 10.—11. května rozděleno na části. Izolované nepřátelské skupiny, jež nemohly uniknout na západ, začaly se vzdávat do zajetí. Celkem bylo v průběhu pražské operace zajato na 860 000 nepřátelských vojáků a ukořistěno velké množství bojové techniky a materiálu.

Současně s likvidací obklíččeného nepřítele pronikla část vojsk 1. a 2. ukrajinského frontu na západ od Labe a Vltavy a navazovala kontakt s americkou armádou na stanovené čáře Chemnitz (dnes Karl Marx-Stadt), Sokolov, Mariánské Lázně, Rokycany, Nepomuk, Písek, Volyně, Prachatic, Český Krumlov, Vyšší Brod, Velešín, Linz.

Na paměť vítězství Sovětské armády v pražské operaci zřídilo předsednictvo Nejvyššího sovětu SSSR medaili „Za osvobození Prahy“, která zdobí hruď tisíců sovětských vojáků, veteránů Velké vlastenecké války. Ještě v den osvobození Prahy zaznělo v Moskvě 24 dělostřeleckých salv ze 324 děl. Četné svazky a útvary obdržely čestný název „Pražský“ a vysoká vyznamenání.

Lid Československa nejenže radostně vítal své osvoboditele 9. května 1945, ale po celá tři desetiletí s vděčností uznává historickou skutečnost, že to byla Sovětská armáda, která zachránila Prahu. Stále platný je odkaz 9. května. Jeho smysl vystihl v roce 1945 na manifestaci v Bratislavě s. Klement Gottwald slovy: „Nadlidské úsilí národů Sovětského svazu do bylo, které rozhodlo o porážce hitlerovského Německa. A Rudá armáda do bylo, která osvobo-

¹³⁾ Archiv ministerstva obrany SSSR, dokumenty 2. letecké armády, mikrofilm XIII, č. 254.

¹⁴⁾ Za Osvoboždění Čechoslovenska, str. 278.

dila Československou republiku od nacistické hrůzovlády. Jsme hrdi, že v této chvíli triumfu nad pangermánským imperialismem stojí naše republika jako věrný společník po boku vítězného Sovětského svazu a prohlašujeme, že tomuto bratrskému spojení i v budoucnosti věrní zůstaneme, aby se pro naši republiku již nikdy více nemohl opakovat rok 1938 a 1939“.

XIV. sjezd KSČ vysoce vyzvedl historický význam vítězství Sovětského svazu a zásluhy Sovětské armády o osvobození Československa. Ve zprávě, kterou přednesl na sjezdu soudruh Gustáv Husák, byla mj. zobecněna poučení z válečného období vývoje naší společnosti. „Z paměti našich pracujících nikdy nevymizí“, prohlásil s. G. Husák, „že naše národní a státní svoboda byla obnovena hrdinským zápasem Sovětské armády. Zkušenosti z předmnichovské republiky a zejména z těžkých let

1938—1945 vedly k hlubokému přesvědčení miliónů pracujících našich národů, že samostatnost Československého státu a národní existenci českého a slovenského národa může zaručit jen těsné spojení se Sovětským svazem. Tím se vytvořily i vnější podmínky pro vítězství národní a demokratické revoluce a její postupné přerůstání v revoluci socialistickou.“¹⁵⁾

Především v tomto smyslu chápeme i význam vrcholné operace při osvobození naší vlasti Sovětskou armádou. Ve složitých podmínkách závěru druhé světové války, kdy vstoupilo do popředí třídní rozdělení světových sil, zabezpečila Sovětská armáda v duchu proletářského internacionalismu plnou svobodu a státní svrchovanost národů Československa.

Tento odkaz pražské operace Sovětské armády je i po třiceti letech stále živý a politicky trvale aktuální.

¹⁵⁾ Protokol XIV. sjezdu KSČ, Praha 1971, str. 23.

Vedoucí úloha KSČ v Květnovém povstání českého lidu

Skutečnost, že se vracíme k slavným událostem před třiceti lety, má velký aktuální význam. Světový válečný konflikt, národně osvobozenecské hnutí a osvobození Československa byly součástí procesu, ve kterém se zákonitě staly hegemony a vítězi síly, které důsledně a nekompromisně bojovaly za národní a sociální osvobození ujařmených národů. Z tohoto faktu vyplývá odkaz a závazek minulosti pro přítomnost a budoucnost.

K výročí Květnového povstání se vracíme proto, abychom čerpali poučení z vlastnictví a internacionálního přístupu KSČ k úkolům národně osvobozenecského boje a jejich realizace v podmínkách ostrého ozbrojeného a politického zápasu se silami fašismu, včetně boje s vyčkávací linií odbojové buržoazie.

KSČ vycházela z marxisticko-leninské analýzy konkrétní situace, vzájemného poměru třídních a mezinárodních sil a vytvořila program, který plně odpovídal složitosti podmínek národně osvobozenecského boje a dával předpoklady pro jeho další rozvoj.

Hlavní předpoklad splnění základních životních požadavků našeho lidu byl dán vítězným bojem sovětských armád proti německým okupantům. V průběhu dosud největšího válečného konfliktu bylo stále více zřejmé, že hlavní silou v antifašistickém zápase je armáda prvního socialistického státu, která je schopna porazit a zlikvidovat nenáviděný nacismus. Vítězné bitvy Rudé armády představovaly mocnou vzpruhu pro národně osvobozenecské hnutí okupovaných národů, včetně Československa. V těchto souvislostech vzrostla autori-

ta a důvěra ke komunistické straně jako avantgardě, která jak v období ohrožení Československa nacismem, tak i za druhé světové války ukazovala správnou cestu boje za svobodu vlasti. KSČ orientovala náš lid na ozbrojený boj proti okupantům, na organizování partyzánských skupin v týlu nepřítelů a tvoření národních výborů jako orgánů revolučního národně osvobozenecského boje a nové lidové moci. Ukazovala rozhodující význam domácího odboje pro osvobození země, zejména v době, kdy se blíží vítězství.

Moskevské vedení strany již v letech 1941 až 1942 vypracovalo koncepci založenou na prioritě stupňovaného ozbrojeného boje, jehož vyvrcholením se mělo stát ozbrojené lidové povstání. Tuto linii přijaly a rozpracovaly ilegální ústřední výbory na okupovaném území s tím, že dané

formy boje byly realizovány v závislosti na objektivních a subjektivních podmínkách rezistence v okupované vlasti.

Prvořadým dokumentem, ve kterém strana formulovala perspektivní i obecné úkoly národně osvobozenického hnutí, se stala rezoluce z 5. ledna 1943 „O politické linii a nejbližších úkolech KSČ“, kterou vypracovalo moskevské vedení KSČ ve spolupráci s Exekutivou Komunistické internacionály. Z rezoluce vyplývalo, že čs. rezistenční hnutí se mělo zaměřit na „tvoření ozbrojených bojových skupin ve městech a partyzánských oddílů na venkově, rozšíření partyzánského hnutí na celou zemi“. Vedení strany zdůrazňovalo, že je třeba urychleně vytvářet předpoklady „jak z hlediska účinného boje proti německé válečné mašinérii v nynější době, tak i z hlediska příprav národního povstání“. Politickým úkolem dne bylo zakládání národních výborů jako organizátorů ozbrojeného boje na platformě národní fronty. V duchu pokynů moskevského vedení KSČ organizovalo práci strany na domácí půdě nově vytvořené III. ilegální vedení. Rostl počet ilegálních národních výborů a partyzánských oddílů jako výraz vyšší formy osvobozenického zápasu. V politickovýchovné činnosti se strana zaměřila na vysvětlování úkolů a cílů národně osvobozenického hnutí, především nutnosti zintenzívnění aktivního boje jako důležité podmínky pro vznik celonárodního povstání.

V průběhu obětivného zápasu s fašismem se upevňovala vedoucí úloha komunistické strany. Její politická linie plně odpovídala zájmům drtivé většiny českého lidu a samotní komunisté byli ostatním příkladem svou neohrožeností, aktivitou i dosahovanými výsledky.

Náš lid, na který tak těžce doléhala tíha německé fašistické okupace, si plně uvědomoval význam nezištné pomoci SSSR. Na žádost moskevského vedení strany, učinily nejvyšší orgány Rudé armády již koncem r. 1943 rozhodná opatření k rozvoji partyzánského hnutí na čs. území, a to na základě vysílání organizátorských partyzánských výsledků. Jejich vojenský a politický význam byl dokumentován aktivní bojovou a politickou činností v období příprav Slovenského národního povstání a v jeho samotném průběhu.

Vedoucí úloha KSČ v povstání na Slovensku se odrazila i v českých zemích, pro které bylo revoluční vystoupení slovenského lidu mobilizujícím faktorem a přirozeným stimulem rozvoji aktivního ozbrojeného odporu. V průběhu povstání docházelo ke zvýšené oboustranné podpoře národně osvobozenického boje českého a slo-

venského národa. Jedním z konkrétních projevů pomoci českému lidu bylo pronikání partyzánských oddílů ze slovenského povstaleckého území do českých zemí. Největší jednotkou, která uskutečnila takový přechod byl slavný partyzánský oddíl „Jan Žižka z Trocnova“, který později vytvořil na sv. Moravě první partyzánskou oblast v tzv. Protektorátě. Na podzim r. 1944 byly do prostoru Čech a Moravy vyslány z SSSR první organizátorské výsadky „Jermak“, „Dr. M. Tyrš“, „Jan Kozina“ a „Mistr Jan Hus“. Druhá polovina r. 1944 se tak stala v českých zemích obdobím přechodu od nižších forem ozbrojeného boje k jeho vyšším formám, obdobím, ve kterém se na základě rozvoje partyzánského hnutí realizovaly základní principy vojenskopolitické koncepce komunistické strany.

Na přelomu r. 1944/1945 vzniklo IV. ilegální vedení KSČ, které se ve své činnosti soustředilo na konkrétní vojenské přípravy ozbrojeného povstání. Rezoluce prozatímního ústředního výboru KSČ z ledna 1945 uváděla, že „je příkazem dne bezodkladně činit přípravy k bojovým akcím a započít s jejich prováděním“. V dokumentu byly rozpracovány úkoly národních výborů a taktika partyzánských jednotek, „Národní výbory musí organizovat a provádět sabotáže a bojové akce ... při národních výborech, ale i mimo národní výbory vytvářet bojové partyzánské skupiny ... To jsou naše hlavní úkoly, to je úkol celého českého národa, jehož bojovou páteří a hybnou silou musí být komunisté.“¹⁾ V situaci, kdy objektivní a subjektivní podmínky umožňovaly v krátké budoucnosti splnit cíle národně osvobozenického boje, stanul před komunisty závažný úkol, vytvořit řídicí centrum českého rezistenčního hnutí jako orgánu, který by svým složením symbolizoval národní jednotu v boji za osvobození a představoval tak i konkrétní realizaci koncepce národní fronty jako nosného pilíře mohutné všelidové fronty proti fašismu. Vytvoření vrcholného orgánu českého odboje bylo v neposlední řadě součástí vojenskopolitických příprav komunistické strany na celonárodní povstání. Proto také na začátku r. 1945 z iniciativy komunistů a členů ilegálních revolučních odborů vzniklo jádro České národní rady, jejímiž členy se postupně stávali zástupci ilegálních organizací celospolečenského významu, jako bylo družstevní hnutí, revoluční zemědělců a mládež.

Na jaře r. 1945 byla na území Čech a Moravy vyslána druhá vlna organizátorských výsadků z SSSR. Jejich působením se zvyšoval jednak počet partyzánských

¹⁾ Rudé právo 1939—1945, Praha 1971, s. 531.

oddílů v již existujících partyzánských oblastech, jako tomu bylo např. na Českomoravské vysočině, zakládaly však i nová partyzánská území v jižních Čechách, na Podbrdsku a na Mělnicku. Bojová a politická činnost výsadků měla úzkou souvislost s procesem upevňování vedoucí úlohy komunistické strany v předvečer povstání, s aktivizací lidových mas a s masovým charakterem partyzánského hnutí v jarních měsících r. 1945. Vzrůstající akce partyzánských oddílů, hromadný vznik revolučních národních výborů, tvořily součást komplexu faktorů, jimiž se na jedné straně prohlubovala krize okupačního režimu a na druhé straně se zrychlovalo tempo revolučního procesu.

Hegemonem národní a demokratické revoluce byla dělnická třída, která se intenzivně připravovala na revoluční vystoupení. Z tohoto hlediska měla závažný význam spolupráce komunistů a revolučních odborářů. Jakou práci vykonaly revoluční odbory v přípravném období na povstání, vzpomíná jeden z předních pracovníků v ilegálním odborovém hnutí s. Erben: „V závěru druhé světové války se revoluční odbory aktivně podílely na přípravě povstání. Jako úvod připravovaly generální stávku všech dělníků, vytvářely v závozech bojové skupiny, jejichž posláním bylo nejen chránit závody před zničením, ale plnit i další bojové úkoly ...“²⁾

Ve stádiu závěrečných příprav na povstání posílilo vedoucí úlohu komunistické strany vytvoření Národní fronty na osvobozeném území a vyhlášení Košického vládního programu. Tento program národní a demokratické revoluce působil ve vztahu k dosud okupovanému území jako mobilizující činitel dalšího zintenzívnění národně osvobozeneckého boje. V souladu s Košickým vládním programem docházelo k hromadnému vzniku ilegálních národních výborů jako základních článků budoucí státní politické organizace, jejichž síť byla pevnou páteří osvobozeneckého boje, oporou všech bojových akcí proti okupantům. Ideologicko-výchovná a organizátorská práce KSČ k rozvinutí závěrečných bojů s fašismem navazovala nyní zákonitě na výsledky předcházejících zápasů. Strana jako vedoucí síla Košické vlády sledovala i v květnových dnech důsledně politickou a vojenskou linii aktivního ozbrojeného antifašistického boje. Jménem strany vyzval soudruh Gottwald v prohlášení z dubna 1945 pracující měst i venkova, aby v tomto historickém okamžiku splnili tyto základní úkoly:

„... za prvé, přispět všemi silami k dovršení porážky hitlerovského Německa. Za druhé, položit pevné základy nového a šťastného života ve svobodném, skutečně demokratickém, lidovém Československu a nepřipustit, aby se republika vrátila do poměrů předmnichovských.“³⁾

Rozhodujícím vnějším faktorem, který ovlivňoval průběh a výsledky povstání, byla gigantická vítězství Sovětské armády nad nacistickými vojsky. V období od ledna do března r. 1945 Rudá armáda osvobodila od okupantů Polsko, Maďarsko a značnou část Slovenska. Vítězné operace vojsk SSSR měly za důsledek zvýšení prestiže prvního socialistického státu a autority komunistické strany Sovětského svazu.

Naléhavost požadavku KSČ vystupňovat bojové úsilí proti nepříteli v závěrečné etapě války byla naprosto oprávněná. Velení hitlerovské armády, jejíž početné síly byly po pádu Berlína na našem území, se snažilo přeměnit prostor tzv. Protektorátu na „pevnost Čechy a Morava“ s cílem organizovat a vést tam důsledně obranné boje proti Sovětské armádě.

Nacistický plán, jehož základem bylo pokud možno co nejdéle udržet české země, kalkuloval především s možným rozpadem hitlerovské koalice a z toho vyplývajícími politickými výhodami pro katastrofální situaci třetí říše. Proto nepřítel v jarních měsících r. 1945 připravil konkrétní opatření. Naplánoval a zčásti vybudoval obranné pozice na terénních liniích v Jeseníkách, na Českomoravské vrchovině, podél Labe a Vltavy. Současně i Praha se měla stát silně opevněným uzlem nepřátelské obrany. Nacisté připravovali zničení významných objektů ve východní části hlavního města, zničení mostů a přeměnu západní poloviny města na levém břehu Vltavy v silně bráněnou oblast, ze které mělo být předem evakuováno všechno české obyvatelstvo.

Tyto záměry fašistů jsou dokladem značného nebezpečí, které hrozilo českému lidu v případě, kdyby byla aplikována „politika vyčkávání“, jejímiž nositeli byly některé buržoazní kruhy. Komunisté byli právě v těchto okamžicích neúnávně v přesvědčování o nutnosti aktivního boje, o příchodu posledního boje, kterého je nutné se zúčastnit i s vědomím obětí a nebezpečí a opřít boj proti fašismu o nejuzší spolupráci se Sovětskou armádou.

Vojenské důvody pro urychlení porážky fašistů v českých zemích nebyly izolovány od vnitřního rozložení třídních a politických sil v Československu a od širších

²⁾ KSČ očima pamětníků, Praha 1971, s. 318.

³⁾ Kl. Gottwald: Spisy XI., Praha 1955, s. 372

mezinárodně politických aspektů. Tak např. britský ministerský předseda W. S. Churchill v dopise z 30. dubna 1945 americkému prezidentu H. Trumannovi nálezal, aby americká armáda vstoupila do Prahy, aby tak vznikly předpoklady pro změnu vnitropolitické situace v Československu a v ostatních státech střední Evropy ve prospěch buržoazie.⁴⁾

Nezadržitelný vítězný postup Sovětské armády, která drtila nacisty v jejích hlavních centru v Berlíně a s tím související rozmach národně osvobozenického boje českého lidu v prvních májových dnech r. 1945 charakterizovaly revoluční situaci, která byla výsledkem taktiky a strategie komunistické strany v období národně osvobozenického zápasu našich národů proti okupantům. Komunisté připravovali povstání jako lidovou akci, programově i prakticky se orientovali na dělnickou třídu jako na základní a nejpočetnější sílu protifašistického boje. Členové strany aplikovali v konkrétních historických podmínkách leninské téze o povstání jako zvláštní formě vojenského a politického umění. V. I. Lenin již v září 1917 vypracoval předpoklady úspěchu povstání: „Aby povstání bylo úspěšné, musí se opírat nikoli o spiknutí, nikoli o stranu, nýbrž o progresivní třídu. To za prvé. Povstání se musí opírat o revoluční rozmach lidu. To za druhé. Pro povstání musí být zvolena taková chvíle přelomu v dějinách narůstající revoluce, kdy aktivita nejvyspělejších částí lidu je největší, kdy kolísání v řadách nepřátel a v řadách slabých, polovičatých, nerozhodných přátel revoluce je nejsilnější. To za třetí.“⁵⁾ V tomto duchu uskutečnila vojenská komise ilegálního vedení KSČ celou řadu konkrétních organizačních činů. Vydala speciální směrnice a letáky pro obranu a převzetí závodů, strategicky důležitých bodů ve městě a připravovala ilegální bojové jednotky.⁶⁾ Zřídila síť vojenských instruktorů, projednávala vojenská opatření v závodech a místech. Např. několik dní před povstáním projednávala technicko-organizační opatření, jak se zmocnit rozhlasu, k zablokování železničních tunelů, k jejich ochraně před zničením, k dobytí holešovické elektrárny, k záchraně vltavských mostů, plynáren, vodáren, k obsazení telefonní centrály aj. Opatřovala zbraně, a to různým způsobem. Již před povstáním fungovala služba pro záchranu vězňů a pro akce v terezínských pevnostech, kde řádl týfus. IV. ilegální vedení strany zasedalo

naposled před povstáním 4. května: „Zde byly učiněny poslední přípravy a rozhodnutí a zde pak byly dány poslední pokyny strany do nastávajících velkých bojů“, vzpomíná jeden z členů tohoto stranického orgánu.⁷⁾

Druhý den dopoledne se uskutečnila v Praze konference dělnických představitelů, zástupců závodů, kteří se ostře postavili proti kalkulacím nacistů a protektorátních vládních představitelů vytvořit protikošickou vládu, a proto požadovali vyhlášení generální stávky s ozbrojenou akcí. Mezitím došlo v pražských ulicích k otevřeným srážkám s fašisty, ve kterých přecházeli především příslušníci dělnické třídy k akcím, jejichž cílem bylo likvidovat nacistickou ozbrojenou moc. Touto skutečností byly v praxi negovány představy buržoazních sil v odbojovém táboře o ukončení okupace formou „nového 28. října 1918“.

5. května vystoupila s proklamací Česká národní rada „jako představitelka revolučního hnutí českého lidu a jako zmocněnec vlády Československé republiky v Košicích ujímá se dnešním dnem moci vládní a výkonné na území Čech, Moravy a Slezska.“⁸⁾ V textu dokumentu také oznámila zánik tzv. Protektorátu. Současně vznikl pražský národní výbor v čele s komunistou dr. V. Vackem. První povstalecký den v hlavním městě patřil k neúspěšnějším v průběhu celého povstání, které začalo jako lidový ozbrojený boj. V poslední řadě spočívala příčina úspěchu v konkrétní zasedání revolučního proletářského pojetí povstání, v ofenzivní taktice a v důsledném využití momentu překvapení. Tak byly realizovány a modifikovány poznatky klasiků marxismu-leninismu o povstání. „... dali-li jste se jednou na cestu povstání, jednejte se největší rozhodností a ofenzivně. Defenziva je smrt každého ozbrojeného povstání, je ztraceno ještě dříve, než změřilo své síly s nepřítelem. Snažte se nepřítele překvapit, dokud je jeho vojsko rozptýleno, postarejte se denně o nové, byť i sebemenší úspěchy; udržujte si morální převahu, kterou nám opatřil počáteční úspěch povstání, získávejte tak na svou stranu ony kolísavé živly, které se vždy poddávají nejsilnějšímu impulsu a vždy se přikloní k jistější straně; donuďte své nepřátele k ústupu ještě dříve, než mohou soustředit proti nám své síly ...“⁹⁾

⁴⁾ W. S. Churchill — VI., s. 479 [The Second World War. Vol. VI., Boston 1951].

⁵⁾ V. I. Lenin: Spisy, Sv. 26, Praha 1956, s. 12.

⁶⁾ AÚML 1945/26.

⁷⁾ J. Knap: Ilegální KSČ v organizační politické přípravě Pražského povstání, Sborník VA AZ, Brno 1965, s. 193.

⁸⁾ V. Ježek: Voláme Vás všechny, Praha 1966.

⁹⁾ Klasikové marxismu-leninismu o partyzánském boji, Praha 1951, s. 36.

6. a 7. května se kolem hlavního města svíraly kleště nacistického obklíčení a právě v těchto okamžicích se prohloubil rozpor mezi dělnickou třídou a odbojovou buržoazií, mezi těmito základními silami odboje, které byly nositeli dvou odlišných, třídně determinovaných rezistenčních koncepcí. Rozhodující účast lidových mas při stavbě a obraně barikád představovala definitivní tečku za buržoazními iluzemi o opakování 28. října a plánu o převratu příslušníky protektorátního uniformovaného aparátu. Za této situace se ve vojensko-politické sféře projevovala buržoazní koncepce pojetím povstaleckého boje jako boje dvou pravidelných armád o město. Ve skutečnosti bojovalo v hlavním městě lidové revoluční vojsko s pravidelnou německou armádou a v daných podmínkách revoluční síly vedené komunistickou stranou zcela oprávněně bojovaly podle pravidel proletářské taktiky boje v povstání.

Boj o charakter povstání mezi progresivními a kompromisnickými silami probíhal v různých rovinách a problémech, tak jak je nastolovala mimořádná situace. Ne jinak tomu bylo v případě vysílání povstaleckého rozhlasu, který především v prvních dvou dnech povstání neplnil vždy funkci informačního prostředku a burcujícího morálního činitele. Komunisté se proto s úspěchem podíleli na tom, aby byl tento nedostatek v rozhlasovém vysílání odstraněn formou konkrétních personálních opatření. K uklidnění situace na české straně barikád pochopitelně nepřispěl zásah takového vnějšího činitele jakým byla tzv. Vlasovova armáda, které svým zrádovským charakterem mohla vážně narušit lidový a progresivní obsah povstání, především v očích SSSR. Komunisté, kteří si byli plně vědomi těchto vnitropolitických a mezinárodních politických důsledků se důrazně postavili na půdě České národní rady proti akci vlasovců, kteří byli donuceni z Prahy odejít.

Povstání v Praze nebylo izolovaným jevem, ale bylo součástí všennárodního vystoupení českého lidu na dosud okupovaném území. Povstalecký venkov představoval významný vnější faktor, poskytl nemalou pomoc hlavnímu městu tím, že aktivně vystoupil proti nepříteli. Ve venkovských oblastech došlo poprvé k revolučnímu výbuchu a hlavní silou v něm byli příslušníci dělnické třídy jak to také dokumentoval průběh událostí v Přerově, v Nymburce a okolí, na Úpícku. Ve starém středisku revolučního hnutí, na Kladně, dělníci 5. května převzali řadu závodů. Podobným způsobem se vyvíjela situace i na Plzeňsku, kde k zahá-

jení boje vyšel podnět od dělnictva plzeňské Škodovky, které odzbrojilo nacistickou závodní stráž a zmocnilo se továrny.

Ozbrojený boj se rozhořel s plnou prudkostí v partyzánských oblastech, především na sv. Moravě, na Českomoravské vrchovině, v sv. a j. Čechách. Partyzáni byli nositeli a realizátoři odbojové linie komunistické strany a svou intenzivní bojovou činností posílili vedoucí úlohu komunistické strany a samotný pokrokový charakter povstání. Ale i povstalecká Praha ovlivnila venkov především v tom, že se na základě probíhajících bojových akcí rozplynula iluze o „novém 28. říjnu 1918“ a z tohoto hlediska došlo k upevnění i pozice revolučních sil v hlavním městě. Dalším vnějším činitelem, který se významnou měrou podílel na zostření rozporů mezi progresivními a kompromisnickými elementy v povstaleckém táboře, byl možný zásah americké armády. Od prvního dne povstání určité kruhy na české straně vyvíjely mimořádné úsilí o příchod amerického vojska do Prahy. Byli mezi nimi hlavně lidé, kteří si slibovali od postupu kapitalistické armády vytvoření optimálních podmínek pro dosažení svých politických záměrů. V Praze kromě toho bylo soustředěno mnoho příslušníků buržoazie, kteří existenci armády USA v pražských ulicích spojovali s posílením svých mocenskopolitických ambicí. Vztah Američanů k povstání dokumentují jejich činy na povstaleckém území, kde se stavěli do pozice arbitrážní sporu mezi Čechy a okupanty. Jejich jednání nebylo pomocí lidovým povstalcům, ale napomáhali kompromisnickému řešení a posilovali kapitulantské síly a tendence v povstání, což bylo v příkrém rozporu se zájmy a úsilím revolučních sil a jejich vedoucí síly, komunistické strany.

8. května bojovali barikádníci v Praze za ztížených okolností. V souvislosti s podepsáním všeobecné kapitulace německých branných sil 7. května se změnila taktika nacistů na českém povstaleckém území. Cílem nepřítelů nebylo už získat čas ke konzolidaci a úderu vlastních jednotek proti povstalcům a vytvořit efektivní obranu proti útočící Sovětské armádě, ale probít se co nejrychleji do amerického zajetí. K uskutečnění svých záměrů potřebovali mít „klid“ především v Praze, která je důležitým komunikačním uzlem. Okupanti zvolili k dosažení tohoto cíle jim odpovídající prostředky, založené na vystupňování teroristických akcí. Za těchto okolností to byli komunisté, kteří se důsledně postavili za nekompromisní stanovisko v jednáních s nacistickými předáky a proti těm kapitulantským silám, které prosazovaly „obranou, zdržovací a zastírací taktiku“.

Stanovisko komunistů bylo identické s obsahem proklamace České národní rady vyhlášené v rozhlase ze 7. na 8. V. V ní byly zformulovány cíle a úkoly povstání. „Občané, soudruzi, dělníci a dělnice! Udržte a ještě vystupňujte prudkost a pádnost svých úderů! Nechtě každou vaší ranou je pomstěna smrt vašeho bratra, vaší sestry, vašeho otce či matky! Postavili jste barikády. Zesilte je, ať jimi nepronikne žádný nacistický tank, ať je neprobije žádný granát, přes které se nedostane žádný fašistický bandita! Soudruzi, dělníci, pracující lidé, vy, ženy z barikád! Naše povstání, naše revoluce je především věcí pracujícího lidu. Víme, za co bojujeme, za co umíráme. Nejen za svobodu svého národa, nýbrž i za osvobození pracujícího lidu Nová, svobodná republika, která se rodí a je křtěna naší prolitou krví, bude republikou naší, budeme v ní vládnout my, my v ní budeme hospodařit. Lid v ní bude kráčet k blahobytu a štěstí. Příští pokolení českého národa budou se s úctou sklánět před těmi, kdo v májových dnech roku čtyřicátého pátého takřka svými těly odráželi nápor ozbrojených německých band.“¹⁰⁾

Tento postoj komunistické strany byl v naprostém souladu s názory lidových bojovníků. Tak např. dělníci z Avie svou bojovou činnost likvidovali panikařské a kapitulantské nálady. Uvědomělí „vojáci barikád“ vytrvali na barikádách a nebyli ochotni postoupit své místo nepříteli. Atmosféru májových dnů a postoje českého lidu nám přibližuje časopis povstalců „Zprávy strašnické armády“, jehož třetí číslo vyšlo 8. května. Uvádí příklady obětavosti a statečnosti těch, kteří tvořili hlavní kádry povstalců. „Zprávy vyjadřovaly i jejich představy o budoucnosti: „... Budeme národ svobodný a bijeme se o to, aby této svobody se dostalo všem, abychom měli právo na práci, na život, na radost, a aby naše děti mohly vyrůstat v plném prožití práv, za něž se dnes bijeme! A tak se také stane!“¹¹⁾ Dokumentovaly skutečnost, že pracující lid spojoval úspěšné zakončení národně osvobozenického boje s řešením sociálních aspektů v novém, opravdu demokratickém Československu.

V příkrém rozporu se shora uvedenými postoji a zájmy revolučních sil byla dohoda o volném odchodu Němců z Prahy „Protokol o provedení formy kapitulace“, uzavřený 8. května mezi zástupci České národní rady a nacistickým velením. Tuto dohodu, která vlastně umožnila hitlerovcům uniknout z hlavního města před rychle pro-

nikajícími jednotkami Sovětské armády hodnotíme jako vážnou politickou a vojenskou chybu z několika důvodů. Především byla porušením zásady bezpodmínečné kapitulace nacistických vojsk, tedy principem, který byl určující pro jednání států antihitlerovské koalice s hitlerovským Německem a dále představovala znehodnocení obětivného a nadšeného boje českého lidu proti nepříteli.

Boje v Praze a na venkově nekončí 8. květnem. Vlastenecké síly se nesmířily s polovičatostí a kompromisnictvím buržoazních kruhů a v celé řadě míst docházelo k ozbrojeným střetnutím s nacisty. Barikádníci v Dejvicích, v Břevnově a v jiných čtvrtích odmítali uvolnit barikády přes nařízení vojenských velitelství, že „proti německým jednotkám, které se zde ještě zdrží, nesmí být zakročováno.“¹²⁾

Poněkud jiný obraz poskytoval vývoj situace 8. a 9. května na povstaleckém venkově, ovlivněný důsledky kapitulace německých vojsk a rozhodným postupem Rudé armády do vnitrozemí Čech a Moravy. V partyzánských oblastech, které byly pro hitlerovskou armádu mimořádně důležité, docházelo k urputným bojům. Tak např. oddíl kapitána Faustova „Žaře“ zlikvidoval ve Fryšavě na Českomoravské vrchovině početnou skupinu esesmanů, kteří před tím terorizovali civilní obyvatelstvo. Na hlavních přístupových komunikacích, vyvolávali partyzáni zmatek destrukcemi, palebnými přepady a jinými drobnými akcemi a tím znemožňovali nepříteli, aby konkretizoval svůj plán na spořádání a organizování útup.

V celé řadě měst a obcí se ujaly moci revoluční národní výbory a začaly plnit úkoly organizační, bezpečnostní a zásobovací, to znamená funkci orgánů nové, lidové moci. Kladně se začala projevovat činnost vojenských velitelství při vytváření organizovaných vojenských jednotek, které se v součinnosti s útvary Sovětské armády, s partyzány a s národními výbory podílely na likvidaci nepřátelského odporu a vykonávaly službu při zajišťování válečných zátok a válečného trofeijního materiálu.

Rozhodujícím činitelem, který měl podstatný vliv na úspěšném skončení národně osvobozenického boje a Květnového povstání byla pražská operace Sovětské armády. Její předčasně zahájení 6. května bezprostředně souviselo s poskytnutím co nejrychlejší pomoci bojujícímu českému lidu. „Mezi vojáky se rozšířila zpráva o povstání v Praze,“ vzpomíná člen vojenské rady 3. gardové armády generál Kolesničenko.

¹⁰⁾ V. Ježek: Voláme Vás všichni, Praha 1966, s. 176

¹¹⁾ VHA, 17—6/16

¹²⁾ VHA, 17—7/4

„Zpráva, že pražské obyvatelstvo vede nerovný boj s německofašistickými okupanty a vyzývá nás o pomoc, nadchla naše vojáky ideou osvobodit své slovanské bratry. Vojska se dala do nezadržitelného útoku.“¹³⁾ Základní význam pražské operace, která se vyznačovala prudkostí úderu i tempa sovětských vojsk, je v tom, že urychlila a dokončila osvobození Československa ze jha fašistické okupace, zamezila německým silám prodloužit válku na území Československa.

Pražskou operací skončila druhá světová válka, v níž Sovětský svaz splnil i své smluvní a spojenecké závazky k Československu a znovu potvrdil osvobozené poslání své armády. Při této příležitosti uvádím zhodnocení operace, které napsal maršál SSSR I. S. Koněv, tehdejší velitel 1. ukrajinského frontu: „... Vzhledem k to-

mu, že jsme měli s Československem smlouvu o přátelství a spolupráci, a to jak ve válce, tak i pro válečné období, bylo tím bezesporu politicky diktováno, aby Praha byla osvobozena vojsky Rudé armády, a to v nejkratší době. Proto se od vojsk vyžadovalo vysoké tempo, rychlý úder a smělý manévry při postupu ... A 1. ukrajinský front měl síly k vyřešení tohoto úkolu. My jsme tento úkol splnili, a jak je vidět, velmi kladně se to projevilo na upevnění našeho přátelství s československým lidem a vytvořilo to výhodnou mezinárodní situaci v poválečné Evropě.“¹⁴⁾

Prvořadá úloha SSSR při osvobození Československa ovlivnila politickou situaci nejen v našem státě, ale v celé střední Evropě. Současně vznikly i příznivé vnitropolitické podmínky pro splnění úkolů národní a demokratické revoluce.

Květnové povstání českého lidu, jeho lidový a pokrokový charakter a úspěšný průběh bylo výsledkem cílevědomé a všestranné činnosti komunistické strany Československa, které vedla lidové masy po celé období národně osvobozené boj k jejich národnímu a sociálnímu osvobození. Povstání v českých zemích bylo integrální součástí revolučního procesu, národní a demokratické revoluce, v jejíž první etapě dělnická třída jako hlavní síla tohoto procesu vyřešila s úspěchem za rozhodující účasti Sovětské armády primární rozpor této doby, svržení moci okupantů a jejich domácích pomocníků a nastolení lidové moci ve formě národních výborů. Vedoucí úloha komunistické strany v povstání měla i bezprostřední význam z hlediska dalšího rozvoje národní a demokratické revoluce, kdy začala nová kapitola v historii našich národů v poválečném, skutečně demokratickém Československu.

¹³⁾ Podíl Sovětského svazu a jeho Rudé armády při osvobození Československa z okupace fašistickým Německem za druhé světové války, Praha 1970, IV. díl, s. 75.

¹⁴⁾ Osvobození Československa Rudou armádou 1944/1945, Praha 1985, sv. II., s. 390.

KSČ — vedoucí síla v boji proti fašismu v národní a demokratické revoluci

Porážka fašismu před třiceti lety neznamenal jen osvobození našich národů, ale umožňovala vypořádat se velmi rozhodně i s velkoburžoazií, která svou politikou připravila rozbití republiky. Nastoupení cesty lidové demokracie vytvořilo předpoklady pro postupnou likvidaci kapitalistické společnosti a pokojný přechod k socialistickému společenskému řádu. Tento pokrokový vývoj, ovlivněný vzestupem autority Sovětského svazu po porážce německého fašismu, vyjadřoval stoupající vliv československé dělnické třídy na formování osvobozeného státu a ohromný vzestup prestiže Komunistické strany Československa jako politického vůdce nejširších vrstev našich národů.

Mnichovská zrada potvrdila, že buržoazie jako vládající třída nebyla schopna vést důsledný boj proti nebezpečí fašismu a ubránit svobodu Československa. Rozhodný boj proti hitlerovské okupaci, rozvíjený dělnickou třídou, dokazoval, že právě tato třída bude novým vůdcem našich národů, že to bude právě ona, která svede nejen rozhodný boj s fašismem, ale která pod vedením marxistické strany svede rozhodný zápas i o své sociální osvobození. Komunistická strana Československa, která v době ohrožení republiky fašismem jako jediná politická síla vyzývala k obraně země, zahájila po 15. březnu 1939 rozhodný zápas za záchranu našich národů. Od samého počátku tohoto boje zdůrazňovala, že „... dělnická třída, která již tolikrát stála v přední frontě v obraně národní věci, stane se opět nezlomnou páteří

národního odboje...“¹⁾ Od prvního dne okupace měli komunisté na mysli, že základní silou národně osvobozeneckého zápasu bude československý proletariát, který nedopustí, aby v budoucnosti se osvobozené Československo stalo předmětem intrik domácí i zahraniční buržoazie. KSČ proto považovala po rozbití Československa za svůj hlavní úkol rozvíjení aktivního boje proti hitlerovskému Německu. Jeho úspěšnost spatřovala ve vytváření široké národní fronty, v níž se pod vedením dělnické třídy soustředí všechny demokratické a protifašistické vrstvy obyvatelstva. Rozhodný odpor komunistů proti fašismu a jejich zkušenost z ilegální činnosti po Mnichovu vytvářely z KSČ sílu

¹⁾ Provolání Komunistické strany Československa k 15. 3. 1939: Za svobodu českého a slovenského národa, Praha 1956, str. 32.

nejlépe připravenou na střetnutí s okupanty. Tuto skutečnost uznávaly pod tlakem hitlerovského teroru i složky buržoazního odboje, které proti vůli svých zahraničních představitelů začaly navazovat s komunisty první kontakty již v prvních měsících okupace.

Cesta k vytvoření skutečné protifašistické Národní fronty však byla složitější a obtížnější. Československý lid ještě ani po rozpadu republiky si nedokázal plně uvědomit hloubku zrády své buržoazie. Za této situace mohl londýnský buržoazní odboj ovlivňovat široké národní povědomí názory, že osvobození republiky bude dílem západních velmocí, a proto nebude nutné rozvíjet otevřený boj na domácí frontě. V protikladu s touto tendencí komunisté v českých zemích usilovali o rozvinutí aktivních forem odporu všech protihitlerovských sil. Odlišný vývoj na Slovensku, daný vytvořením loutkového ľudáckého státu, nevytvářel v buržoazním táboře téměř žádnou výraznou protifašistickou sílu. Proto v této etapě má odboj, rozvíjený slovenskými komunisty, výrazný třídní proletářský charakter směřovaný na přípravu proletářské revoluce.

Buržoazní koncepce osvobození Československa, orientovaná jen na výhradnou spolupráci se západními mocnostmi, dostává v létě 1939 silný antisovětský a anti-komunistický podtext, který zmrázil i na domácí frontě první pokusy o rozvinutí společných akcí proti okupantům. Komunisté ve složitých podmínkách illegality museli bojovat nejen proti fašistům, ale i proti izolaci, do které se chtěla dostat buržoazie. Museli rozvíjet širokou vysvětlovací politickou kampaň, v níž dokazovali, že „...Sovětský svaz přijetím německé nabídky na uzavření paktu o neútočení rozbil protisovětské intriky Západu, rozrazil fašistickou osu a uvolnil si na všechny strany ruce k vedení **samostatné politiky mezinárodní dělnické třídy a svobodomyslných národů**...“²⁾ KSČ i za této složitě situace rozvíjela odpor proti okupantům. Dokazovala osobním hrdinstvím tisíců svých členů, že přes pomluvy buržoazie o spojení fašistů a komunistů zůstává Sovětský svaz jedinou silou, která zničí fašismus. Tato nezlomná víra jim pomáhala překonávat jak vlastní chyby v ilegální práci, tak především pomáhala vytvářet předpoklady pro změnu v myšleních nejširších vrstev našich národů.

Správnost postupu KSČ dokázal již v roce 1940 mezinárodní vývoj, kdy pád Francie a její okupace německými fašis-

ty otřásla mýtem o její neporazitelnosti. Naděje širokých lidových vrstev o brzké porážce Hitlera západními mocnostmi, živěné londýnskou propagandou, se zhroutily. Porážka Francie znamenala nejen oslabení západní koalice, ale zvrátila i představy vytvářené našim buržoazním odbojem o tom, že vítězný postup Anglie a Francie proti fašistickému Německu přinese osvobození Československa. Mezinárodní vývoj dal za pravdu komunistům a potvrdil, že jedinou protifašistickou silou zůstává Sovětský svaz. Tyto naděje neupravňovala v širokých vrstvách našich národů jen propaganda a politika KSČ, ale především politická aktivita samotného Sovětského svazu proti hitlerovskému Německu po jeho dalších výbojích proti Jugoslávii. Vzrůst důvěry v SSSR se projevuje jak v domácím odboji úsilím zbytků rozbitých buržoazních odbojových skupin o spolupráci s komunisty, tak především i změnou ve veřejném mínění doma začíná rovněž usilovat o navázání kontaktů se Sovětským svazem.

Od jara 1941 v duchu směrnic ÚV KSČ nastupují komunisté cestu k vytváření široké protifašistické Národní fronty zaměřené na aktivní boj proti okupantům. Naplňování této linie bylo výrazně ovlivněno změnami mezinárodními podmínkami i změnou charakteru války po napadení Sovětského svazu fašistickým Německem. Do popředí především vystoupila národně osvobozenecká úloha první země socialismu, kolem níž se začaly soustřeďovat všechny antifašistické síly světa. Uzavřením úmluvy mezi SSSR a Československem z 18. července 1941 se stala i naše republika rovnoprávným členem protihitlerovské koalice. Tím se změnilo nejen její mezinárodní postavení, ovlivňované dosud postojem západních států k Mnichovské dohodě, ale byly vytvořeny v duchu koncepce komunistického odboje podmínky pro aktivní boj proti fašismu i na zahraniční frontě.³⁾ Tento akt byl jednoznačným projevem internacionálního a protifašistického postoje Sovětského svazu a vyvracel všechny pomluvy proti němu rozvíjené i Československou protifašistickou buržoazií. Samotná úmluva podpořila demokratický duch našeho odboje, zvýraznila v něm úlohu dělnické třídy a v ne-

³⁾ V této úmluvě s cílem posílit si vzájemnou pomoc v boji proti fašismu, vláda SSSR „...projevuje svůj souhlas s tím, aby byly potvrzeny na území svazu sovětských socialistických republik z československých státních občánů vojskové jednotky pod velením, které imenuje československá vláda v souhlase s vládou sovětskou...“ — viz Československo-sovětské vztahy v době Velké vlastenecké války 1941—1945, Praha 1960, str. 16.

²⁾ Leták KSČ z roku 1940, viz Za armádu lidu, Praha 1960, str. 177.

poslední řadě položila základy nové tradice československé armády. Ne náhodou jsou první kroky naší vojenské jednotky spojovány s velkou péčí moskevského vedení KSČ, které usilovalo o to, aby na území Sovětského svazu vzniklo vojsko nové svým charakterem i posláním — vojsko skutečně lidové. Jeho vytvořením vzniká ozbrojená síla odboje, která má sloužit k aktivnímu vystoupení v boji proti fašismu po boku Rudé armády.⁴⁾ V jeho řadách mají prostor všichni českoslovenští vlastenci, kteří se chtěli podílet na boji za osvobození své vlasti. Tento záměr byl proto od počátku v rozporu s cílem buržoazní emigrační vlády, která ve vojenských jednotkách si chtěla především přivlastnit sílu schopnou po porážce fašismu zajistit její moc v osvobozené vlasti.

Nové mezinárodní podmínky vytvořené vznikem protihitlerovské koalice a změnou charakteru války po napadení Sovětského svazu, vytvořily předpoklady i pro nové vztahy mezi buržoazním a komunistickým odbojem. Moment spolupráce, vyvolaný společným nepřítelem — fašismem, na přechodnou dobu přesunul základní společenský rozpor mezi proletariátem a kapitálem do oblasti národnostní tj. na rozpor mezi okupantem a okupovaným národem. V této oblasti však v průběhu okupace soustřeďují se jak národní, tak i sociální problémy různých tříd a vrstev československé společnosti. To znamená, že určujícím momentem ve vytváření široké protifašistické Národní fronty museli komunisté mít na zřeteli konečný třídní cíl proletariátu. K jeho prosazení proto v první řadě si dělnická třída musela zajistit rozhodující pozice v čele pracujících vrstev našich národů. Naplňování základní koncepce komunistů v odboji dokazovalo, že KSČ je si vědoma priority této otázky i složitost podmínek, v nichž musí být uskutečněna na domácí i zahraniční frontě. Spojenectví s protifašistickou buržoazií vyžadovalo nejen sjednocení úsilí na domácí frontě odboje, ale především pozornost politickým tendencím emigrační londýnské vlády, které negativně ovlivňovaly aktivní boj proti okupantům a především byly nebezpečím pro poválečný vývoj země.

I když se v letech 1941—42 ještě nedařilo v masovém měřítku přejít k ozbrojeným akcím proti okupantům, aktivita komunistů v odboji a účast Sovětského svazu v boji proti německému fašismu ovlivňovaly veřejné mínění ve prospěch levič-

vých sil. Naděje na brzký obrát ve válce po porážce nacistů u Moskvy a očekávání definitivního konce fašismu po otevření druhé fronty ovládaly v roce 1942 domácí i zahraniční odboj. Vývoj událostí však ukázal, že fašismus představuje surovou a sverepou sílu, jejíž porážka nebude snadná. Po neúspěchu nacistických armád u Moskvy začíná v okupovaném Československu nová vlna represálií, která vrcholí po atentátu na protektora Heydricha. Jejím cílem bylo paralyzovat vzestup odbojové vlny zesíleným terorem a persekucí. Tato situace přispívala k semknutí všech protifašistických sil, ale na druhé straně znemožňovala rozvíjení aktivních forem boje. V tomto směru musel i ochromený komunistický odboj hledat nové formy a metody boje. Těžiště se přesunulo od snadno použitelných celostátních organizací do jednotlivých oblastí. Komunisté pod vedením III. ilegálního ÚV KSČ snažili se i za této situace realizovat taktiku protifašistické Národní fronty. Jejím vyjádřením se měly stát jednotné orgány boje — revoluční Národní výbory, které měly vést všechny protifašistické síly do národního povstání. Myšlenka protifašistické Národní fronty, vytvářené ze všech tříd a vrstev národa, nacházela odezvu i přes kruté represálie v okupovaných českých zemích. Pod tlakem veřejného mínění doma se k ní musel přihlásit i zahraniční buržoazní odboj. Soustavná politická a odbojová činnost Komunistické strany Slovenska spolu s vývojem válečných událostí narušily hegemonii fašismu i na Slovensku. Zatažení slovenského národa do války po boku hitlerovců, ekonomické ovládnutí země německými monopoli spolu s narůstajícím terorem vyvolávaly odpor nejen pracujících vrstev, ale přispívaly i k diferenciaci v řadách slovenské buržoazie. Tato situace umožňovala ve stále větší míře spojuvat v odporu proti slovenským i německým fašistům nejširší vrstvy slovenského národa. Vytvářená národní fronta vyjadřovala nejen odhodlání obou našich národů vypořádat se s domácími a zahraničními fašisty, ale její existence znamenala záruku demokratického poválečného vývoje. Otázka, kdo a jak bude tuto protifašistickou Národní frontu ovlivňovat, se stávala rozhodující nejen pro zformování sil našich národů pro boj s okupanty, ale především z hlediska poválečného vývoje osvobozeného státu. Stupňování ozbrojeného boje proti okupantům a snaha sjednotit pod vedením Národních výborů nejširší vrstvy našich národů neznamenal ústup od třídních cílů československého proletariátu v protifašistickém odboji. Naopak linie ši-

⁴⁾ Viz Vojenská úmluva mezi vrchním velením SSSR a vrchním velením Československým, tamtéž str. 19—21.

roké protifašistické Národní fronty byla důstojným pokračováním linie VII. kongresu Komunistické internacionály na boj proti fašismu. Orientace strany především na zabezpečování národních práv, požadavek demokratizace osvobozené vlasti a řešení základních sociálních problémů představují silný jednotící impuls, který posiloval pozice dělnické třídy i KSČ v odboji a vytvářel předpoklad pro nástup do ofenzivy v další etapě boje — etapě prosazování vnitřních požadavků.

Rok 1943 potvrdil, že důvěra miliónů našich občanů v sílu Sovětského svazu byla odůvodněná. Po velkých bitvách na Volze a u Kurska převzala Rudá armáda definitivně strategickou iniciativu a zahájila osvobozování své země od okupantů. Její postup znamenal naději i pro okupované evropské národy a byl počátkem rozpadu fašistické „osy“. Velká vojenská vítězství měla rozhodující vliv i na upevnění protifašistické koalice. Nejen tím, že sovětský lid za své hrdinství získával obdiv u národů protifašistické koalice, ale i tím, že sílu vojenskou i ekonomickou museli respektovat buržoazní vlády těchto zemí a vyvodit z ní odpovídající závěry pro poválečný vývoj. Výsledky války ukázaly, že Sovětský svaz je schopen nejen fašismus zadržet, ale i nad ním zvítězit. Tím padl předpoklad monopolního postavení Spojených států a Velké Británie v poválečné Evropě a bylo zřejmé, že bude nutné respektovat SSSR jako rovnoprávného partnera při všech otázkách poválečné světové politiky. To potvrdila jak konference ministrů zahraničních věcí v říjnu 1943 v Moskvě, tak především porada šéfů vlád protihitlerovské koalice 28. listopadu 1943 v Teheránu.

Pozitivní vývoj na frontách světové války i v mezinárodních vztazích výrazně ovlivnil i činnost československého protifašistického odboje. Na domácí frontě vrcholil proces vytváření jednotné fronty dělnické třídy. Ta se pod vedením komunistů stává vedoucí silou národně osvobozeneckého zápasu, v jehož průběhu se podařilo vytvořit svazek všech protifašistických sil — Národní frontu. Nový poměr třídních sil doma i v protifašistické koalici potvrdil nejen správnost komunistické odbojové linie, ale ukázal také, že výsledkem porážky fašismu nebude jen obnovení předválečného československého státu, ale že půjde především o jeho přestavbu v duchu programových zásad, vyjádřených v cílech Národní fronty, tj. především o rozšíření demokratických práv lidu a spravedlivější sociální uspořádání.

Vystupovala-li tato myšlenka do popředí v letech formování protifašistické fron-

ty, tím ostřeji a naléhavěji ji bylo nutné propracovat v druhé polovině války, kdy již vyjadřovala nejen zájem těch nejvděčnějších — komunistů — ale i širokých vrstev dělnické třídy. Moskevské vedení KSČ, které představovalo v letech národně osvobozeneckého boje řídicí orgán strany, bylo postaveno před závažný úkol: vyvodit ze vzniklé situace správné závěry a na jejich základě zformulovat strategickou a taktickou linii dokončení protifašistického boje, která by vyjadřovala nejvlastnější zájmy širokých vrstev našich národů při obnově svobodného a demokratického Československa. Její vypracování se opíralo nejen o výsledky národně osvobozeneckého boje, ale tvůrčím způsobem využívalo zkušeností naší dělnické třídy z bojů za jednotnou a lidovou frontu, zkušeností ruských bolševiků z revoluce 1905—1907 i zkušeností z porážky dělnické třídy v národní a demokratické revoluci v letech 1918—1920. Hodnocení situace ukazovalo, že v naší zemi půjde v průběhu protifašistického boje o vyřešení národních a demokratických otázek. Národních v tom smyslu, že moc musí přejít do rukou národa utlačovaného okupanty. Demokratických v tom smyslu, že boj proti fašismu a jejich pomahačům z řad české a slovenské buržoazie musí vytvořit podmínky pro široká demokratická práva nejširších lidových vrstev. Realizace těchto požadavků jako i složení protifašistické Národní fronty potvrzovaly, že z hlediska třídního hodnocení půjde v naší zemi o revoluci buržoazně demokratického typu.

Vytvářená strategicko-taktická linie KSČ pro toto velmi složité období musela vycházet nejen ze zkušeností naší a mezinárodní dělnické třídy v boji proti kapitalismu a fašismu, ale musela brát v úvahu i přístup ostatních tříd a vrstev naší společnosti k národní a demokratické revoluci. Zároveň musela v souvislosti s výstavbou osvobozeného státu řešit i řadu praktických politických úkolů. Především bylo nutné si ujasnit

- místo a úlohu vlády Národní fronty v dané etapě revoluce,
- poměr komunistů k této vládě,
- podmínky účasti KSČ v ní a
- systém nátlaku nejširších lidových vrstev, aby tato vláda plnila revoluční cíle.

Teoreticky již tyto myšlenky zobecnit V. I. Lenin.⁵⁾ Před koncem války bylo nutné je konkretizovat pro politiku protifa-

⁵⁾ Viz V. I. Lenin: Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci, Vybrané spisy I., Praha 1954, str. 439.

šistické Národní fronty doma i za hranicemi. K vyjasnění těchto zásadních otázek byla zaměřena jednání moskevského vedení KSČ s prezidentem Benešem 1943 v Moskvě, která představují významnou etapu v tvorbě strategické linie strany pro poválečné období života našich národů. Tam se vyjasňovaly názory na budoucí program první poválečné vlády Národní fronty. Došlo ke konfrontaci dvou třídních koncepcí jak na vedení osvobozeného boje, tak především na uspořádání života v poválečném Československu.

V popředí pozornosti na těchto setkáních prezidenta Beneše s představiteli moskevského vedení KSČ byly především otázky podílu jednotlivých složek odboje na moci v osvobozeném státě. Dosavadní vývoj války na domácí a zahraniční frontě potvrdil správnost orientace komunistů na aktivní protifašistický odboj vycházející ze široké Národní fronty. Hegemonie, kterou v ní při boji proti hitlerovcům získala dělnická třída, vyžadovala i adekvátní vyjádření ve výkonné moci v osvobozené republice. Otrávená pozice demokratické vrstvy buržoazie, která se podílela na protifašistickém odboji, nemohla zabránit, aby komunisté, jako nejsilnější složka Národní fronty, výrazně neovlivnili jak vznikající blok pracujícího lidu, tak i činnost při tvorbě nové vlády. Její výstavba a zpracování programových zásad již nebylo v závěru války možné bez KSČ. Komunistům bylo jasné, že jejich vstup do této vlády musí především přispívat k obhajobě zájmů dělnické třídy a znemožňovat kontrarevoluční pokusy demokratických vrstev buržoazie, která se na moci ještě nutně bude v této etapě revoluce podílet.⁶⁾

Významné místo v rozvoji protifašistického boje a v dalším rozvoji národní a demokratické revoluce měly od roku 1943 Národní výbory, které se v této etapě formují i jako důležitá složka revolučních orgánů Národní fronty. Jejich úloha neměla být vyčerpana ukončením národně osvobozeného boje. Jako vládní a výkonné orgány měly tvořit formu státní a národní svrchovanosti osvobozeného lidu. Při naplňování demokratických cílů revoluce „... stanou se skutečnými orgány moci. Budou svou mocí působit k vytvoření dvojvlády, k podlomení moci okupantů a jejich hachovských přísluhovačů. Vyrůstou tak v orgán k převzetí moci v revolučním převratu...“⁷⁾

⁶⁾ Viz tamtéž, str. 440.

⁷⁾ Výzva ilegálního Rudého práva z května 1944 k vytvoření jednotného celonárodního orgánu národně osvobozeného boje; viz Cesta ke květnu, Praha 1965, str. 133.

Proklamace těchto jednoznačných cílů nevyvolávala přílišnou radost v táboře buržoazie, která vynakládala nemalé úsilí, aby časově i obsahově omezila jejich narůstající vliv v odboji i po osvobození. Přes různé intriky londýnské vlády potvrdilo životaschopnost těchto nových revolučních orgánů Slovenské národní povstání. Zde poprvé vyšly Národní výbory z ilegality a převzaly v osvobozených oblastech moc do svých rukou. Ve složitých podmínkách boje proti fašistické přesile dokázaly organizovat válečné akce a zároveň řídit i správu veřejných záležitostí. V plné míře dokázaly nahradit starý buržoazní státní aparát a započaly i s řadou demokratických přeměn v ekonomické oblasti. Jejich činnost byla tím nejpádňejším argumentem v rukou komunistů, který přiměl i prezidenta Beneše k vydání zákonného dekretu ze 4. prosince 1944 o národních výborech.

Mimořádná pozornost při tvorbě vládního programu Národní fronty byla věnována i otázkám hospodářským a sociálním. Vyplynulo to z nutnosti

— zabezpečit převzetí národního bohatství od okupantů a zajistit plynulý rozvoj výroby a zásobování,

— navrátit statisícům zemědělců, živnostníků a drobných podnikatelů jejich majetek uloupený nacisty,

— potrestat konfiskací majetku příslušníky cizí fašistické moci a příslušníky domácí zrádné buržoazie.

Diferencovaný přístup při naplňování ekonomických opatření vlády Národní fronty neumožňoval jen potrestání těch, kteří se z neštěstí našich národů obohatili, ale umožňoval především „... zabezpečení plodů národní práce pro potřeby českého a slovenského národa...“⁸⁾ Tento cíl již překračoval rámec národní spravedlnosti, protože v tomto duchu podléhal národní správě především majetek velkých akciových společností. Hospodářské opatření vládního programu měla tedy nejen národní a demokratický, ale především třídní charakter. Přispěla k likvidaci německého a maďarského kapitálu v našich zemích a k podlomení i hospodářské síly české a slovenské buržoazie jako celku. Prioritní prosazování myšlenky národní spravedlnosti i v této ekonomické oblasti setkávalo se s porozuměním v nejširších vrstvách obyvatelstva v okupované republice, což znemožnilo protifašistické buržoazii v poválečném období

⁸⁾ Program první domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků; Sběrka dokumentů ministerstva informací 2/45, str. 21.

zvrátit realizaci této důležité části vládního programu. Důsledně uskutečnění aktu národní spravedlnosti v hospodářské oblasti vytvořilo bezprostředně po válce prostor k dalšímu úderu proti hospodářským pozicím buržoazie — k znárodnění klíčových odvětví průmyslu a peněžnictví v říjnu 1945.

Ekonomická opatření vlády Národní fronty, vyjádřená v jejím programu byla realizována nejen v zájmu dělnické třídy, ale i ohromné masy malovýrobců, která byla přirozeným spojencem proletariátu v této etapě národní a demokratické revoluce. Největší část této masy drobných výrobců tvořilo rolnictvo. Vedle otázek sjednocování dělnické třídy při oslabování politické a hospodářské síly buržoazie, vystupuje z hlediska dalšího rozvoje národní a demokratické revoluce do popředí nutnost vytvoření silného dělnicko-rolnického svazku, jako základního předpokladu k vytvoření demokratické diktatury dělnické třídy a rolnictva cestou vlády Národní fronty. Z tohoto hlediska otázka agrární nebyla jen otázkou národní spravedlnosti nebo otázkou ekonomickou, ale především otázkou politickou.

Dělnická třída pod vedením komunistů využila objektivně příznivé situace, kdy agrární hnutí pro svou spolupráci s fašisty ztrácelo důvěru rolníků a usiluje o to, aby rolnictvo v národní a demokratické revoluci bylo od buržoazie odtrženo trvale. Splnění tohoto cíle urychlilo vyhlášení konkrétních opatření ve vládním programu — především záměr rozdělit konfiskovanou půdu jen bezzemkům a malým rolníkům. To nejen naplňovalo odvěké tužby rolníků, ale vytvářelo i dostatek prostoru k postupnému odhalování buržoazie a k její izolaci od masy rolnictva. Opatření vládního programu, konkretizovaná koncem války, oslabilo další skupinu buržoazie, která v minulosti tradičně patřila k oporám reakčních sil. Jejich realizace bezprostředně v poválečném období vzbudila důvěru rolníků k vládě Národní fronty a komunistům jako důsledným realizátorům jejího programu a položila základy dělnicko-rolnického svazku, který byl hlavní hybnou silou dalšího rozvoje revoluce směrem k revoluci socialistické.

Při vymezování postoje dělnické třídy k základním problémům, vyplývajícím z vytvoření vlády Národní fronty a z její činnosti v osvobozené republice, nezapomínalo moskevské vedení KSČ i na důsledné dořešení slovenské otázky. Právě tento problém, který rozhodoval o pevnosti a trvalosti osvobozeného státu patřil mezi ty, v nichž Národní fronta zásluhou

buržoazie, nedosáhla jednoty ještě ani v závěru války. Moskevské vedení strany nastolilo tuto otázku jako zásadní z hlediska úspěšnosti samotného odboje i poválečného uspořádání republiky. Vycházelo přitom nejen z marxistického postoje k řešení národnostní otázky, ale i ze zkušeností historického soužití českého a slovenského národa a z intenzivního úsilí slovenské odbojové fronty o jednoznačné vyřešení problému.⁹⁾

Zcela právem viděli naši komunisté příklad pro národnostní uspořádání poválečného Československa v existenci Sovětského svazu. Požadovali proto, aby především bylo vyřešeno

— bezvýhradné uznání Slováků, jako nacionálně svébytného národa,

— prosazení rovnoprávnosti obou našich národů ve vnitřním životě osvobozené republiky.

Uznání těchto samozřejmých zásad požadovalo moskevské vedení strany od londýnské buržoazní vlády tím důrazněji, čím se blížilo osvobození Československa. Oprávněnost tohoto požadavku a jeho urychlené naplnění bylo motivováno

— posílením národně osvobozenického hnutí na Slovensku,

— požadavkem vytvořit již v průběhu tohoto boje pevné základy soužití Čechů a Slováků v jednom státě, které by znemožnilo jeho rozvracení nacionálními sváry.

Přes odpor buržoazie získávaly tyto správné myšlenky ohlas i v domácí české frontě. S nezbytnou naléhavostí bylo vyžadováno rozhodné slovo v této zásadní otázce přímo ze Slovenska. Zde pod vlivem V. ilegálního ÚV KSČ směřoval vývoj urychleně k ozbrojenému povstání. Vedle vojenských otázek v této souvislosti vystupuje do popředí nejen otázka uznání svébytnosti Slováků, ale i otázka politického a státoprávního uznání Slovenské národní rady jako plnoprávné představitelky slovenského národa. O toto své postavení, které vyplynulo přímo z boje proti fašismu, však musela velmi houževnatě bojovat s londýnskou buržoazní vládou.

⁹⁾ Sloveňští vojáci, kteří v říjnu 1943 přešli na sovětskou stranu prohlašují ve svém manifestu z 29. 12. 1943: „Bojujeme za nové demokratické Československo, v ktorom bude rozhodovat vóla ľudu, vóla oslobodeného českého a slovenského národa. Pripojujeme sa k hlasu tých, ktorí hlasajú, že v budúcej Československej republike má byť upravený vzájomný pomer medzi Čechmi a Slovákmi na podklade úplnej rovnoprávnosti, podľa zásady: rovný s rovným. Sme presvedčení, že taketo Československo bude vnútorne silné, vyrovnané a navonok odolné a jednotné.“ viz Cesta ke květnu, Praha 1965, str. 71.

dou.¹⁰⁾ Vítězství v této zásadní politické otázce naší národní a demokratické revoluce bylo dosaženo společným úsilím českých a slovenských komunistů až na moskevských jednáních představitelů politických stran a Slovenské národní rady v březnu 1945. Tam byla zformulována VI. hlava vládního programu, která umožnila nové vládě „... pokládat za steslenie česko-slovenskej štátnej spopolnosti, založenej na nových zásadách...“¹¹⁾ Tim vznikly předpoklady pro důsledné vyřešení slovenské otázky, což přispělo nejen k upevnění jednoty odbojových sil v boji proti fašismu, ale i k budování pevných základů poválečného Československa a formování revoluční fronty v boji proti buržoazii.

Moskevské vedení KSČ při posuzování postoju dělnické třídy k vládě Národní fronty se plně opíralo i o změněné zahraničně politické podmínky, námáhané především zvýšením autority Sovětského svazu ve světě a z ní vyplývající změnu zahraničně politické orientace Československa. Jejich výrazem je především nová Smlouva o přátelství a poválečné spolupráci uzavřená mezi oběma státy v prosinci 1943. I když tento významný akt uskutečnila buržoazní londýnská vláda, je za ním nutné vidět výrazné vítězství politiky KSČ, která zásadu spolupráce se Sovětským svazem hlásala nejen v období války, ale po celou dobu existence našeho státu. Formulace článků této významné smlouvy vycházejí především z tužeb našeho lidu zabezpečit našemu státu v budoucnosti podmínky pro jeho mírový život. Ve svých důsledcích tato smlouva znamenala rozšíření třídních předpokladů dělnické třídy při formování Národní fronty jako politické základny pro přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou.

Hegemonie naší dělnické třídy v odboji a celkový pokles prestiže buržoazie jako třídy, umožňoval moskevskému vedení KSČ vytyčovat při jednání s představiteli protifašistické buržoazie jednoznačné požadavky, které byly vždy v souladu s myšlením naprosté většiny našich národů. Tento fakt však ještě neznamenal, že buržoazie byla již poražena a vyřazena z politického života. Důsledný demokratický rozvoj země, naplňování revolučních

zásad vládního programu bylo nutné zabezpečit i výstavbou nového státního aparátu.

Při tvorbě programových zásad byla proto věnována i značná pozornost výstavbě nové armády a bezpečnosti. Tyto orgány byly tvořeny nejen jako záruka vnější bezpečnosti země, ale především jako záruka naplňování národních a demokratických cílů revoluce. Aby tyto zásady mohla armáda a bezpečnost zajišťovat, bylo nutné dbát při jejich vzniku na dodržení některých zásad. Především vládní program odboural jejich nepolitičnost, prosadil očistu velitelského sboru od reakčních živlů a jeho doplnění osvědčenými protifašistickými bojovníky. Základem nové armády byl 1. československý armádní sbor, který bojoval po boku Rudé armády proti hitlerovcům. Rudá armáda se stala vzorem při výstavbě naší nové demokratické armády. I přes intriky buržoazie důsledné naplňování těchto zásad znamenalo kvalitativní změnu těchto dvou důležitých orgánů státní moci, která se v plné míře projevila v době rozhodného střetnutí mezi proletariátem a buržoazií v únoru 1948.

V době vytváření vlády Národní fronty se komunisté museli opírat především o dělnickou třídu a rolnictvo, aby vzniklá vláda měla charakter demokratické diktatury proletariátu a rolnictva. Veškerý postup při naplňování jejich zásad směřoval k tomu, aby revoluční síly v naší zemi pochopily vznik této vlády jako nutný, ale z hlediska proletářské revoluce jen přechodný úkol, který však není možno obejít.¹²⁾ Důsledné respektování cílů národní a demokratické revoluce dokazuje promyšlenou přípravu, důkladnou znalost třídní a politické situace, zvládnutí marxisticko-leninské teorie a tvůrčí přístup gottwaldovského vedení strany k řešení důležitých programových zásad vlády Národní fronty. Konečná forma vládního programu, navržená komunisty na poradách představitelů politických stran v Moskvě a schválená na zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích, představuje jeden z nejvýznamnějších dokumentů nejnovějších dějin našich národů. Jeho články vyjadřují program a směr naší národní a demokratické revoluce, která poprvé byla vedena dělnickou třídou a jejím předvojem — Komunistickou stranou Československa. Souhlas, kterého strana dosáhla u nejširších vrstev našich národů při vytyčování zásad vládního programu, svědčí o tom, že postupovala správně,

¹⁰⁾ Viz G. Husák: Zápas o zajtrajšok, Obroda Bratislava str. 156.

¹¹⁾ Prohlášení o novém postavení Slováků v osvobozené republice přednesené náměstkem předsedy vlády Kl. Gottwaldem, viz Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Sběrka dokumentů ministerstva informací 2/45, str. 40—41.

¹²⁾ V. I. Lenin: Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci, Vybrané spisy I., Praha 1954, str. 483.

když se nenechala zlákat k okamžité realizaci proletářské revoluce, k čemuž sváděla objektivně příznivá situace po porážce německého fašismu. Komunisté si byli vědomi, že „... bez uvědomělosti a organizovanosti mas, bez jejich přípravy a výchovy otevřeným třídním bojem proti veškeré buržoazii nemůže být o socialistické revoluci ani řeč...“¹³⁾ Jejich cílem proto bylo v první řadě důsledné uskutečnění národní a demokratické revoluce, která by vytvořila podmínky pro diferenciaci v táboře protifašistické buržoazie a odhalila její třídní postoje.

Revolučnost zásad, vyjádřených v Košíckém vládním programu, nebyla jenom v tom, že představují základní cíle národní a demokratické revoluce, ale především v tom, že jsou skutečným programem „demokratické diktatury proletariátu a rolnictva“. Tento program zabezpečoval politické a mocenské pozice dělnické třídy nejen ve vládě Národní fronty, ale systémem Národních výborů a jednotných organizací dělnické třídy a rolnictva vytvářel i dostatečný prostor k tlaku „zdo-

la“ na protifašistickou buržoazii, která se v prvním poválečném období ještě podílela na moci. Tím byla zajišťována nedvoj- smyslnost při naplňování základních opatření v oblasti politiky a ekonomiky, která v duchu aktu národní spravedlnosti postupně oslabovala celkovou moc československé buržoazie jako třídy.

Základní opatření vládního programu v oblasti politiky domácí i zahraniční, ekonomie a národnostního uspořádání našeho státu svědčila nejen o jejich realitě, ale vytvářela prostor pro další rozvíjení revoluce ve směru k socialistické revoluci. Právě v tom je velikost nejen Košíckého vládního programu, ale je v něm i velikost jeho tvůrců, kteří v něm nejuceleněji vyjádřili cíle a tužby pracujícího lidu našich národů. Komunistům se v této významné etapě historie našich národů podařilo „... uskutečnit vodcovstvo strany v třídě pomocou cieľavedomého organizovania akcií nadviazaných na konkrétne, čo najširším vrstvám srozumiteľné ciele, a stupňovanie týchto akcií až ku konečnému zápasu o moc...“¹⁴⁾

Důsledné uplatňování zásad, k nimž pod vedením KSČ v průběhu protifašistického zápasu dospěla široká Národní fronta, zákonitě v poválečném období soustředilo kolem komunistů dělnickou třídu a rolnictvo. To vytvořilo příznivé podmínky pro vítězství v rozhodném střetnutí, k němuž šel v Československu vývoj v letech 1945–1948. Jím bylo úspěšně zakončeno přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou revoluci a naše vlast skoncovala v únorových dnech 1948 s buržoazií a nastoupila cestu budování socialismu.

¹³⁾ Tamtéž, str. 443.

¹⁴⁾ Kl. Gottwald: Bolševizovať komunisticke hnutie. Vybrané spisy I., Praha 1954, str. 13.

Místo, úloha a obsah vojenské problematiky na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

V prvních měsících letošního roku jsme svědky pokračování II. fáze Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která probíhá od září 1973 v Ženevě za účasti delegací 35 států, z nichž je 33 evropských a 2 (USA a Kanada) mimo-evropské. Z evropských států se konference nezúčastňuje pouze Albánie, jejíž zahraniční politika se orientuje liníí rozkolnického vedení Čínské lidové republiky.

Samotný fakt konání konference je jedním z největších současných úspěchů ofenzivní mírové politiky socialistických států v čele s SSSR, té politiky, jejíž základy formuloval XXIV. sjezd KSSS.

Na této konferenci nejde o nic méně, než o postavení výhybek pro další politický vývoj v Evropě, a to na řadu let nebo i desíletí. Zájem veřejnosti o II. fázi konference poněkud pokulhává za jejím významem; vyplývá to však patrně z okolností, že jednání je obtížné a dlouhotrvající a nedovoluje proto udržovat tuto problematiku na prvních stránkách novin a v čelních relacích ostatních sdělovacích prostředků.

Samotné jednání je svým rozsahem a obsahovou náplní jednou z největších multilaterálních diplomatických akcí vůbec. Problematika konference je rozdělena do čtyř hlavních oblastí, neboli „košů“

a v jejím rámci pracuje celkem 20 orgánů, zvaných výbory nebo podkomise.

I. oblast zahrnuje otázky základních principů vztahů mezi evropskými státy, aplikaci principu nepoužití síly a hrozby silou, mírového řešení sporů a vojenskou problematiku, jejímž jádrem jsou tak zvaná opatření pro posílení důvěry.

II. oblast obsahuje problematiku hospodářské spolupráce, kam patří otázky obchodní výměny, průmyslové a vědeckotechnické spolupráce, životního prostředí a ostatních příbuzných úseků.

III. oblast se zabývá problematikou kontaktů (kam patří i otázky slučování rodin, cestování, sňatků mezi příslušníky různých států), výměnou informací a spoluprací na úseku vzdělávání a kultury.

IV. oblast zahrnuje problematiku dalších kroků po ukončení této konference, především svolávání dalších konferencí a vytvoření stálého orgánu pro rozpracování dosažených výsledků a jejich další zdokonalování.

Kromě toho pracuje v rámci konference ještě zvláštní podkomise pro otázky vztahů evropské bezpečnosti ve Středomoří a podkomise pro otázky finančního zabezpečení konferencí. Celé jednání řídí tzv. koordinační výbor, složený z vedoucích delegací zúčastněných států a zabezpečuje výkonný sekretariát, složený z per-

sonálu hostitelských států, tj. Finska a Švýcarska.

Již z tohoto stručného nástinu struktury konference vyplývá i její rozsah a bohatost problematiky, která prakticky zahrnuje všechny aspekty vztahů mezi evropskými státy.

Nemůžeme zapomínat na okolnost, že na této konferenci má každý účastnický stát stejná práva. Ve všech orgánech konference se hledá řešení na základě tzv. „konsensu“, což prakticky znamená, že nemůže být přijato žádné rozhodnutí, s kterým by zásadně nesouhlasil byť i nejmenší a nejméně významný účastnický stát. Z toho vyplývá i značná obtížnost jednání, kde je nutné postupovat na základě hledání společného jmenovatele pro 35 účastelů.

Politicky vzato je však konference rozsáhlým a významným třídním sražením, v němž dvě hlavní společenské soustavy

usilují o dosažení takových závěrů, které by jim poskytovaly výhodné mezinárodní podmínky. V tom spočívá další prvek obtížnosti konference, který má přímý vliv i na délku jejího trvání.

Mandát II. fáze konference je dán tzv. „helsinskými doporučeními“ ministrů zahraničních věcí účastnických států, přijatými v rámci I. fáze této konference v Helsinkách v červenci 1973 a zahrnutými do tzv. „modré knihy“ ve formě jednotlivých číslovaných odstavců. Vojenská problematika je např. obsažena v odstavcích číslo 22, 23 a 24.

Krátký přehled rozsahu problematiky konference ukazuje, že v jedné stati nemohu vyjádřit dosavadní výsledky a průběh konference ve všech oblastech. Proto se budu v dalším zabývat výhradně vojenskou problematikou s krátkým zhodnocením jejího místa a úlohy v celém kontextu konference.

Zahrnutí vojenské problematiky na pořad konference bylo výrazem dobré vůle ze strany socialistických států, které mají svůj hlavní zájem na politických otázkách a dále na rozvoji hospodářské spolupráce. Již v přípravě konference bylo však z hlediska rovnoprávnosti účastníků nutné respektovat názory jiných států, hlavně neutrálních a evropských států NATO, které považovaly vojenskou problematiku za neoddelitelnou součást posílení důvěry a spolupráce v Evropě. Zvláště energicky prosazovaly tuto problematiku Švédsko a Jugoslávie.

V průběhu jednání se však ukázalo, že ne všechny účastnické státy mají **k vojenské problematice** stejný přístup. **Dva základní, typické přístupy**, můžeme v podstatě charakterizovat takto:

1. Západní a většina neutrálních států přistupovaly k řešení problematiky podle zásady „čím více a čím dokonalejších opatření, tím více důvěry“.

2. Socialistické státy vycházely ze zásady, že jde o opatření nová, v historii vztahů evropských států dosud nerealizovaná a tudíž je nutné zachovat zásadu přijetí takových opatření, která by mohla rozptýlit dojem ohrožení kteréhokoli účastnického státu, přitom však neohrožovat bezpečnost státu, který tato opatření realizuje. V podstatě to znamenalo ani chvíli neztrácet ze zřetel zájmy bezpečnosti každého socialistického státu jednotlivě či koalice států Varšavské smlouvy jako celku.

Již od začátku jednání bylo jasné, že v duchu rozdílného přístupu dojde i ke značné rozdílnosti názorů v konkrétních otázkách mandátu vojenské podkomise. To se potvrdilo v průběhu jednání, v němž se vojenská problematika stala jednou z nejpomalejších a nejsvízelnějších oblastí konference.

Pozice západních z řady neutrálních států našla svůj výraz v požadavku tzv. „transparentnosti“, neboli průhlednosti vojenských opatření účastnických států. Jde v podstatě o požadavek, aby tyto státy maximálně zveřejňovaly svá vojenská opatření, jako jsou např. velká cvičení a přesuny vojsk, a umožňovaly vzájemné návštěvy skupin pozorovatelů na těchto akcích s poměrně rozsáhlými kompetencemi. Byl to jinými slovy vyjádřen tentýž požadavek, který se projevoval v otázkách odzbrojení, zákazu chemických a biologických zbraní a zákazu jaderných zkoušek v podobě tzv. kontroly na místě, která má velmi nepřijemnou příchuť legalizované špionáže a je pro socialistické státy v podstatě nepřijatelná.

Nabízí se otázka, kde je vlastně původ tohoto tlaku. Co vede západní a i některé neutrální státy k tomu, aby tento požadavek tak vehementně prosazovaly?

Odpověď můžeme hledat ve snaze o dosažení určitých výhod v oblasti strategického poměru sil. Součástí tohoto poměru sil je i rozsah a kvalita poznatků zpravodajské služby. Západní státy, především státy NATO, jsou v určité nevýhodě,

kteřá vyplývá z menší prostorové rozlohy, hustějšího osídlení a menší organizovanosti kapitalistické společnosti ve srovnání se socialistickou společností. Tento nedostatek se snaží kompenzovat tlakem v politické oblasti na přijetí takových opatření, která by jim poskytla aspoň jeden prověřkový kanál a ušetřila určitý objem výdajů, vynakládaných na zpravodajskou činnost.

Proto se i v rámci konference pokusily přijít s podobnými požadavky a předpokládaly, že socialistické státy je budou ochotny aspoň do určité míry přijmout, aby neohrožily politický úspěch konference. Velmi výrazně se to projevilo v konkrétních otázkách, které projednávala vojenská podkomise.

Vojenská podkomise řešila, tyto základní otázky:

a) Oznamování neboli notifikace velkých vojenských cvičení.

b) Oznamování velkých přesunů.

c) Výměnu pozorovatelů na cvičeních.

d) Širší aspekty vojenské bezpečnosti v Evropě.

Opatření, uvedená v bodech a), b), c), byla jádrem vojenské problematiky a měla společný název „opatření k posílení důvěry“ (angl. „Confidence Building Measures“).

a) **Oznamování velkých vojenských cvičení** vyvolalo okamžitě otázku velikosti a druhu cvičení, prostoru a doby jejich konání, časových lhůt oznamování, jakož i obsahu a způsobu notifikace. Tyto otázky pod společným názvem „parametry“ se staly nejdiskutovanější a nejsvízelnější částí celého jednání podkomise. Plně se projevila rozdílnost přístupu.

Socialistické státy projevíly ochotu oznamovat cvičení s vojsky v rozsahu armádního sboru (armády), v pásmu nejdlíže 50 a později do 100 km od hranic sousedních států; v době do 10 dnů před jejich zahájením s údaji o názvu a rozsahu cvičení, době a prostoru jeho konání, vyjmenování druhu zúčastněných vojsk a případně doplňující informace **podle uvážení oznamujícího státu**. Předpokládaly, že cvičení národních ozbrojených sil v tomto rozsahu budou oznamovat sousedním státům, spojenecká cvičení pak všem evropským státům podle zásady „každý každému“ a to buď obvyklými diplomatickými kanály, nebo i jiným způsobem, vždy však cestou oficiálních institucí. Měly přitom na mysli pozemní cvičení s případnými leteckými a námořními komponenty, nikoli však samostatná velká cvičení námořních sil v mezinárodních vodách nebo

vzdušných sil ve vzdušném prostoru nad nimi. Šlo v podstatě o prostor kontinentálního vymezení Evropy.

Určitou výjimku v oblasti prostoru notifikace připouštěly socialistické státy u těch účastníků konference, jejichž území zasahuje mimo geografické vymezení pojmu Evropa, tj. Turecka, Kypru a SSSR. Zde poukázovaly na možnost bilaterálního uspořádání.

Západní státy a řada neutrálních států měly požadavky daleko vyšší. Původně žádaly o notifikaci cvičení od stupně divize, u výsadkových a námořních jednotek i na stupni nižším. Vzhledem k různosti organizační struktury divize v různých armádách pak přešly na číselný ukazatel, popřípadě na kombinaci obou možností, přičemž ekvivalent divize nebo 10 000 mužů, zesílená divize nebo 18 000 mužů atd., přičemž slovo „nebo“ zde mělo význam spojky „a“. Nakonec se jejich požadavek ustálil na hodnotě 12 000 mužů, s nímž však nebyli spokojeni neutrálové, kteří žádali i vyjádření hodnoty zvlášť pro výsadkové, námořní a vzdušné síly. Nemusím uvádět, proč byla tato pozice pro socialistické státy nepřijatelná, i když připouštěly číselné vyjádření pro ty státy, které nemají ve své sestavě armádní sbory, ovšem pouze jako srovnávacího ekvivalentu, a to podle bilaterální dohody příslušných sousedních států.

Západní státy a většina neutrálních států však šly ještě dále. Požadovaly notifikace nejen z celého území účastnických států, ale i z přilehlých moří a vzdušného prostoru nad nimi. Za průměrnou dobu považovaly zprvu 60, později 49 dnů před zahájením cvičení. Ozvaly se i požadavky na výměnu ročních plánů cvičení v uvedeném rozsahu. Některé neutrální státy „slevily“ později na 30 dnů.

Neadekvátní byly i jejich požadavky, které se týkaly obsahu notifikace. Kromě údajů, které byly ochotny poskytovat socialistické státy, požadovaly navíc údaje o charakteru a cílech cvičení, vyjmenování zúčastněných svazků a útvarů, ale i dobu jejich odchodu ze stálých posádek a návratu do nich. V posledním případě zdůvodňovaly svůj požadavek obavou z toho, aby tato vojska nebyla po cvičení použita k činnosti, která by mohla vyvolat znepokojení.

Ani způsob notifikace neodpovídal představám a nárokům socialistických států. Byla požadována notifikace každého cvičení zmíněné úrovně každému účastnickému státu konference. Tento požadavek, nehledě na nepřijatelnost ze zásadních důvodů, nemohl být přijatelný ani

z administrativně technických důvodů, protože by vyžadoval zřízení nových orgánů na ministerstvech zahraničních věcí a obrany, které by nedělaly nic jiného, než odesílaly a přijímaly notifikace, zvláště když některé státy žádaly i o notifikaci přesunů od stejné úrovně jako u cvičení. Takový rozsah by nejen nepřispíval k posílení důvěry, ale naopak zvyšoval nervozitu a — jak se vyjádřila jedna z delegací — působil by na větší četnost infarktů v generálních štábech a diplomatických orgánech.

b) **Otázka oznamování přesunů** má podle stanoviska socialistických států v Helsinských doporučeních jiný statut. Požaduje se pouze studium této problematiky a vypracování závěrů z tohoto studia. Nepředpokládá se přijetí konkrétních opatření v dané oblasti.

Stanovisko většiny západních a neutrálních států bylo opět rozdílné. Požadovaly, aby oznamování přesunů bylo postaveno na roveň notifikace cvičení zhruba se stejnými parametry. Hlavním jejich argumentem bylo tvrzení, že velké přesuny vyvolávají znepokojení ještě ve větší míře, než je tomu u velkých cvičení a že všechna válečná tažení byla připravována realizací přesunů, nikoli cvičení.

Tuto pozici ovšem plně nesdílely mimoevropské státy NATO, zúčastněné na konferenci, tj. USA a Kanada. Své stanovisko vyjadřovaly v průběhu jednání mlčením ařejmým důvodem byla otázka jejich vojenské přítomnosti v Evropě, která je realizována právě pomocí přesunů všeho druhu. V poslední době zřejmě vykonávaly v tomto smyslu určitý vliv na své spojence, což vedlo k tomu, že byl v podstatě přijat jen obecný závěr, konstatující, že otázka oznamování přesunů byla studována bez dalších konkrétních závěrů. V zásadě to znamená tichý souhlas se skutečností, že toto opatření nedozrálo a že v současné době nejsou pro ně ani politické podmínky.

c) **Výměna pozorovatelů na cvičeních** je v podstatě dohodnuta, ne však ve smyslu představ západních a některých neutrálních států. Zásadně není spojována s notifikací cvičení a pozorovatelé zde nemají žádné kontrolní funkce. Jejich účast podléhá pozvání na zásadě reciprocity a podmínky jejich činnosti stanoví zvoucí stát, který má možnost regulovat je v rámci svých suverénních práv a současně politické situace i vztahů k vysílajícímu státu. Socialistické státy ukázaly, že dovedou správně sladit hodnotu a úroveň realizovaných opatření s reálnou situací a jejich stanovisko přijaly v podstatě všechny účastnické státy.

d) Obtížnější byla situace v oblasti **doplňujících opatření pro posílení důvěry**. Návrhů byla celá řada, přijat byl však pouze modifikovaný návrh, předložený delegací Španělska, na výměnu vojenského personálu na pozvání včetně delegací a návštěv. Tento návrh, jehož konečná forma je výsledkem úsilí hlavních delegací SSSR, je v souladu s pojetím socialistických států a plně respektuje zájmy bezpečnosti každého z nich i koalice v celku.

Ostatní předložené návrhy, i když v současné době nejsou ještě uzavřeny, nemají naději na úspěch.

Návrh na tzv. „zdržení se vojenských aktivit“, tedy v podstatě prostorové a početní omezení větších akcí jako cvičení a přesunů, je omezovacím opatřením, které nemá místa v oblasti posílení důvěry a je zásahem do suverénních práv států. Z obsahového hlediska by mohlo za určitých okolností spadat spíše do kompetence jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě, které probíhá ve Vídni.

Návrh na neumisťování jaderných zbraní na území jiných států je rovněž omezujícím opatřením, které by ve svých důsledcích mohlo vést ke změně vojenské rovnováhy v Evropě, a proto není v souladu s mandátem a možnostmi konference. Rada delegací se k němu pro jeho ne-reálnost vůbec nevyjadřuje.

Konečně návrh na zveřejňování rozpočtů na obranu včetně jejich skladby a progresu rovněž nemá reálnou naději na přijetí. Jednak není reálná možnost jednotného vyjádření hodnotových ukazatelů, dále není takové zveřejňování v souladu se zájmy bezpečnosti států a kromě toho tento návrh ve formě omezování vojenských rozpočtů států s největší vojenskou kapacitou již předložila delegace SSSR v OSN. Obdobné opatření ve formě prvního kroku k omezení vojenských rozpočtů projednává i ženevský výbor pro odzbrojení.

e) **Širší aspekty vojenské bezpečnosti v Evropě** mají spíše obecný charakter, i když vojenskou problematiku ovlivňují. Patří k nim otázky vztahu bezpečnosti v Evropě k bezpečnosti ve Středomoří a ve světě vůbec, vztah vojenských a politických aspektů bezpečnosti navzájem, ale i otázky vztahu evropských států k odzbrojení a k ostatním jednáním, která se zabývají bezpečnostní problematikou, jako je např. zmíněné jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě. Značná pozornost je věnována požadavku, aby v těchto jednáních byly nejen informovány nezúčastněné evropské

státy, ale aby byly respektovány i jejich bezpečnostní zájmy a nakonec i právo vyjádřit k nim své stanovisko.

Socialistické státy jsou v této oblasti pro obecnější formulace politického charakteru. Jsou toho názoru, že není možné připustit formulace takového vztahu bezpečnosti v Evropě k bezpečnosti ve Středomoří, který by měl vliv na bezpečnostní akce. To by mohlo negativně působit na eskalaci případného konfliktu. Vztah socialistických států k otázkám odzbrojení je všeobecně znám jako kladný, což není právě vlastností řady států NATO. Proti kladnému vztahu v případě deklarací se však sotva mohou otevřeně postavit, a proto má tato část nadějí na úspěšně přijetí.

Socialistické státy rovněž přiznávají právo všech evropských států na to, aby byly respektovány zájmy jejich bezpečnosti, včetně vyjádření názoru a požadavku na informovanost o otázkách, které se jich týkají. Nesouhlasí však s požadavkem, aby konference řešila otázky informačních cest nebo navrhovala zřízení nějakého informačního střediska už i proto, že řada jednání se skutečně dotýká jen dvou nebo několika účastnických států a není možné připustit ohrožení jejich zájmů metodou jakési obligatorní informace. Navíc existuje řada možností poskytování informací běžnými diplomatickými kanály podle stupně vztahů příslušných států.

Řada hlavně neutrálních států klade však požadavky na jakousi obligatorní informaci a bude nutné trpělivě jim vysvětlit.

Závěr

Vojenská problematika patří pro svůj konkrétní charakter a velmi citlivou aplikaci na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě k nejsvízelnějším otázkám vůbec. Jednání v současné době neskončilo.

Západní státy a část neutrálních států usiluje o dosažení maximálních opatření a často podmiňuje ústupky v jiných orgánech konference prosazováním svých požadavků ve vojenské podkomisi a naopak.

Socialistické státy poukazují na to, že konference má politický charakter a v tomto smyslu je nutné chápat i vojenské otázky, hlavně pak opatření k posílení důvěry. Jsou v podstatě proti zacházení do příliš technických o vojenskooborných ukazatelů a zdůrazňují, že další rozvíjení těchto opatření je závislé na vývoji vztahů mezi evropskými státy a na pozdějším vyhodnocení zkušenosti z jejich aplikace.

Je tedy reálný předpoklad, že konference přijme ve vojenské oblasti pouze takové závěry, které budou společně všem účastnickým státům, nedotknou se bezpečnosti žádného z nich a budou odpovídat současnému stupni vztahů mezi nimi.

Ide o začátek dlouhé cesty ke konkrétní aplikaci přijatých opatření. Návrhy závěrečných dokumentů, připravených na II. fázi budou předloženy III. fázi konference, kterou socialistické státy navrhnou uskutečnit na nejvyšší úrovni.

Dokončení Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě je dnes již prakticky mimo jakékoli pochybnosti. I když připustíme, že každá dílčí otázka nemůže být řešena do podrobností, je jisté, že konference bude dokladem vítězství mírové politiky socialistických států v čele se SSSR a přinese cenné podněty k realizaci mírového soužití evropských států s různým společenským zřízením.

lovat v průběhu jednání zřejmou nerealnost tohoto požadavku.

Celkově však můžeme hodnotit, že v této oblasti jsou dobré podmínky k dosažení všem přijatelné dohody.

V rámci jednání vojenské podkomise se dosti často objevuje otázka **místa vojenské problematiky** v závěrečných dokumentech konference a hlavně **charakteru přijatých závazků**.

Místo vojenské problematiky bude dáno až v závěrečné fázi II. etapy podle rozsahu a obsahu celkové dokumentace. Již dnes však můžeme říci, že pravděpodobně půjde o samostatný dokument s vlastní úvodní částí, který bude zařazen do souhrnné problematiky politických vztahů mezi státy v rozsahu, který odpovídá současné politické situaci.

Pokud jde o charakter přijatých závazků, jsou socialistické státy pro závazky morálního politického charakteru, který odpovídá celkové povaze konference. Musí však čelit i požadavkům na právní charakter závazků, který pro socialistické státy není účelný.

Na druhé straně však musíme přiznat, že některé závěry konference by po zkušenostech z jejich aplikace mohly v pozdější době vhodně doplnit existující soustavu mezinárodního práva, ovšem jen za předpokladu, že by nemohly nepříznivě ovlivnit suverénní práva a zájmy účastnických států.

ORGANIZACE RADIOELEKTRONICKÉHO BOJE V ARMÁDNÍ ÚTOČNÉ OPERACI

Základní cíle radioelektronického boje v armádní útočné operaci spočívají v tom, abychom rušením provozu radioelektronických systémů nepřítele vyloučili efektivní použití jeho jaderných zbraní, snížili efektivnost použití vojsk klasických prostředků ničení, narušili sladěnost v činnosti vojsk a v použití palebných prostředků a současně zabezpečili spolehlivý provoz radioelektronických systémů vlastních vojsk. Těchto cílů dosáhneme plněním řady úkolů, daných podmínkami vstupu armády do sražení, charakterem a posloupností v použití vlastních vojsk a palebných prostředků, zejména jaderných zbraní, dále činností nepřítele a rovněž vyčleněním a možnostmi sil a prostředků boje s jeho radioelektronickými systémy.

K úspěšnému vedení radioelektronického boje v útočné operaci na začátku války, především k efektivnímu prvnímu úderu na systém velení, musí mít armáda hodnověrné údaje o důležitých radioelektronických systémech a objektech, o místech velení vojsk a bojových prostředků nepřítele. Proto prvořadým úkolem boje s radioelektronickými systémy a prostředky je získat údaje ještě v míru, a to o rozmístění sestavy a určení míst velení a uzlů (skupin) radioelektronických prostředků nepřítele, o organizaci a charakteru provozu radioelektronických systémů, o radioelektronických prostředcích jež zabezpečují tyto systémy, jejich takticko-technických charakteristikách, vnějším vzhledu a způsobech použití, o existenci hlavních a záložních spojovacích uzlů, jejich ochraně a obraně. K získávání těchto údajů využívá štáb armády všechny druhy průzkumu. Hlavní úsilí průzkumu je zaměřeno na zjištění prvků systému velení a prostředků jaderného napadení — raketových útvarů operačně taktického určení a taktického letectva nepřítele.

Bereme v úvahu, že se zahájením sražení se nepřítel vynasnaží rozvinout svůj systém velení, aby měl zajištěno velení jak v období odražení útoku, tak

i při sražení v hloubce obrany, při protiúderu a při ústupu. Přitom část prvků a prostředků systému velení bude nepřítel oživovat v začátku sražení a část až v průběhu samotného sražení v hloubce. Proto vedeme průzkum trvale a cílevědomě v celé hloubce obrany nepřítele a v průběhu celé operace s úkolem včas rozpoznávat (zaznamenávat) všechny změny, probíhající v systému velení nepřítele.

Armáda, která se přesunula do pásma předpokládané bojové činnosti v období ohrožení, obdrží nezbytné průzkumné údaje od štábu frontu a armáda, která je v blízkosti státních hranic získává tyto údaje vlastními silami a prostředky průzkumu.

V období ohrožení musí se průzkum snažit odhalit nově se objevující radioelektronické objekty a prostředky, změny v dislokaci a režimu provozu již dříve známých objektů, systémů a prostředků a také vyhodnotit možnou činnost nepřítele z hlediska narušení provozu radioelektronických systémů našich útočících vojsk a dezinformace radioelektronickými prostředky.

První útočná operace armády může být zahájena buď ještě před dokončením soustředění vojsk, nebo až po rozvinutí základních sil a prostředků. V obou případech bude probíhat přeskupování vojsk v souladu se zámyslem předpokládané útočné operace.

Při přípravě a vedení armádní útočné operace můžeme plnit tyto úkoly radioelektronického boje:

a) v období přeskupování vojsk:

- opatření k omezení a maskování provozu radioelektronických prostředků vlastních vojsk před radioelektronickým průzkumem nepřítele;

- rušení a ničení prostředků vzdušného a pozemního radiolokačního průzkumu, rádiových a radioreléových spojů využívaných pozemním a vzdušným průzkumem nepřítele k předávání průzkumných zpráv, a dále důležitých uzlů, objektů a prostředků radioelektronických systémů velení taktického letectva, útvarů raketových zbraní a dělostřelectva;

- opatření k dezinformaci nepřítele radioelektronickými prostředky o směru hlavního úderu a zahájení útoku;

b) při zahájení útoku (bez použití jaderných zbraní);

- rušení a ničení spojovacích uzlů a radiolokačních stanic pozemního průzkumu, využívaných k řízení útvarů raketových zbraní, dělostřelectva a svazků prvního sledu nepřítele, středisek a stanovišť řízení a navedení taktického letectva a rovněž rádiových a radioreléových spojů, využívaných k řízení taktického letectva a jeho součinnosti s bránícími vojsky;

- rušení provozu radioelektronických prostředků průzkumu a řízení protivzdušné obrany nepřítele při letech frontového letectva a vzdušných výsadek;

- rušení provozu systému rádiového a radioreléového spojení svazků prvního sledu obrany a svazků přesunujících se k protiútku nebo k obsazení vlnů v obraně;

- rušení a ničení prostředků rádiového a radiotechnického průzkumu a prostředků elektronické války nepřítele, využívaných k narušení provozu radioelektronických systémů a prostředků útočících vojsk;

c) při prvním jaderném úderu:

- ničení důležitých míst velení armádního sboru, raketových a dělostřeleckých útvarů operačně taktického a taktického určení, divizí a brigád, středisek a stanovišť řízení a navedení taktického letectva;

— rušení spojovacích systémů a prostředků, které využívá nepřítel k velení prostředků jaderného napadení, navedení letounů taktického letectva na pozemní cíle, rušení radiolokačních bombardovacích zaměřovačů a dalších palubních radiolokačních zařízení letounů taktického letectva.

d) při zasazení svazků druhého sledu a armádních záloh do sražení a při odražení protiúderu nepřítele;

— rušení a ničení skupin radioelektronických prostředků, zabezpečujících nepříteli velení útvarům raketových zbraní, dělostřelectva a letectva při přípravě a vedení protiúderu; prostředků pozemního a vzdušného, rádiového a radiotechnického průzkumu a vojsk nepřítele, která se brání v pásmu zasazení druhého sledu a záloh armády;

— rušení provozu rádiových a radioreléových spojů velení a součinnosti bližších operačních záloh nepřítele a rovněž rádiových spojů součinnosti a navedení taktického letectva.

Při činnosti armády v operační hloubce nepřítele a plnění bližších a dalších úkolů mohou vojska armády pronásledovat a obklíčovati ustupující uskupení, vést střetná sražení s operačními zálohami přicházejícími z hloubky, odrážet protiúder nepřítele a překonávat vodní toky. V těchto podmínkách budeme plnit tyto hlavní úkoly radioelektronického boje:

— při pronásledování nepřítele — rušení provozu rádiových spojů ustupujících vojsk, zvláště zadních vojsk útvarů, rušení jejich rádiového součinnostního spojení s letectvem, s přicházejícími zálohami a vojsky, která zaujímají obranu v týlu nepřítele;

— při střetném sražení — rušení rádiových spojů velení svazků protistojícího uskupení nepřítele, jeho vzdušného a pozemního průzkumu a rádiových spojů součinnosti s taktickým letectvem;

— při obklíčení a ničení uskupení nepřítele — rušení jeho vnitřního i vnějšího spojení a rovněž rádiového spojení součinnosti s podporujícím letectvem a ve vojscích, která mají prolomit kruh obklíčení;

— při překonávání vodních toků — rušení provozu radioelektronických prostředků velení a radiolokačního průzkumu nepřítele, bránícího vodní tok; ochrana přeprav, úseků násilného přechodu a útočícího uskupení vojsk armády před mířeným bombardováním; protiradiolokační maskování úseků násilného přechodu, přeprav, vojsk a objektů; imitace klamných přepravišť pomocí radioelektronických prostředků.

Síly a prostředky k vedení REB

Úkoly radioelektronického boje v útočné operaci armády plní útvary a jednotky REB přidělené armádě, armádní raketové svazky a útvary, dělostřelectvo, podpůrné letectvo a ženijní vojsko. Kromě toho můžeme použít vzdušné taktické výsadky a speciální oddíly, vyčleňované ze vševojskových útvarů a jednotek. V pásmu armády budou zpravidla působit i frontové síly a prostředky radioelektronického boje, kterých můžeme v určitých obdobích operace využívat k rušení krátkovlnných rádiových a radioreléových spojů armádního sboru nepřítele a jeho spojení s polní armádou, a rovněž i k ničení důležitých míst velení, radioelektronických objektů a samostatných prostředků nepřítele, rozmístěných ve vzdálenosti 100—150 km i více od čáry dotyku.

Útvary radioelektronického boje jsou určeny k rušení provozu rádiového a radioreléového spojení taktického a operačně taktického stupně velení nepřítele a palubních radioelektronických prostředků letounů taktického letectva.

Armáda, útočící v sestavě prvního sledu operačního uskupení vojsk frontu, zvláště na směr jeho hlavního úderu, může být posílena jedním samostatným rádiovým praporem REB armádního typu (rpr REB „A“), jedním samostatným radiotechnickým praporem REB k rušení provozu palubních radioelektronických prostředků letounů taktického letectva (rtpr REB „S“) a samostatnou vrtulníkovou rádiovou letku REB k rušení radioreléového spojení nepřítele (rvl REB).

Rádiový prapor REB armádního typu (rpr REB „A“) je složen ze dvou rušících rot VKV spojení, rušící roty KV, roty průzkumu a navedení, spojovací roty a střediska řízení rušení. Každá rušící rota VKV má ve své sestavě potřebné množství rušících stanic, prostředků průzkumu, navedení a velení. Můžeme ji zasazovat vcelku i po četách. Rušící rotu KV používáme zpravidla vcelku, společně s rotou průzkumu a navedení.

Rušící rotu VKV jsou určeny k rušení VKV rádiového spojení raketových, dělostřeleckých, mechanizovaných, obrněných a motorizovaných svazků, útvarů a jednotek pozemních vojsk. V rotě je zpravidla šest rušících stanic VKV rádiového spojení typu R-330 A.

Rušící stanice VKV spojení se v selektivním režimu používají k rušení důležitých rádiových spojů velení divize nepřítele, raketových a dělostřeleckých útvarů — jsou-li k dispozici přesné průzkumné údaje o těchto spojích. Rota může v průběhu dne rušit do 12—15 rádiových spojů nepřítele. Stanice v přehradném režimu využíváme k rušení rádiových spojů jednotek a útvarů — nejsou-li k dispozici přesné údaje o těchto spojích. Rota může při využívání všech šesti stanic R-330 A v tomto režimu současně rušit úsek kmitočtového pásma o šířce 9 MHz. V průběhu útočné operace bude výhodné využívat tímto způsobem rušící stanice VKV, protože bude často nedostatek průzkumných údajů o VKV rádiovém spojení nepřítele.

Rušící rota krátkovlnného rádiového spojení je určena k rušení provozu rádiových spojů armádního sboru s divizemi, divizí s brigádami, raketovými a dělostřeleckými útvary a s podpůrným letectvem. Rota může v průběhu jednoho dne s 12 rušícími stanicemi zpravidla rušit 20—25 rádiových spojů; současně může rušit 12 spojů.

Rota průzkumu a navedení je určena k vedení doplňkového rádiového průzkumu a sledování KV rádiových spojů nepřítele, k navedení rušících stanic na cíle určené k rušení a pro kontrolu efektivnosti rušení rádiového spojení nepřítele. Rota má ve své sestavě zařízení průzkumu a zaměřování, zabezpečující kontrolu provozu KV rádiových spojů armádního sboru a divizí nepřítele do hloubky 40—60 km.

Středisko řízení rušení (SRR) je hlavním prvkem velitelského stanoviště praporu. Je určeno pro sběr zpráv průzkumu o radioelektronických systémech a prostředcích nepřítele, jejich vyhodnocení, stanovení úkolů rušícím stanicím a ke kontrole efektivnosti rušení rádiového a radioreléového spojení nepřítele.

Rádiový prapor REB typu „A“ v plné sestavě může rušit provoz důležitých rádiových spojů armádního sboru s dvěma mechanizovanými či obrněnými divizemi a rádiových spojů dvou divizí prvního sledu nepřítele. V útočné operaci bez použití jaderných zbraní se prapor používá centralizovaně na směr hlavního úderu armády. V operaci s použitím jaderných zbraní prapor používáme decentralizovaně — rušící rotu VKV přidělujeme divizím, útočícím v prvním sledu na hlavním směru a rušící rotu KV využíváme jako armádní prostředek. Jedna rušící rota VKV je schopna rušit důležité spoje přibližně jedné divize nepřítele.

Radiotechnický prapor REB „S“ je určen k rušení provozu palubních radioelektronických prostředků letectva nepřítele — přehledových radiolokačních stanic, leteckého VKV rádiového spojení a systému blízké radionavigace. Je složen z velitelského stanoviště, dvou rušících rot palubních RLS, rušící rot leteckého rádiového spojení a blízké radionavigace a rot velení a spojení.

Ve výbroji rušících rot palubních RLS jsou rušící stanice typu SPB-7, SPO-8 a SPO-10) v rušící rotě VKV rádiového spojení a blízké radionavigace — rušící stanice leteckého rádiového spojení R-834 P a rušící stanice radionavigačních systémů „TACAN“ — R-388.

Stanice typu SPB a SPO se používají k ochraně vojsk a důležitých objektů armády před radiolokačním pozorováním ze vzduchu a před mířeným bombardováním pomocí palubních radiolokačních prostředků.

Rušící prostředky zabezpečují při výšce letů letounů okolo 10 000 m a rozestupech mezi nimi 500 m rušení provozu letounových radiolokačních bombardovacích zaměřovačů do vzdálenosti 60—70 km a leteckého VKV rádiového spojení do vzdálenosti 100 km. Stanicemi SPO-10 můžeme chránit 4—6 objektů před mířeným bombardováním či imitovat 4—6 klamných přeprav, nebo vytvořit šest dvojic rušičů ke změně dráhy letu raket třídy „vzduch—země“ s aktivními nebo poloaktivními samonaváděcími hlavicemi.

Při hustotě náletu 1—2 letouny za minutu je schopen jeden prapor chránit před mířeným bombardováním do třech—čtyřech objektů (mosty, horské průsmyky, planiny, zásobovací stanice, velitelské stanoviště armády), nebo jeden až dva plošné objekty o rozměrech 700—900 km² (vyčkávací prostor divize, prostor soustředění raketové brigády, letiště), nebo pásmo v terénu o šířce 80—100 km a hloubce 30—40 km.

Hlavním úkolem radiotechnického praporu REB „S“ v útočné operaci je ochrana těchto objektů před úderem letectva nepřítele: hlavní uskupení vojsk armády, v prvním pořadí postavení raketových útvarů, divizí prvního sledu, velitelského stanoviště, přepraviště přes velké vodní toky. Přitom budeme věnovat hlavní pozornost spolehlivé ochraně tzv. radiolokačních orientačních bodů v prostorech rozmístění chráněných vojsk a objektů.

Rádiová vrtulníková letka REB je určena k rušení radioreléových spojů na stupni polní armáda — armádní sbory — divize prvního sledu.

Letka je vyzbrojena vrtulníky se zastavěnými rušícími stanicemi radioreléového spojení. V závislosti na výšce letu vrtulníků může rušení dosahovat vzdálenosti do hloubky 70—200 km.

Všechny rušící prostředky letky mohou současně rušit hlavní radioreléové spoje polní armády s armádním sborem a armádního sboru se dvěma — třemi divizemi prvního sledu.

Armádní rakety — s jadernými, speciálními a zápalnými hlavicemi se podílejí na ničení velitelských stanovišť, spojovacích uzlů míst velení armádních sborů a polní armády, míst velení raketových útvarů operačně taktického určení, středisek velení taktickému letectvu a velitelských stanovišť raketových útvarů PVO.

Taktické rakety s jadernými, chemickými a zápalnými náboji používáme k ničení velitelských stanovišť divizí, armádních sborů a raketových útvarů taktického určení, důležitých spojovacích uzlů, středisek a stanovišť velení a navedení letectva.

Dělostřelectvo používáme k ničení velitelských stanovišť brigád, praporů a dělostřeleckých oddílů, radiolokačních stanic pozemního a dělostřeleckého prů-

zkumu, spojovacích uzlů divizí, rušících stanic, přijímacích a zaměřovacích stanovišť nepřítele umístěných do vzdálenosti 8—10 km od palebných postavení dělostřelectva.

Letectvo se podílí na ničení míst velení, skupin radioelektronických prostředků a spojovacích uzlů, radiolokačních stanovišť a radionavigačních stanic, skupin rušících stanic a dalších objektů (cílů), rozmístěných v hloubce obrany nepřítele.

Ženíjní vojsko zabezpečuje radiolokační maskování pochodových os, prostorů rozmístění a čar rozvinování vojsk, vodních přepravišť a dalších důležitých objektů. Armádě může být přidělována ženijní maskovací rota, která může mít v závislosti na úkolu a maskovacích vlastnostech terénu do 600 různých koutových odrazečů. Ženíjní maskovací rota je schopna zamaskovat před radiolokačním pozorováním v podmínkách středně zvlněného terénu průměrně 6—8 pochodových os, každou v délce 5—7 km a čáry zasazení 1—2 divizí, každou o šířce 4—6 km. Kromě toho síly ženijního vojska a vševojskových svazků zřizují na odkrytých úsecích terénu před předním okrajem a v hloubce rozmístění vlastních vojsk odrazné masky z pomocných prostředků.

Organizace radioelektronického boje

Výchozími podklady pro organizaci radioelektronického boje v armádě jsou nařízení pro radioelektronický boj štábu frontu, rozhodnutí velitele armády pro útočnou operaci a pokyny náčelníka štábu armády.

Při organizaci radioelektronického boje bereme rovněž v úvahu charakter terénu, stav sil a prostředků radioelektronického boje, dále možný charakter činnosti nepřítele, jeho vybavení radioelektronickými prostředky a možnosti vedení radioelektronického průzkumu a rušení radioelektronických systémů útočících vojsk, od vlastního průzkumu a také na základě studia názorů na možnosti nepřítele k vedení elektronické války.

Pro první útočnou operaci je charakteristické to, že radioelektronický boj organizujeme a částečně vedeme již v míru — v období ohrožení. Organizují jej velitel a náčelník štábu; bezprostředními vykonavateli jsou náčelník služby radioelektronického boje a náčelníci druhů vojsk.

Velitel armády (náčelník štábu) může v některých případech ještě před přijetím rozhodnutí přijmout informaci náčelníka služby radioelektronického boje o složení systému řízení nepřítele a jeho slabých místech, o možnostech skupiny radioelektronických prostředků, které je třeba ničit palbou dělostřelectva, raketami a letectvem, které z nich je třeba obsazovat a ničit vzdušným výsadky, dále kde a kdy soustředit úsilí útvarů radioelektronického boje při rušení radioelektronických systémů nepřítele.

Na základě rozhodnutí velitele a nařízení frontu pro radioelektronický boj rozpracovává štáb armády potřebná opatření k rušení velení nepřítele a k ochraně radioelektronických prostředků vlastních vojsk.

Operační oddělení společně s představiteli zpravodajského oddělení a služby radioelektronického boje rozpracovává hlavní opatření k narušení velení nepřítele. Přitom má prvořadý význam správný výběr objektů velení nepřítele, určených k ničení a rušení. Je zapotřebí vybírat důležitá místa velení a radioelektronické systémy velení těm uskupením vojsk, svazků a útvarů, jejichž narušení provozu bude napomáhat vojskům hlavního uskupení armády ke splnění bojových úkolů. Správný výběr objektů umožňuje také stanovit vhodný postup a způsoby ničení a rušení radioelektronických systémů a prostředků, sjed-

nocovat úsilí druhů vojsk a podpůrného letectva k narušení činnosti systému velení nepřítele a k ochraně vlastních radioelektronických prostředků.

Při výběru objektů velení vycházíme z rozhodnutí velitele armády pro útočnou operaci a z cílů radioelektronického boje.

Při studiu rozhodnutí velitele armády důstojník operačního oddělení společně s představitelům služby radioelektronického boje určuje, které svazky (útvary) nepřítele budou tvořit překážku hlavním uskupením vojsk armády a které objekty velení a radioelektronické systémy (prostředky) těchto svazků je nezbytné ničit a rušit; kde budou soustředěny hlavní síly armády do zahájení průlomu a také co, kde a kdy je třeba radiolokačně maskovat a chránit před radioelektronickým průzkumem nepřítele; jaké uskupení vojsk a kde chránit rušením před vzdušným radiolokačním průzkumem a mířeným bombardováním pomocí palubních radiolokačních bombardovacích zaměřovačů. Jiný může důležité objekty, a rovněž i samostatné cíle k ničení a rušení stanovit velitel armády (náčelník štábu) při vyhlášení rozhodnutí. Tyto objekty (cíle) může určit nařízení štábu frontu pro radioelektronický boj.

Jestliže vševojsková armáda působí v sestavě prvního sledu vojsk frontu a v pásmu jejího útoku se budou bránit síly do hodnoty jednoho armádního sboru nepřítele a v pásmu průlomu — do jedné divize, pak k objektům ničení a rušení silami a prostředky armády můžeme počítat místa velení a radioelektronické systémy, z kterých nepřítel velí operačně taktickým a taktickým raketovým zbraním, dělostřelectvu, taktickému letectvu, prostředkům elektronické války; a dále systémy a prostředky k velení vojskům na stupních: armádní sbor — mechanizované (obrněné) divize prvního sledu, divize — brigády, prapory, dělostřelecké oddíly (baterie) prvního sledu a rovněž prapory bránící se v úseku průlomu.

Nezbytnost narušení velení v praporech je dána tím, že základ obrany nepřítele tvoří praporeční rajóny obrany, zabezpečené systémem palebné a letecké podpory.

Údaje o množství důležitých objektů a prvků velení, které se rozvíjejí v pásmu obrany armádního sboru a podléhají průzkumu, ničení a rušení — **tabulka 1.**

Údaje v tabulce ukazují, že je třeba v pásmu útoku armády jejími silami a prostředky vyhledávat průzkumem a ničit palebnými prostředky celkem do 18—25 objektů velení a rušit do 35—45 krátkovlnných a radioreléových spojů nepřítele.

Při organizaci radioelektronického boje je důležité určit konkrétní úkoly druhům vojsk a podpůrnému letectvu, posloupnost plnění těchto úkolů a rovněž způsoby použití sil a prostředků radioelektronického boje v operaci.

Na základě analýzy dostupných průzkumných údajů o místech velení, radioelektronických objektech a systémech nepřítele (o rozmístění spojovacích uzlů, skupin radioelektronických prostředků, samostatných stanic, o režimech jejich provozu a dalších) si ověříme, které zprávy dosud chybí a které úkoly musí proto plnit průzkum a rovněž jaká opatření jsou nezbytná ke zjištění systému velení a k porušení „rádiového mlčení“ nepřítele.

Raketovému vojsku a dělostřelectvu určujeme tyto úkoly: kdy a jaké rakety (dělostřelectvo) použít k ničení velitelských stanovišť, skupin radioelektronických prostředků, rušících stanic a dalších radioelektronických cílů, rozdělení těchto cílů mezi raketové a dělostřelecké útvary a jednotky; hlavní opatření k utajení provozu a k ochraně radioelektronického systému velení raketovým vojskům a dělostřelectvu.

Tabulka 1

Poř. číslo	Objekty (prvky) řízení	Celkem v pásmu armády	Podléhají ničení (umlčování) prostředky		
			pluků	divizí	armády
1	2	3	4	5	6
	Objekty ničení				
1	Místa velení armádního sboru	2	—	—	2
2	VS raketových útvarů operačně taktického určení	1—2	—	—	1—2
3	Střediska řízení a uvědomování taktického letectva	1	—	—	1
4	Velitelské stanoviště útvarů PVO	1—2	—	—	1—2
5	Místa velení divizí	4—6	—	1—2	3—4
6	VS raketových útvarů taktického určení	6—8	—	4—6	2
7	Stanoviště velení a navedení taktického letectva	2—3	—	2—3	—
8	Uzly spojovacího systému polní armády, armádního sboru a divizí	16—20	—	10—12	6—8
9	Skupina rušících stanic KV a VKV rádiového spojení	8—10	—	4—6	2—4
10	VS oddílů hlavního dělostřelectva	8—10	—	8—10	—
11	VS brigád prvního sledu	6—8	1—2	5—6	—
12	VS praporů	15—20	15—20	—	—
13	RLS průzkumu pozemních cílů a velení dělostřelectva	20—24	20—24	—	—
	Celkem objektů	88—114	36—46	34—43	18—25
	Střední počet objektů	100	40	38	21
	Objekty rušení				
1	Rádiové spoje VKV pásma	60—75	—	60—75	—
2	Rádiové spoje KV pásma	35—30	—	—	25—30
3	Radioreléové spoje	30—35	—	20—25	10—15
	Celkem rádiových a radioreléových spojů	115—140	—	80—100	35—45

Podpůrnému letectvu určujeme úkoly k ničení míst velení, důležitých spojovacích uzlů, skupin radioelektronických prostředků a samostatných stanic v hloubce obrany nepřítel.

Vzdušným výsádkům určujeme prostory a směry, ve kterých musí vyhledávat, obsazovat a ničit objekty velení a radioelektronické prostředky.

Ženíjnímu vojsku stanovíme způsob a dobu radiolokačního maskování pochodových os, objektů a terénu.

Divizím prvního sledu určíme rozsah a způsob opatření radioelektronického boje při zasazení do sražení a rozvíjení útoku. Uvedeme jim, které úkoly radioelektronického boje ve prospěch divize plní armáda; stanovíme jim způsob zabezpečení utajení provozu radioelektronických prostředků a jejich ochrany před elektronickou válkou nepřítel.

Orgány služby radioelektronického boje stanoví, v kterém uskupení vojsk nepřítel a kdy rušit provoz rádiového a radioreléového spojení, které objekty a od kdy chránit před mířeným bombardováním při rozmístění vojsk ve východním prostoru, při jejich přemísťování, průlomu obrany a rozvíjení útoku v hloubce; kde a do které doby rozmístit síly a prostředky radioelektronického boje.

Všechna opatření radioelektronického boje se odrážejí v plánech použití druhů vojsk a služeb.

Služba REB armády zpracovává plán radioelektronického boje armády v útočné operaci. V tomto plánu uvádí:

- základní cíle REB v útočné operaci;
- úkoly, které plní útvary REB;
- způsob použití sil a prostředků těchto útvarů v operaci;
- velení, způsob součinnosti útvarů REB s útvary rádiového a radioelektronického průzkumu, silami a prostředky palby, přepadu a ničení;
- opatření vylučující narušení provozu vlastních radioelektronických prostředků při rušení nepřítel;
- materiálně technické zabezpečení útvarů REB.

Plán předpokládá rušení KV, VKV rádiového a radioreléového spojení bránícího se uskupení nepřítel; ochranu hlavního uskupení, předstunutého velitelského stanoviště armády a vodních přepravišť před mířeným bombardováním; radiolokační maskování silničního uzlu, jezera, vodních přepravišť a čar rozvinutí vojsk prvního sledu do bojových sestav.

V plánu uvádíme rovněž prostory rozmístění míst velení, spojovacích uzlů a skupin radioelektronických prostředků nepřítel, dále uskupení sil a prostředků použitých pro průzkum a rušení, hloubku průzkumu a rušení. Podrobné úkoly sil a prostředků, spolu s poměrem sil a prostředků a další otázky uvádíme v písemných přílohách k plánu.

Po dokončení plánování a schválení plánu radioelektronického boje náčelníkem štábu armády služba radioelektronického boje vydá potřebná nařízení útvarům (jednotkám), organizuje s nimi spojení, nařizuje jejich přeskupení a připravuje je k bojové činnosti.

Vedení radioelektronického boje v operaci

Při přípravě útočné operace se hlavní úsilí radioelektronického boje soustřeďuje na ochranu před rádiovým a radiotechnickým průzkumem nepřítel a maskování přípravy k útoku, na průzkum radioelektronických systémů, prostředků a objektů nepřítel, zvláště těch, jež zabezpečují velení a navedení pa-

lebných prostředků ničení a na ochranu uskupení vlastních vojsk a důležitých objektů před mířeným bombardováním.

Ochrana před radioelektronickým průzkumem spočívá ve využití radioelektronických prostředků k dezinformujícím opatřením a zvláště v přísném plnění stanovených režimů provozu radioelektronických prostředků a v maskování jejich elektromagnetického vyzařování.

Maskování přípravy útoku dosahujeme rušením nepřátelských pozemních a palubních průzkumných RLS, využíváním maskujících vlastností terénu při přemísťování vojsk a rovněž radioelektronickým maskováním.

V přípravném období půjde o radiolokační maskování prostorů rozmístění vojsk, os jejich přesunů na přední okraj, pásem zasazení a útoku. Maskujeme rovněž místní předměty, jež mají ostrou radiolokační kontrastnost (vodní hladiny jezer, rybníků, záhyby řek, velké mosty apod.); je-li dostatek času, řešíme i opatření ke snížení radiolokační kontrastnosti silničních a železničních uzlů, některých osídlených osad a železničních stanic.

Zvláštní pozornost věnujeme radiolokačnímu maskování prostorů rozmístění raketových útvarů a jednotek, skladů jaderné munice a velitelských stanovišť.

Hlavní práce při radiolokačním maskování vykonávají vševojskové jednotky, zaujímající obranu v prvním sledu armády. V prvním pořadí maskují příčné a čelní cesty na pozorovacích směrech. Čelní cesty maskují do hloubky 10–12 km od předního okraje s cílem ukrýt přemísťování vojsk při útoku z výchozího prostoru a po přesunu z hloubky. (Výpočty ukazují, že armáda ve výchozím prostoru ve středně zvlněném terénu západního válčiště potřebuje zamaskovat do 60–70 km různých cest a k tomu potřebuje do 1500–2000 koutových odražečů).

V rámci maskování můžeme imitovat i klamné objekty: mosty, železniční uzly, velké osady. K imitaci mostu je třeba zřídít 6–8 koutových odražečů nebo dvě stanice SPO-10; k imitaci města s plochou okolo 10 km² je třeba rozmístit přibližně 8–70 velkých koutových odražečů (s hranami do 2 m) a do 300–400 odražečů s menšími hranami nebo 4–6 stanic SPO-10.

Nepřítel v obraně bude všemožně utajovat svůj systém velení. Bude omezovat provoz rádiových prostředků „na vysílání“, široce používat linkové spojení a nebude zasazovat nové radioelektronické systémy a prostředky velení do zahájení útoku.

Kromě toho se bude nepřítel snažit dezinformovat náš rádiový a radiotechnický průzkum a tím klamat štáb armády o skutečném systému velení.

K získání hodnověrných údajů o systému velení a o použitých radioelektronických prostředcích nepřítele v období přípravy útoku potřebujeme posílit vojskový, dělostřelecký, radiolokační, televizní, vzdušný, rádiový a radiotechnický průzkum a rovněž činnost průzkumných skupin v týlu nepřítel.

Zvláště intenzivně využijeme pro průzkum období palebné přípravy útoku. V tuto dobu budou u nepřítel vyřazeny z provozu důležité objekty velení a systém linkového spojení. K zabezpečení velení bude přinucen zasadit radioelektronické prostředky. Rádiový a radiotechnický průzkum útočících vojsk musí zjistit důležitá místa velení divizí, armádního sboru, raketových a dělostřeleckých oddílů, spojovacích uzly, skupiny rušičů, stanoviště velení a navedení letectva a rovněž zjistit dopravní údaje, na nichž uskutečňují rádiové a radio-reléové spojení vojska v obraně. Na objekty zjištěné ke konci palebné přípravy je potřebné ihned vést úder palebnými prostředky a zjištěné rádiové a radio-reléové spoje velení útvarům raketových zbraní, dělostřelectva a letectva urychleně rušit.

V období palebné přípravy může nepřítel rušit velení dělostřelectvu, letectvu a raketovým útvarům našich útočících vojsk. Prostory rozmístění rušičů rádiového a radioreléového spojení musí zjistit rádiový průzkum. Na tyto prostory vedeme na konci palebné přípravy dělostřelecké přepady a údery letectva.

K ochraně prostorů odpalovacích zařízení raketových útvarů, palebných postavení dělostřelectva a prostorů rozvinování vojsk před mířeným bombardováním je účelné přemístit část sil a prostředků radiotechnického praporu REB „S“ blíže k přednímu okraji. Rušící jednotky tohoto praporu je potřebné ještě do zahájení postupu palebných prostředků a vojsk rozmístit v terénu v prostorech, které zabezpečují rušení radiolokačních bombardovacích zaměřovačů při náletech letounů nepřítelů jak čelně, tak i z křidel. Rušiče VKV rádiového spojení a blízké radionavigace nepřítelů se v této době rozmísťují před úsekem průlomu ve vzdálenosti 5—10 km a používáme je k narušení rádiového spojení míst velení a navedení letectva nepřítelů.

Do zahájení palebné přípravy se rozmísťují rovněž prostředky umlčení RLS průzkumu pohyblivých cílů a palebných postavení dělostřelectva; tyto cíle vyřazujeme z provozu se zahájením rozvinování vojsk do bojové sestavy, při palebné přípravě a přesunování vojsk k přednímu okraji.

Zahájení rušení radioelektronických systémů v operaci závisí na použití jaderných zbraní, dále na charakteru činnosti vojsk armády, na síle odporu nepřítelů a jak intenzivně využíváme radioelektronických prostředků.

Povedeme-li na nepřítel hromadný jaderný úder a přechod vojsk armády do útoku bude pro nepřítel neočekávaný, můžeme rušení použít pouze při činnosti vojsk v hloubce obrany. V takovém případě se přidělené síly a prostředky radiotechnického boje přesunují za vojsky do hloubky obrany a zasazují se jen v případě organizovaného odporu nepřítelů.

Jestliže na připravenou obranu používáme pouze klasické prostředky ničení, pak je potřebné zahájit rušení provozu radioelektronických systémů se zahájením palebné přípravy a průlomu nepřátelské obrany.

V období průlomu nepřátelské obrany vedou palebné prostředky, jež doprovázejí a podporují útočící vojska, ničivé údery na radioelektronické objekty a cíle: jednotky radioelektronického boje na místě i za pohybu ruší zjištěné rádiové a radioreléové spoje nepřítelů. Vzhledem k velké důležitosti těsné koordinace při použití sil a prostředků radioelektronického boje s palebnými prostředky a činností vojsk při palebné přípravě a průlomu nepřátelské obrany, je vhodné zpracovávat speciální časové grafiky centralizovaného použití těchto prostředků.

Po průlomu obrany nepřítelů tempo postupu svazků armády narůstá, svazky začínají útočit na stanovených směrech. K podpoře činnosti vojsk je vhodné za této situace přidělit roty rušení VKV spojení divizím, útočícím na hlavním směru, a rotu rušení KV rádiového spojení ponechat v podřízenosti štábu armády. Rušící roty přidělené divizím postupují společně s pluky prvního sledu do hloubky obrany a při případném objevení nepřátelských odporů se společně s nimi rozvíjejí a ruší rádiové spoje bránících se nebo protiútočících uskupení nepřítelů.

S přechodem k použití jaderných zbraní pečlivě vyhledáváme důležitá místa velení a radioelektronické objekty nepřítelů, které poté ničíme v prvním jaderném úderu a částečně první raketovou salvou. Současně přijímáme opatření

k pečlivému skrytí a maskování míst velení a radioelektronických objektů vlastních vojsk. Rušící prostředky přitom využíváme k rušení velení raketovým útvarům, dělostřelectvu a taktickému letectvu nepřítele.

Při protiúderu nepřítele rušící prostředky ruší rádiové spoje součinnosti protiúderného uskupení s letectvem a raketovými útvary. K tomuto se síly a prostředky útvarů REB soustřeďují na ohroženém směru, vedou průzkum provozu radioelektronických prostředků nepřítele a shromažďují údaje potřebné k rušení. S přechodem nepřítele do protiúderu útočící vojska všemi dostupnými palebními prostředky a prostředky radioelektronického boje ničí místa velení, spojovací uzly, radiolokační stanice a ruší rádiové a radioreléové spoje nepřítele.

K zabezpečení zasazení svazků druhého sledu nebo záloh soustřeďujeme prostředky radioelektronického boje v blízkosti čáry zasazení. Přitom musí rádiové rušící stanice již dříve obdržet potřebné údaje. K získávání těchto údajů vysíláme rádiový prapor REB do určeného prostoru a v součinnosti s jednotkami rádiového průzkumu divizí a armády vede průzkum radioelektronických prostředků nepřítele, který se brání na směru zasazení druhosledových svazků do sražení.

Při obklíčení a ničení vojsk nepřítele prostředky radioelektronického boje využíváme v prvním pořadí k rušení vnitřního a vnějšího rádiového spojení obklíčeného uskupení a jeho spojení s letectvem. Rušící jednotky se přitom rozvíjejí na směrech úderu našich vojsk na obklíčená vojska a rovněž tam, kde lze očekávat, že se bude nepřítele snažit probít z obklíčení. Zvláště rozhodně a důrazně budeme rušit uskupení nepřítele, který se snaží o probití z obklíčení.

V operační hloubce obrany nepřítele případně vojskům armády často úkol dobývat dříve vybudovaná postavení, překonávat vodní překážky, pronásledovat ustupující vojska a vést střetná sražení s operačními zálohami nepřítele. Přitom bude docházet k přenesení hlavního úsilí armády z jednoho směru na druhý. Ve všech případech musíme úsilí radioelektronického boje soustředit k narušení velení nepřítele na směrech činnosti vojsk hlavního uskupení armády a tam, kde řešíme hlavní úkol armády v daný moment operace. Ve spojitosti s tím je nutné v průběhu operace uskutečňovat manévry sil a prostředků radioelektronického boje z jednoho směru bojové činnosti na druhý a popř. změnit podřízenost rušících jednotek.

Když vojska armády překonávají velké vodní toky, soustředíme úsilí útvarů radioelektronického boje na boj s radioelektronickým průzkumem nepřítele, na ochranu vojsk v přepravních prostorech před mířeným bombardováním a na rušení rádiových a radioreléových spojů uskupení nepřítele, jež působí v pásmu překonávání vodního toku.

Ženíjní vojsko maskuje pásma přepravy s cílem dezorganizovat vzdušný radiolokační průzkum nepřítele. K tomu účelu zřizuje v prostoru přeprav a na široké frontě masky z koutových odrazečů a spolu se stanicemi SPO-10 imituje klamné přepravy. Kromě toho ženijní vojsko maskuje odkryté úseky přírodních cest k přepravištím a rokádních cest před radiolokačním pozorováním na hloubku dosahu radiolokačních stanic pozemního průzkumu nepřítele.

Prostředky rušení palubních radiolokačních bombardovacích zaměřovačů a rádiového spojení taktického letectva nepřítele se přesunují do prostorů přeprav a zabezpečují jejich ochranu před mířeným bombardováním, dále ochranu vojsk na příchodech k vodnímu toku, při jeho násilném přechodu a při boji o předmostí. Stanice rušení leteckého rádiového spojení a blízké radionavigace zne-

možňují nebo ztěžují navedení letounů na pozemní cíle a jejich přilet do prostoru přepravy.

Jednotky rušení VKV a radioreléového spojení se přemísťují do prostoru přepravy s předsunutými oddíly nebo za nimi a po rozvinutí rušících stanic co nejbliže ke břehu řeky ruší rádiové a radioreléové spoje velení a součinnosti nepřitele, který se brání na protějším břehu.

Jednotky rušení KV rádiového spojení se přemísťují k vodnímu toku bezprostředně za bojovými sestavami divizí prvního sledu a ruší rádiové spoje velení divizí s brigádami, s raketovými útvary, s dělostřelectvem a součinností rádiové spoje s letectvem.

Vzdušné výsadky a skupiny hloubkového průzkumu přepravené na protilehlý břeh ničí spojovací uzly, RLS a stanoviště velení a navedení letectva, rozmístěná v hloubce. Radioelektronické prostředky, umístěné na protilehlém břehu v blízkosti vody, ničíme palbou dělostřelectva a letectva.

Při pronásledování nepřitele a ve střetném sražení s ním je radioelektronické rušení ztíženo v důsledku prudkých a rychlých změn situace, nedostatku zpráv o radioelektronickém systému přicházejících záloh nepřitele a v důsledku značně omezené doby pro získávání průzkumných údajů.

K dosažení efektivnosti rušení provozu VKV a radioreléových spojů nepřitele v těchto podmínkách je vhodné toto uskutečňovat za pohybu i za krátkých zastávek. Při tom se musí rušící prostředky přemísťovat společně s vojsky, která pronásledují nepřitele.

Použití velkého množství bojové rušící techniky různých typů a možností, spolu s potřebou komplexního použití této techniky, v těsné návaznosti na bojovou činnost vojsk, vyžaduje pevné a nepřetržité velení všem prostředkům radioelektronického boje v operaci.

Všem prostředkům velí velitel armády osobně a prostřednictvím svého štábu. Velitel a štáb stanoví vojskům a službě radioelektronického boje úkoly radioelektronického boje v souladu se zámyslem operace. Při stanovení úkolů zvláštní pozornost věnuje průzkumu a ničení (rušení) míst velení a radioelektronických objektů (prostředků) taktického letectva, raketových útvarů a vševojskových svazků nepřitele, působících proti hlavnímu uskupení armády. Při nedostatku potřebných průzkumných údajů o uvedených objektech, štáb organizuje zjištění systému velení nepřitele všemi druhy průzkumu.

K OPTIMALIZACI ROZHODNUTÍ LETECKÉHO VELITELE

Podstata velení letectvu spočívá v přijetí včasného, zdůvodněného rozhodnutí a jeho důsledném uvedení do života v konkrétních podmínkách činnosti. Kvalita rozhodnutí se dosahuje podrobným studiem a zhodnocením situace. Při tom je nezbytné využít metod kvantitativního a kvalitativního hodnocení činitelů ovlivňujících možnost dosažení požadovaného výsledku. Včasnost a kvalita rozhodnutí je základním předpokladem splnění uloženého úkolu.

Tvorba objektivních podkladů pro rozhodování velitelů s využitím vědeckých metod a moderních technických prostředků představuje důležitou cestu dalšího zvyšování úrovně velení.

Zajímavý příspěvek k řešení tohoto úkolu představuje analytický model vypracovaný na VS 032. Pomocí počítače ZPA-600 simuluje dvoustrannou bojovou činnost frontového letectva při ničení pozemních cílů.

Účel zpracovaného modelu

Základ soudobých operací tvoří kombinace paleb a manévřů. V boji o palebnou převahu plní frontové letectvo důležitou roli. V bezjaderném období války, za dostřelem dělostřelectva, úlohu rozhodující.

Největší překážkou v plnění tohoto úkolu letectvem bude činnost nepřátelské PVO a úderů protivníka na naše letiště.

Překonání těchto překážek řeší letectvo převážně vlastními silami a prostředky, vyčleněním určitého počtu vzletů na zabezpečení bojové činnosti. Řešit, v jakém poměru rozdělit vzlety tak, aby výsledná efektivnost bojové činnosti byla maximální ve prospěch pozemních vojsk, představuje jednu z klíčových úloh optimalizace rozhodovacího procesu leteckého velitele.

Z tohoto důvodu cílem zpracování matematického modelu byla tvorba objektivních podkladů pro efektivní rozdělení vzletů frontového letectva.

Idea matematického řešení

Použití nelineárních diferenčních rovnic vysvětlíme na zjednodušeném deterministickém modelu. Pro snazší objasnění uvedeme matematické řešení pouze pro jeden typ letounu na každé straně.

Předpokládejme, že strana „Východní“ (dále „V“) disponuje před začátkem operace A letouny jednoho typu a strana „Západní“ (dále „Z“) celkem B letouny druhého typu. Každý typ letounu je charakterizován určitými vlastnostmi. U obou stran letectvo plní tyto základní úkoly:

1. ničení PVO protivníka;
2. ničení letounů na letištích;
3. ničení ostatních pozemních cílů.

Počty letounů vyčleněné k plnění těchto úkolů označíme A_1, A_2, A_3 pro stranu „V“ a B_1, B_2, B_3 pro stranu „Z“.

V průběhu boje se tyto počty budou měnit. Jde tedy o veličiny závislé na čase vedení bojové činnosti, který označíme T . Pro celkový počet letounů jedné i druhé strany můžeme psát:

$$A(T) = \sum_{i=1}^3 A_i(T)$$

$$B(T) = \sum_{i=1}^3 B_i(T).$$

Počty letounů určíme v diskrétních časových okamžicích $T, T + \Delta, T + 2\Delta, \dots$. Rozborem byla stanovena hodnota $\Delta = 3$ h.

Během časového intervalu Δ však nemusí být všechny letouny použity. Počty, které v intervalu Δ vzlétnou, si označíme

$$\bar{A}_i(T) \quad \text{pro stranu „V“,}$$

$$\bar{B}_i(T) \quad \text{pro stranu „Z“, kde } i = 1, 2, 3.$$

Hodnotu těchto veličin vypočítáme pomocí zadaného bojového úsilí μ_{vi}, μ_{zi} a x počtů letounů, které nebyly zničeny.

$$\bar{A}_i(T) = p(\mu_{vi}, A_i(T)),$$

$$\bar{B}_i(T) = p(\mu_{zi}, B_i(T)),$$

kde p je označením určité funkce.

V důsledku činnosti PVO dosáhne cílů pouze část letounů. Jejich počty označíme:

$$\bar{\bar{A}}_i(T) \text{ a}$$

$$\bar{\bar{B}}_i(T).$$

Tyto letouny splní zadaný úkol. Předpokládejme, že PVO protivníka bude působit pouze při letu k cíli. Pak počty letounů, které se vrátí na letiště, jsou rovny počtům, které splnily úkol.

Účinnost PVO η_v, η_z definujeme jako poměr mezi počtem letounů, které prostředky PVO zničily, a počtem letounů, které prostorem proletěly. Z rozdělení

úkolů vidíme, že PVO je ničena. Hodnota její účinnosti se tudíž bude v čase měnit. Účinnost PVO dále závisí i na množství letounů v náletové situaci. Je tedy funkcí dvou veličin $T, \bar{B}$ respektive $T, \bar{A}$. Její vyjádření je jako součet součinu dvou funkcí jedné proměnné a konstanty, vyjadřující účinnost hlavního PVO v prostorech cílů. Pro stranu „V“, na kterou útočí B letounů, je účinnost dána vztahem:

$$\eta_v(T, \bar{B}) = R_v(T) \cdot k_v(\bar{B}) + \eta_{ov};$$

obdobné vyjádření je i pro stranu „Z“. $R_v(T)$ a $R_z(T)$ jsou počty baterií PLŘS jedné i druhé strany v čase T ; $k_v(\bar{B})$ resp. $k_z(\bar{A})$ jsou funkce vyjadřující míru vlivu počtu letounů v náletové situaci na účinnost PVO. Obecně, vzletne-li tedy A letounů, pak po průniku přes PVO jich zůstává

$$\bar{A} - (1 - \eta_z) \cdot \bar{A}.$$

Míru narušení účinnosti PVO úderem letounů $\bar{A}_1, \bar{B}_1$ vyjadřuje funkce f , která ovlivňuje velikost funkcí $R_z(T)$, $R_v(T)$ a tedy i $\eta_z(T)$, $\eta_v(T)$ takto:

$$R_z(T + \Delta) = f(\bar{A}_1(T), R_z(T)),$$

$$\eta_z(T + \Delta) = R_z(T + \Delta) \cdot k_z(\bar{A}) + \eta_{oz}.$$

Obdobné rovnice platí i pro účinnost PVO strany „V“. Obecně platí, že:

$$0 \leq \eta(T + \Delta) \leq \eta(T) \leq 1.$$

Z celkového počtu letounů vyčleněných k ničení PVO úkol plní jen ta část, které se podařilo proniknout přes PVO a ta tedy sníží účinnost PVO na hodnotu $\eta(T + \Delta)$. S touto účinností pak PVO působí proti letounům, které vzletly s úkolem ničit letouny na letištích a ostatní pozemní cíle, až do doby $T + \Delta$.

Počty zničených letadel na zemi jsou závislé jak na počtu útočících letounů protivníka, tak i na počtech v intervalu $(T, T + \Delta)$ proměnná. Předpokládejme však, že na letištích máme střední počty letounů označené $\tilde{A}_i$ pro stranu „V“ a $\tilde{B}_i$ pro stranu „Z“. Můžeme ukázat, že platí:

$$\tilde{A}_i = \tilde{A}_i(A_i, \bar{A}_i, \bar{A}_i, T_{vi}),$$

$$\tilde{B}_i = \tilde{B}_i(B_i, \bar{B}_i, \bar{B}_i, T_{vi}),$$

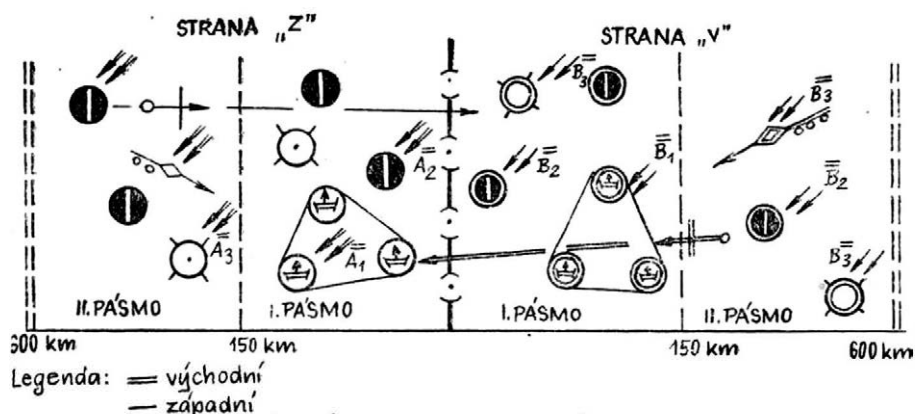
kde T_{vi} a T_{zi} jsou doby letů k cílům a zpět.

Počet letounů zničených na letištích A_i^+ , B_i^+ udává funkce Z :

$$A_i^+ = Z(\tilde{A}_i, \bar{B}_i),$$

$$B_i^+ = Z(\tilde{B}_i, \bar{A}_i).$$

Veličina, která nás hlavně zajímá, je množství škod způsobených bojovou činností letectva. Ve výpočtu vycházíme z toho, že při jednom vzletu letoun strany „V“ zničí dv a letoun strany „Z“ dz jednotkových cílů. Celkovou hodnotu výsledků bojové činnosti letectva strany „V“ do okamžiku T označíme $U_v(T)$ a obdobně stranu „Z“ $U_z(T)$.

Obr. 1. ZJEDNODUŠENÉ SCHÉMA PROSTORU BOJOVÉ ČINNOSTI

Počet letounů, které jsou k dispozici na začátku dalšího časového intervalu, tedy v době $(T + \Delta)$, je určen jako rozdíl mezi počtem, který byl k dispozici v čase T , a počty letounů zničených na letištích a prostředky PVO.

Počáteční podmínky pro A_i a B_i jsou určeny zadáním $U_v(0) = U_z(0) = 0$. Bojové úsilí μ_{vi} a μ_{zi} a počáteční parametry PVO jsou rovněž zadány.

V zadání vlastního modelu se může využít 6 typů letadel pro stranu „V“ a 4 pro stranu „Z“ (obr. 2). K vyjádření vlivu taktického doletu na plnění úkolů jsou prostory obou stran rozděleny do pásem (obr. 1).

Vícepásmovost a větší počet typů letounů, se kterými můžeme v modelu pracovat, si vyžádaly zpracování rozsáhlého počtu složitých rovnic. Jejich odvození i konkrétní tvary funkcí jsou uvedeny v popisu matematického modelu.

Obr. 2

Záhlaví vstupního formuláře

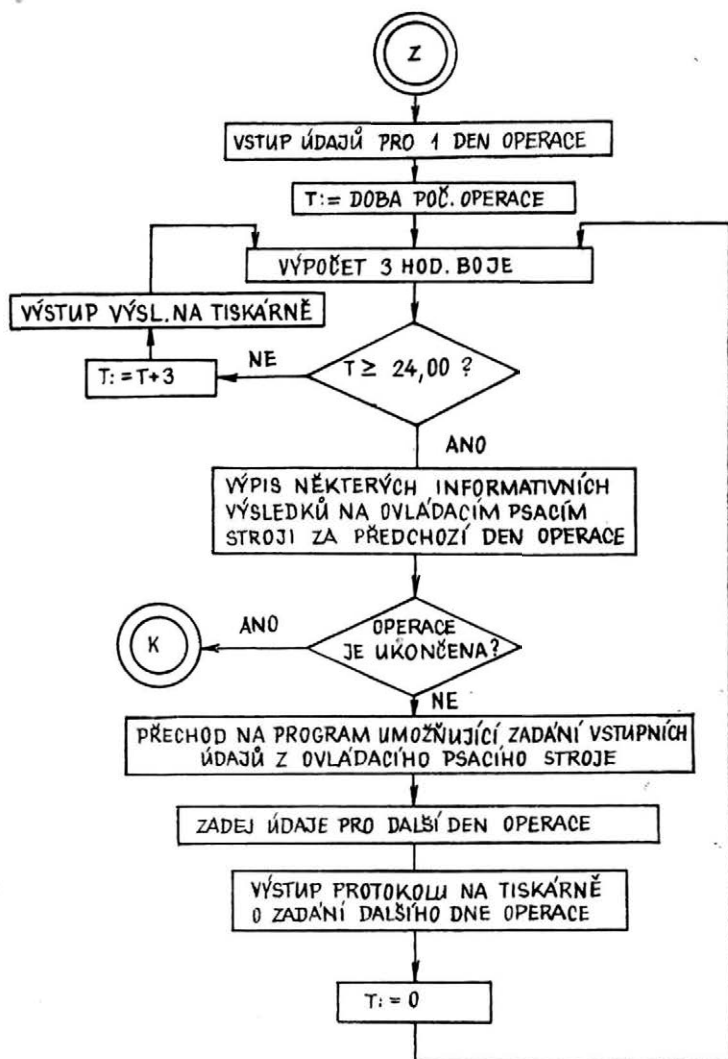
Typ letounu	Letouny rozmístěné na letištích v pásmu do 150 km							Letouny rozmístěné na letištích v pásmu od 150 do 600 km						
	Počet letounů v I. pásmu	Počty letounů působících						Počet letounů ve II. pásmu	Počty letounů působících					
		do 150 km			od 150 do 600				do 150 km			od 150 do 600		
		Počet vzletů (let. den)	Ničí		Počet vzletů (let. den)	Ničí			Počet vzletů (let. den)	Ničí		Počet vzletů (let. den)	Ničí	
			PVO	Letouny na let.		Ostatní cíle	Letouny na let.			Ostatní cíle	PVO		Letouny na zemi	Ostatní cíle
Letouny strany „V“														
Letouny strany „Z“														

Realizace výpočtů na počítači ZPA-600

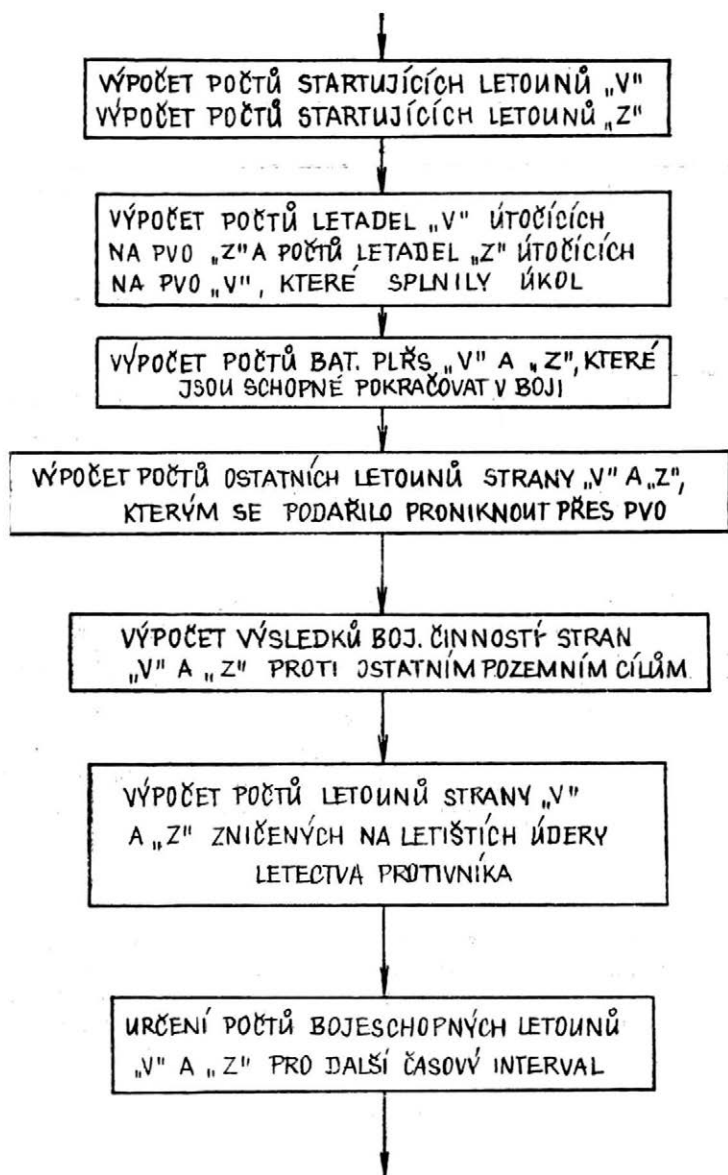
Hrubé blokové schéma výpočtů na počítači uvádí **obr. 3 a 4**.

Základem pro výpočet jednotlivých variant jsou údaje zadané velitelem na vstupním formuláři (**obr. 2**).

Čas potřebný k vyplnění vstupního formuláře netrvá déle než 5–10 minut. Stejnou dobu trvá i děrování. Vzhledem k tomu, že délka časového kroku je rovna 3 hodinám, je nutné pro 24 hodin bojové činnosti řešit soubor rovnic 8krát. Doba

Obr.3. HRUBÉ BLOKOVÉ SCHÉMA PROGRAMU

Obr. 4. HRUBÉ SCHÉMA BLOKU „VÝPOČET 3 h BOJE“

řešení jednoho souboru na počítači je závislá na vstupních údajích a pohybuje se v rozmezí 3–5 s. Tudiž vlastní výpočet pro 24 h bojové činnosti proběhne v rozmezí 24–40 s.

Pro ilustraci použitelnosti modelu byly propočítány 3 varianty zadání. Výsledky jsou zpracovány graficky na obr. 6, 7, 8.

Pomocí modelu získáme i podklady pro grafy obdobného charakteru strany „Z“.

Záhlaví výstupních údajů z počítače

Den operace

Čas hodiny	Počet letounů schopných boje strany „Východní“						Škody způsobené straně „Západní“		Počet baterií a účinnost PVO (%) strany „Východní“	
	Typ						V pásmu			
	1	2	3	4	5	6	I.	II.		

Čas hodiny	Počet letounů schopných boje strany „Západní“ ¹				Škody způsobené straně „Východní“ ¹		Počet baterií a účinnost PVO (%) strany „Západní“	
	Typ				V pásmu			
	1	2	3	4	I.	II.		

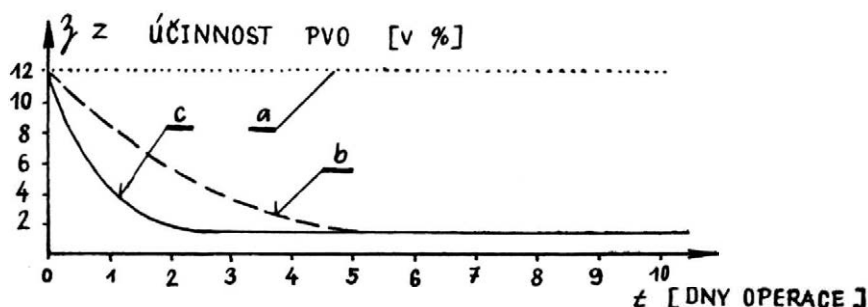
Jisté nepravidelnosti na křivkách b a c v obr. 8 jsou způsobeny změnami v zadání úkolů v průběhu výpočtu. (Při zničení letounů strany „Z“ v určitém pásmu byly predisponovány letouny určené k úderům na letiště na ničení ostatních pozemních cílů. Změny v zadání vycházejí z ovládacího psacího stroje).

Z výsledků řešení si můžeme učinit závěr o použitelnosti modelu:

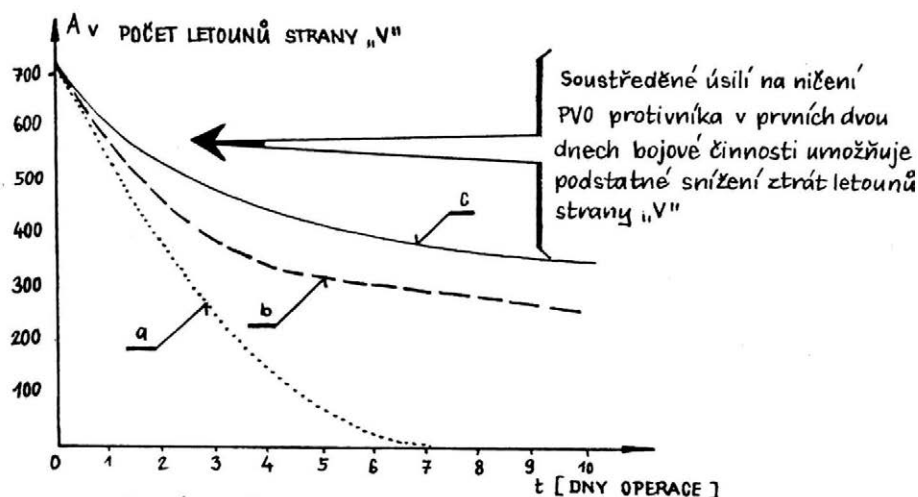
Výpočtem dostatečného počtu variant je dána veliteli možnost optimalizovat rozdělení vzletů na úkoly. Dále výpočty umožňují hodnotit průběh ztrát letounů obou stran. V případě přijetí rozhodnutí klasickou metodou, model umožní vyčíslit podklady pro jeho objektivnější hodnocení.

Závěr

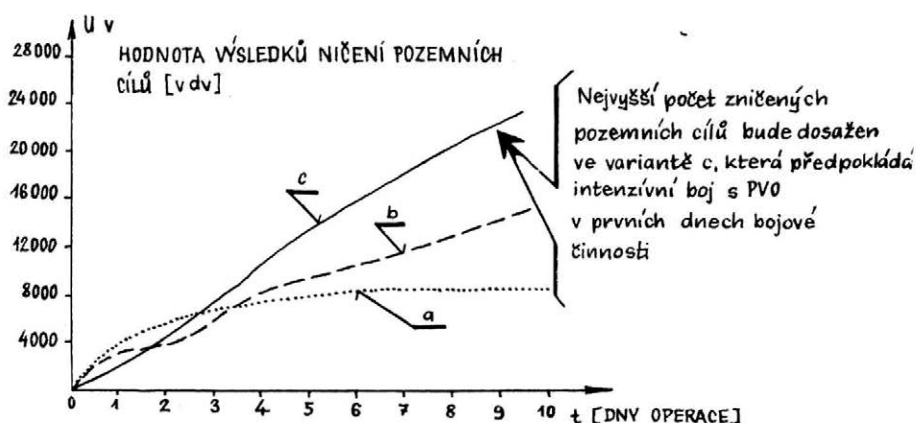
Složitost bojové činnosti letectva si vynutila při matematickém řešení modelu některá zjednodušení. Proto výsledky mohou být jen jedním z podkladů velitele. Konečné rozhodnutí se neobejde bez zkušeností, talentu, předvídavosti a dalších kvalit, které jsou vlastní jen člověku. Moderní počítač však umožňuje v krátkém

Obr. 8. VYPOČÍTANÉ HODNOTY ÚČINNOSTI PVO STRANY „Z“

Obr. 7. VYPOČÍTANÝ PRŮBĚH ZTRÁT LETOUNŮ STRANY „V“

Obr. 8. VYPOČÍTANÉ HODNOTY BOJOVÉ ÚČINNOSTI LETECTVA PŘI NIČENÍ POZEMNÍCH CÍLŮ

Legenda k obr. 6, 7 a 8

— % vzletů vyčleněných stranou „V“ na ničení PVO strany „Z“

a) 0 %

b) ---- 15 % po dobu 5 dnů

c) — 30 % první den, 20 % druhý den

časе zpracovat velké množství informací a výpočtů, což nejen není v možnostech velitelů, ale ani celých štábů.

Zpracovaný model je dílčím příspěvkem k využití počítačů pro zvýšení kvality velení letectvu.

Modelu můžeme využít při velitelsko-štábních cvičeních a v přípravě posluhačů na vysokých vojenských školách. Práce je k dispozici na VS 032.

TECHNICKÉ ZABEZPEČENÍ DALEKÝCH PŘESUNŮ

Soudobý boj je charakteristický velkou dynamičností, častou proměnlivostí bojových situací a vedením bojové činnosti na velkém prostoru. Tento charakter boje vyžaduje vysokou manévrovost a pohyblivost vojsk, vynucuje si jejich časté přemísťování i na velké vzdálenosti. Manévr představuje tedy vždy změnu v činnosti vojsk spojenou zpravidla s přesunem. Cílem přesunů je tedy přemístit vojska do prostorů jejich dalšího bojového použití v plánovaném čase a při zajištění plné bojové pohotovosti k plnění bojového úkolu.

Základním způsobem přesunu pozemních vojsk v podmínkách soudobé války bude pochod, tj. přesun vojsk po vlastní ose. Jednou z možných forem pochodu je i tzv. daleký přesun vojsk, tj. pochod vojsk po vlastní ose na vzdálenost 700—1 000 km s denním pochodovým výkonem 300—400 i více km.

Úkol dalekých přesunů vojsk s rychlým přechodem k bojové činnosti po jeho skončení byl v posledních letech vytyčen jako jeden z hlavních úkolů RMNO. Je to úkol kvalitativně nové hodnoty.

Má své plné oprávnění jak z hlediska operačního použití vojsk ČSLA, tak i reálnou základnu v soudobé moderní technice, jíž je armáda vybavena, v možnostech vycvičenosti vojsk a v morálně politické připravenosti příslušníků armády.

K dalekým přesunům musí být připraveny nejen svazky vzdálené od hranic pravděpodobného střetnutí s protivníkem, ale i svazky prvosledové. Každý svazek může být jednou v prvním, jednou v druhém sledu sestavy vojsk armády nebo frontu. Může být opětovně zasazen i na značně odlehлém úseku koaliční fronty.

Místo a úloha tankového a automobilního technického zabezpečení (TATZ) při dalekých přesunech vojsk

Cílem TATZ při přesunech vojsk je udržet během přesunu tankovou a automobilní techniku ve správném technickém stavu a zabezpečit maximální počty bojeschopné techniky při dosažení cíle přesunu.

Ke splnění tohoto základního cíle realizujeme celý komplex opatření soustavy TATZ, tedy jejich řídicích i výkonných prvků. Tento komplex opatření realizujeme i při zabezpečování dalekých přesunů vojsk, přičemž bude mít i určité zvláštnosti.

Při přesunech vystupuje do popředí úloha zástupce velitele pro technické věci a tankové a automobilní technické služby. Musíme jim přisoudit správnou úlohu a plně respektovat návrhy a požadavky ZVT při plánování všech opatření k zabezpečení přesunů vojsk, zejména pak při zabezpečování dalekých přesunů.

Přesuny na velké vzdálenosti kladou vysoké nároky zejména na:

- připravenost osob k plnění tohoto úkolu,
- připravenost veškeré techniky a její technický stav,
- stav, úplnost a připravenost prostředků TATZ, tj. opravářských a vyprošťovacích prostředků,
- schopnost řídicích orgánů tankové a automobilní služby plánovat, organizovat a řídit TATZ dalekých přesunů v úzké součinnosti s veliteli, náčelníky druhů vojsk a služeb a týlu,
- úroveň znalostí velitelů a ostatních řídicích funkcionářů o možnosti a schopnosti plného využití techniky,
- správnou funkci týlu, zejména pak na správnou funkci služby PHM a proviantní.

Obecně můžeme říci, že základní podmínkou pro splnění cíle dalekého přesunu je vytvoření takového organizačního systému, který svojí plánovací, řídicí a organizační činností, začleněním prvků technického, materiálního a jiného zabezpečení do pochodových sestav a jejich manévrem v průběhu přesunu zabezpečení udržení technické správnosti techniky a fyzickou odolnost řídicích a osádek v průběhu i po skončení přesunu.

Časové možnosti a kalkulace dalekých přesunů

Daleký přesun svazku chápeme nejen z hlediska vlastního přesunu, ale z hlediska plnění celého bojového úkolu, tzn., že po zasazení do boje bude plnit bojový úkol na celou hloubku armádní útočné operace.

Proběh vozidel při vlastním přesunu bude v průměru 700—900 km. Hloubka úkolu útočné operace armády představuje dalších 270—350 km. Vzhledem k manévrové bojové činnosti je nutné počítat s koeficientem manévru 1,5—2. Tzn., že např. u tankové techniky půjde celkově o proběh 1 000—1 500 i více km. Tento proběh je v podstatě mezošetřovací norma a zároveň je to hranice provozní spolehlivosti tankové techniky.

Současně bereme v úvahu i normu životnosti kolejových pásů, které činí 2 000—2 500 km.

To znamená, že po přesunu a splnění bojového úkolu bez průběžného řešení komplexu technických opatření může být teoreticky svazek dočasně vyřazen z boje z hlediska technického stavu vozidel (tedy vyřazení svazku z boje bez započítání ztrát techniky vlivem bojové činnosti). Tato doba dočasného vyřazení z boje může představovat délku 2—3 dnů na 1 svazek. Tuto nepříznivou situaci technického stavu vozidel po splnění bojového úkolu řešíme postupným plněním úkonů systému technického ošetřování techniky v etapě přípravy k dalekému přesunu, v průběhu přesunu a na jednotlivých zastávkách, v místech odpočinků a v cílovém prostoru po splnění přesunu. V průběhu vlastní bojové činnosti v rámci armádní útočné operace jsou pak možnosti technického ošetření pouze v přestávkách (jsou minimální).

Při dalekých přesunech vojsk musíme dodržet všechna opatření stanovená polním řádem ČSLA pro organizování přesunů, tzn. mimo jiné organizovat a uskutečnit:

1. rozčlenění pochodových sestav do proudů podle účelu pochodu včetně stanovení vzdálenosti mezi proudy.
2. dodržení průměrné pochodové rychlosti pochodu.
3. činnost na malých zastávkách
velkých zastávkách a
v prostorech denních (nočních) odpočinků.

Průměrné pochodové rychlosti

Polní řád ČSLA stanoví tyto průměrné pochodové rychlosti:

- tankové a smíšené proudy v noci: 15—20 km/h
ve dne: 20—30 km/h
- automobilní proudy v noci: 25—30 km/h
ve dne: 30—40 km/h

Polní řád uvažuje průměrný denní pochodový výkon 200—250 km. Chceme-li dosáhnout denní pochodový výkon 300—400 km, musíme především dodržet průměrné rychlosti ve dne i v noci, popř. zabezpečit zvýšení průměrných rychlostí v noci.

Maximální rychlosti jízdy tanků T 54 a T 55 jsou 55 km/h, u OT všech typů a automobilů jsou ještě vyšší. Řada úseků na komunikacích umožňuje jízdu i dvakrát vyšší pochodovou rychlostí, ale jsou úseky, kde pochodová rychlost bude podstatně nižší. V souhrnu uvažujeme, že při vytvoření určitých organizačních opatření (např. zařazením vozidel s těžkými vleky tahačů a podvalníky na konec pochodového proudu a tím jim umožnit jízdu jako samostatného vozidla), vyloučení ostatního provozu po vybraných komunikacích, vysoké zručnosti řidičů a dobrého technického stavu ovládacího a řídícího ústrojí techniky můžeme i v noci dosáhnout průměrných pochodových rychlostí 25—30 km/h. Zásadně však nesmíme kalkulovat s tím, že z důvodů zvýšení průměrných pochodových rychlostí budeme zkracovat nebo zrušíme zastávky za pochodu. Zde naopak počítáme nejen s plným dodržením počtu a druhu zastávek, ale i s případným prodloužením času na tyto zastávky.

Polní řád ČSLA stanoví organizovat:

- malé zastávky po 2—3 hodinách v trvání 20—30 minut,
- velké zastávky na začátku poloviny celodenního pochodového výkonu v trvání 2—4 hodin,
- denní (noční) odpočinek po celodenním pochodu (není stanovena délka).

Po teoretických propočtech pravděpodobnosti poruch v závislosti na délce pochodu, technickém stavu techniky, vlivu lidského faktoru a zejména pak v závislosti na celkovém systému řešení komplexu technických a jiných opatření v průběhu dalekého přesunu je jako nejúčelnější tento systém organizace zastávek:

- malé zastávky organizovat po 2—3 hodinách v trvání 20—30 minut, první malou zastávku po 2 hodinách v trvání 40—60 minut,
- velké zastávky organizovat po ujetí 200—250 km (tj. po 10—12 hodinách jízdy) v trvání 4—5 hodin,
- celodenní odpočinek po ujetí 400—450 km v trvání minimálně 9—9,5 hod.

Tímto způsobem se daleký přesun rozpadá v podstatě na několik 200 až 250 km samostatných přesunů. Proto pro předběžné kalkulace z hlediska technického a materiálního zabezpečení to bude **základní kalkulační jednotka**. (Při kalkulacích pro zpracování plánu dalekých přesunů je výhodné tyto zpracovávat zpětně. Tzn. např. při dodržení zásady, aby cílový prostor byl zaujat za setmění nebo v noci, počítat s využitím základní kalkulační jednotky dalekého přesunu

(200—250 km) a s diferencovaným stanovením průměrných pochodových rychlostí podle terénu a komunikací. Pak stanovit jednotlivé prostory denních odpočinků a v závěru čas pohotovosti k přesunu z výchozího prostoru).

Možnosti ošetřování techniky v průběhu dalekého přesunu

Technické ošetřování techniky, před, v průběhu a po skončení dalekého přesunu je **jedním z rozhodujících faktorů**, které ovlivňují splnění hlavního cíle dalekého přesunu. Zkušenosti ze skutečných dalekých přesunů ukazují, že 30—50 % všech vzniklých poruch a vynucených zastávek bylo způsobeno nedůsledným uskutečňováním komplexních opatření technického ošetřování před a v průběhu dalekého přesunu.

Polní řád ČSLA stanoví, že „Technické ošetřování bojových a dopravních vozidel se provádí při přípravě k pochodu a v jeho průběhu v takovém rozsahu, aby vozidla spolehlivě došla do stanoveného prostoru v dokonalém technickém stavu a byla způsobilá k další činnosti“.

Do komplexu technického ošetřování zahrnujeme:

- kontrolní prohlídky,
- každodenní (základní) ošetřování,
- pravidelné technické ošetřování č. 1 nebo 2,
- zvláštní ošetřování (např. výměna kolejových pásů, komisionální prohlídky k prodloužení životnosti, speciální práce vzhledem ke klimatickým podmínkám aj.).

Celý komplex opatření technického ošetřování musí být rovnoměrně rozdělen do celé etapy přípravy a uskutečnění dalekých přesunů, přičemž těžiště prací klademe do přípravného období.

V současné době většina vozidel potřebuje do zahájení přesunu technické ošetřování číslo 1 a některá vozidla číslo 2, bez ohledu na jejich dosavadní proběh od posledního technického ošetřování. Technické ošetřování číslo 1 pro tanky vyžaduje 4—5 hodin práce a číslo 2 vyžaduje 6—8 hodin práce. U OT a automobilů tyto časy budou kratší, a proto při časových kalkulacích je pracnost technického ošetřování tanků limitující.

Vzhledem k časové náročnosti je nutné s přípravou techniky započít neprodleně po zaujetí výchozího (výčkávacího) prostoru.

Toto musí mít na paměti velitelé všech stupňů. Proto v příslušných předběžných nařízeních musí tato otázka figurovat jako prvořadá. Bez tohoto nařízení od nadřízených velitelů vojska sama nemohou zahájit technické ošetřování, jelikož musí být v pohotovosti a čekat na obdržení rozkazů pro další činnost.

Provedení TO číslo 1 u všech vozidel je opatření preventivní, které má zvýšit spolehlivost práce každého vozidla pro jeho další proběh v rozsahu 1000 až 1 500 km (tj. délku dalekého přesunu a hloubku armádní útočné operace). Kromě toho se TO č. 1 musí vyřešit tyto problémy:

- rozhodnutí o prodloužení provozu u vozidel se spotřebovanou nebo nízkou zásobou km do opravy, popř. o jejich vyřazení a odeslání do opravy,
- rozhodnutí o výměně opotřebovaných kolejových pásů a ozubených věnců hnacích kol, kde a jak je vyměnit, u kterých vozidel do zahájení přesunu a u kterých v průběhu přesunu. Totéž se týká i opotřebovaných pneumatik u automobilů,
- rozhodnutí o výměně poloopotřebovaných motorových olejů u vozidel před a v průběhu přesunu.

Dosavadní zkušenosti tedy ukazují, že velitelé všech stupňů a štáby při časových kalkulacích a plánování zejména dalekých přesunů musí vyhradit čas

nejméně 6—8 hodin z celkové doby přípravy vojsk k přesunu na přípravu vlastní techniky k přesunu.

Technické ošetřování vozidel v průběhu přesunu chápeme jako komplex preventivních prací a opatření, která směřují k udržení spolehlivosti práce vozidel a jejich bojeschopnosti. Máme-li plánované úkoly bezezbytku a v krátkých časových lhůtách splnit a kromě toho poskytnout dostatek času na aktivní odpočinek řidičům a osádkám včetně vydání plnohodnotné stravy, musíme poskytnout všestrannou pomoc:

- dílenskými specialisty, mechanizačními prostředky a pomůckami z pojízdných dílen, dílen technické pomoci jednotek, útvarů i z technické opravny divize,

- v prostorech zastávek mít okamžitě k dispozici:

- potřebný materiál, náhradní díly, pohonné hmoty, mazadla, provozní kapaliny,

- připravenou stravu, možnosti osobní hygieny,

- zdravotnické ošetření, prevenci možného onemocnění (omrzliny, prach v očích aj.) a ošetření případných zranění.

To docílíme správným rozdělením a uskupením prostředků a zásob technického, zdravotnického a proviantního zabezpečení včetně zabezpečení PHM do sestavy výkonných prvků soustavy TATZ (tzn. do TUH, TU, MTP) a do sestavy pochodujských vojsk. V některých případech bude výhodné část vyčleněných prostředků předsunout do míst velkých zastávek (denního odpočinku) buď samostatně, nebo na čele hlavních sil. Tyto prostředky by se v předstihu rozvinuly a připravily k plnění stanovených úkolů. Délka pochodového proudu tp nebo msp činí zhruba 30 km. Tak vyčleněné prostředky se mohou rozvinout v určeném místě s půlhodinovým předstihem před příchodem celého útvaru.

Hlavním obsahem prací za každé malé zastávky jsou kontrolní prohlídky, seřizovací práce a odstranění drobných závad. Každý typ vozidla má své provozní zvláštnosti a svá slabá místa, vyžadující soustavné sledování a péči. Kromě toho v průběhu přesunu může vzniknout naléhavá potřeba některých neplánovaných prací, např. při vzniku stejných závad u řady vozidel je nutné při nejbližší zastávce kontrolovat příslušná ústrojí u všech vozidel stejného typu. Velký význam má pečlivá kontrolní prohlídka na první krátké zastávce v začátku pochodu a během první velké zastávky. Praxe říká, že právě v této době se objevuje a odhaluje nejvíce nedostatků, jako důsledek chyb a opomenutí vzniklých v době přípravy k přesunu. Včasným jejich odhalením a odstraněním předejdeme vzniku větších poruch a vynucených zastávek.

Tak např. u pásové techniky půjde o seřízení brzdových pásů, směrového ústrojí, napnutí kolejových pásů [praxe ukazuje, že je toto nutné zejména u nových pásů (tj. u uložené techniky) po ujetí prvních 100—250 km], výměna vadných článků a čepů, popř. celých pásů.

Hlavním obsahem prací technického ošetřování při velkých zastávkách a za denních odpočinků je

- kontrolní prohlídka v trvání 20—30 minut,

- každodenní (základní) ošetřování 1—1,5 hodiny,

- odstranění zjištěných závad, případně některé práce TO č. 1 nebo TO č. 2 v trvání 1,5—2 hodiny,

- doplnění PHM v trvání asi 50 minut.

Základním opatřením technického ošetřování za velkých zastávek a denních odpočinků je každodenní (základní) ošetření. Je limitováno zejména tím, že

ujetá vzdálenost 200–250 km je např. u pásové techniky hranicí plné spolehlivosti techniky k dalšímu přesunu.

Konkretizaci některých úkonů, obsažených v TO č. 1 nebo TO č. 2 stanoví příslušný ZVT s přihlédnutím k podmínkám přesunu, možnostem ošetřování a technickým požadavkům. Avšak kontrolní a seřizovací práce musí zpravidla proběhnout v plném rozsahu, neboť tyto práce jsou základním preventivním opatřením k dosažení spolehlivosti a bezporuchového provozu vozidel.

Technické ošetřování vozidel je velmi složitý a časově náročný proces. Vyžaduje dokonalou odbornou vycvičenost řidičů, osádek a dílenských specialistů a dokonale promyšlenou organizaci a sladěnou činnost všech prostředků, které zabezpečují jednotlivé pracovní úkony technického ošetřování. Jedině za těchto podmínek můžeme splnit všechny úkoly kvalitně a v krátké době.

Spotřeba PHM a možnosti doplňování

Spotřeba PHM v průběhu dalekého přesunu podstatně ovlivňuje splnění celkového cíle. Účelem tohoto článku není rozvaha a kalkulace potřeby a možnosti služby PHM při zabezpečení doplňování PHM v průběhu dalekého přesunu.

Podstatné je, že za každé velké zastávky a denního odpočinku je nutné doplnit vozidla o spotřebované množství PHM a zabezpečit, aby v průběhu dalšího přesunu nebyla vyřazena vozidla z důvodů nedostatku PHM. Vzhledem k tomu, že systém doplňování PHM je časově včleněn do harmonogramů činností za zastávek a může se vzhledem ke své délce stát limitujícím, je nutné, aby funkcionáři tankové a automobilní služby a funkcionáři týlu ve vzájemné a úzké součinnosti tuto problematiku vyřešili. Jde zejména o vhodné a účelné zařazení a včlenění pohyblivých zásob PHM do sestav TUH a TU, popř. o společné a včasné předsunutí zásob PHM do míst plánovaných velkých zastávek a denních odpočinků.

Z hlediska konstrukce vozidel je třeba dbát zejména na to, aby včas byly přepínány jednotlivé sekce nádrží a tím se předešlo zavzdušnění palivového systému. Přepnutí nádrží musí být pro jednotlivé typy techniky nařízena na předem stanovené čáře (po ujetí určitého počtu kilometrů) podle předpokládané výše spotřeby.

Za určitých podmínek terénních a povětrnostních, kde předpokládáme zvýšenou potřebu, je třeba nařídit po ujetí 100–150 km (na druhé krátké zastávce) doplnit do tanků 1 sud a do ostatních vozidel minimálně 1 baňku a tím předejít nedostatku PH na konci 200–250 km etapy.

Příprava řidičů a osádek

Rozhodující pro splnění cílů dalekého přesunu v přípravě osob jsou tyto faktory:

- úroveň vycvičenosti v řízení a úroveň technické přípravy řidičů, osádek a specialistů,

- fyzická a psychická odolnost v závislosti na délce přesunu, denní a roční době,

- organizační opatření před a v průběhu přesunu, která omezí nebo vyloučí, nebo naopak znásobí působení negativních vlivů lidského faktoru.

Při přípravě a vlastním dalekém přesunu vycházíme z toho, že úroveň výcviku řidičů, specialistů a osádek včetně jejich fyzické a psychické odolnosti je již dána jejich předchozím výcvikem a nelze ji zásadně změnit, pouze vhodnými organizačními a jinými opatřeními ji zlepšit.

V přípravném údobí k přesunu se zaměříme především na instruktáže všech řidičů a velitelů vozů se zvláštním zaměřením na vojáky posledního nástupního termínu, kteří jsou sice teoreticky připraveni k plnění úkolu, ale nemají praktické zkušenosti. Obsahem těchto instruktáží bude:

- charakteristika pochodové osy, zvláštnosti řízení na některých úsecích, vliv denní doby a povětrnostních podmínek,

- způsob poskytování technické pomoci při ošetřování, vzniku poruchy, poškození a zapadnutí,

- seznámení s prostory plánovaných zastávek, rozsahem a obsahem prací technického ošetřování včetně nutného seřizování,

- seznámení s místy a prostory shromaždišť nebo hnízd poškozené techniky, místy technické pomoci,

- postup kontroly a sledování činnosti rozhodujících ústrojí a skupin vozidel v průběhu přesunu a za zastávek,

- bezpečnostní pravidla a opatření během přesunu.

Každý řidič a člen osádky musí znát co má dělat při ošetřování vozidla, doplňování PHM, kdy obdrží teplou stravu, jak má konzumovat konzervovanou dávku, kdy a jak odpočívat a vzájemně se střídat ve funkcích, co dělat v případě vynucené zastávky atd.

Z těchto důvodů nelze opomenout ani instruktáž všech ostatních osob zejména velitelů jednotek, velitelů vozů, dílenských specialistů a vyprošťovačů, příslušníků služby PHM, proviantní a zdravotnické služby a ostatních.

Dalším složitým a obtížným problémem je zabezpečení příslušníků jednotek a štábů, zejména řidičů a osádek, teplou stravou při dalekých přesunech ve vysokém tempu.

Z rozboru časových možností vyplývá, že teplou stravu můžeme vydat pouze na velkých zastávkách a v prostorech denních odpočinků. V podstatě to znamená, že po dojezdu do prostoru velké zastávky ihned vydáme řidičům teplý čaj (vaříme za jízdy). Plnohodnotnou teplou stravu vydáme před ukončením pobytu v prostoru velké zastávky a před zahájením dalšího přesunu (čas na přípravu plnohodnotné teplé stravy je v průměru 2—3 hodiny, čas na velké zastávce je v průměru 4—5 hodin). Na malých zastávkách můžeme konzumovat část konzervované dávky, vydat teplý čaj, kávu, a proti únavě hroznový cukr, citróny, pomeranče apod.

Obdobná situace bude i v prostorech denních odpočinků. Protože zde plánujeme čas nejméně 6 hodin na vlastní odpočinek řidičů, je třeba ještě za pochodu připravit, uvařit a po dojezdu do prostoru vydat silnou teplou polévku. Po odpočinku vydat opět plnohodnotnou teplou stravu před zahájením další etapy přesunu a studenou stravu na další přesun.

Organizace vyprošťování, odsunů a oprav techniky

Zde bereme v úvahu, že při zabezpečování dalekého přesunu jsou pojízdne dílenské prostředky určeny především pro poskytnutí technické pomoci řidičům a osádkám v průběhu přesunu a při technických ošetřeních. Proto zabezpečíme, aby pojízdne prostředky byly okamžitě k dispozici v prostorech plánovaných zastávek a mohly tak účelně poskytnout pomoc. Dále víme, že limitujícím faktorem pro opravy na místě poškození je zásada, že doba práce na jednom místě může trvat nejvýše do příchodu čela pochodového proudu dalšího útvaru.

Celou organizaci vyprošťování, odsunů a oprav řešíme tak, aby opravili maximum techniky, jež rozsah opravy je takový, že po jejím dokončení může do-

stihnout svůj útvar během přesunu. K tomu využijeme manévru prostředky tak, aby mohly po určitou dobu pracovat na místě. Část jich můžeme předsunout do prostorů velkých zastávek a denních odpočinků. Např. v prostoru velké zastávky pro plukovní i divízní prostředky půjde o dobu až 4 hodin, v prostoru denního odpočinku až 8,5 hodin, vše jen na opravy po odečtení kapacity na poskytnutí pomoci při plánovaném ošetření. Tzn., že příslušný ZVT musí především stanovit rozmístění shromaždišť a hnízd poškozené techniky (SPT a HPT) a vlastních míst technické pomoci na osách přesunu tak, aby byla v blízkosti prostorů velkých zastávek, denních odpočinků a v neposlední řadě i v blízkosti rozvinutých teritoriálních zařízení TATZ rozvinutých zařízení nadřazeného stupně (armády, frontu).

Vyprošťování a odsuny zapadlé a poškozené techniky řešíme nejen speciálními prostředky, ale i s využitím bojových a dopravních vozidel jednotek a útvarů.

Základní schéma začlenění prostředků TATZ do pochodové sestavy vojsk:

- část (zejména vyprošťovací prostředky) do odřadů zabezpečení pohybu, kde budou působit v součinnosti s příslušnými ženijními prostředky,
- za pochodovými proudy praporů pochodují technické uzávěry praporů, složené z vlastních prostředků a přidělených plukovních prostředků,
- za pochodovými proudy prvosledových praporů postupuje dílenská vyprošťovací skupina (DVS) pluku,
- za druhosledovými prapory zbytek technické opravy pluku a za týlem pluku postupuje (týlová) technická uzávěra pluku,
- za prvosledovými pluky postupuje divízní technická uzávěra,
- za druhosledovými pluky postupuje zbytek technické opravy divize, který rovněž plní funkci divízní technické uzávěry,
- za týlovými proudy divize postupují technické uzávěry z vlastních automobilních praporů divize, popř. zesílené prostředky technické opravy divize,
- část prostředků technické opravy divize můžeme předsunout před zahájením přesunu do místa technické pomoci.

Složení jednotlivých technických uzávěr a dílenských vyprošťovacích skupin bude různé a musí odpovídat konkrétním podmínkám. Mohu však uvést obecný požadavek na jejich složení:

- dílenské vyprošťovací prostředky TATZ, výzbrojního a spojovacího technického zabezpečení včetně potřebných zásob náhradních dílů,
- zásoby PHM,
- polní kuchyně a zásoby proviantu,
- prostředky zdravotnického zabezpečení.

Závěr

V článku jsem nemohl rozebrat celou složitou problematiku technického zabezpečení dalekých přesunů vojsk.

Mnohé otázky a problémy vyžadují hlubší teoretické propracování na základě dalších zkušeností z praktických zaměstnání. Zejména bude nutné propracovat řešení součinnostních vazeb mezi funkcionáři tankové a automobilní služby a funkcionáři druhů vojsk a služeb, kteří se přímo nebo zprostředkovaně podílejí na technickém a jiném zabezpečení dalekých přesunů vojsk a jejich návaznost na práci operačních složek štábů.

ZHODNOCENÍ VLIVU DÁVEK OZÁŘENÍ NA OBYVATELSTVO

Podle názorů pravděpodobného nepřítele na použití jaderných zbraní významné místo zaujímá vytváření širokých pásem radioaktivního zamoření terénu. Radioaktivní zamoření terénu i při hromadném jaderném úderu s pozemními výbuchy není jediným cílem. Bude chtít současně vytvořit pásma boření, ničení, záplav a požárů a tím zabránit nebo maximálně snížit manévr vojsk, přesun materiálu směrem k frontě a ztížit životní podmínky obyvatelstva. Proto kombinace prvotních ničivých faktorů s druhotnými v takovém pásmu terénu bude mít přehradný charakter se všemi svými důsledky. Má-li být účinek radioaktivního zamoření co nejvyšší, musí počet pozemních jaderných úderů odpoví-

dat požadované hodnotě dávek v zájmových prostorech nebo na směrech činnosti vojsk. Rozbor cvičení armád NATO, při nichž přehradná pásma byla „vytvářena“ ukazuje, že ke vzniku jaderného pásma, širokého 60 až 80 km a 250 až 300 km dlouhého bylo použito od 20 do 30 jaderných nábojů střední a velké ráže. Bude-li střední hustota obyvatelstva v daném území 100 osob/km², pak v jednom vzniklém jaderném přehradném pásmu může být až 2 milióny obyvatel. Stupeň radioaktivního zamoření však nebude stejný, bude se pohybovat v širokém rozmezí a proto i režim života obyvatel s ohledem na nebezpečí radioaktivního ozáření bude rozdílný.

Rozdělení zamoření terénu na pásma se standardními veličinami izodoz

Z analytických závislostí popisujících fyzikální jevy vzniku pásem radioaktivního zamoření vyplývá, že při pozemním výbuchu ve směru větru se zamořuje značná část území. Nejvyšší hodnoty úrovní radiace budou vždy v ose stopy, při čemž jejich pokles bude úměrný vzdálenosti od centra výbuchu a také od osy stopy do stran.

Abychom mohli na zamořeném terénu vyznačit pásma s rozdílným stupněm nebezpečí ozáření osob, máme stanoveny

standardní hodnoty dávek ozáření až do úplného rozpadu radioaktivních látek. Jednotlivá pásma radioaktivního zamoření zakreslená na mapu nebo schéma se nemění, jestliže nebyly další úder. To je výhodné z hlediska názornosti i metodiky stanovení režimu života vojsk a obyvatel v zamořeném terénu. Podle obr. 1 tato pásma byla specifikována takto: pásmo A — mírného zamoření; pásmo B — silného zamoření; pásmo C — nebezpečného zamoření. Vytvoří-li se však jaderné pře-

hradné pásmo, nastává význačné překryvání jednotlivých radioaktivních stop a pásmo C nabývá značných rozměrů. Hodnoty dávek v něm se mění v širokém rozsahu od 1200 R na jeho hranici až do desítek tisíc R v blízkosti centra výbuchu. Zamořený terén rozdělujeme na jednotlivá pásma. Abychom mohli mnohem přesněji jako dosud vyhodnocovat radiční situaci, bylo třeba pásmo C rozdělit přibližně na dvě stejná pásma. Zavádíme pásmo D — pásmo velmi nebezpečného zamoření, na jehož hranici dávka do plného rozpadu radioaktivních látek činí 4000 R. Pro srovnání této skutečnosti slouží obr. 1 a 2, na nichž jsou zákresy pásem A, B, C a A, B, C a D vzniklých po 27 pozemních výbuších.

Zavedení pásma D si vyžaduje rozšíření tabulky o příslušné hodnoty a může mít tento tvar.

Doplňná tabulka ovšem všechny změny spojené se zavedením pásma D nevyčerpává. Další změny se ve stejné míře týkají vyhodnocování pásem radioaktivního zamoření jak metodou předpovědi, tak i pomocí vyhodnocení skutečných hodnot úrovní radiace, které zjišťuje pozemní a vzdušný radiční průzkum.

Ke stanovení režimu života vojsk a obyvatelstva v terénu zamořeném radioaktivními látkami doposud používáme tabulek č. 9, 10 a 11, pomůcky [2], kde jsou uvedeny hodnoty dávek obdržených nechráněnými osobami v otevřeném terénu za určitou dobu pobytu, počínaje příslušným časem, uplynulým od okamžiku jaderného výbuchu nebo skupiny výbuchů. Tyto hodnoty jsou vypočítány pro středy pásem A a B. U pásma C se týkají jeho hranice. Začleněním do pásma zamoření pásma D, tabulky dávek rovněž rozšíříme o střed pásma C a dávky na hranici pásma D. Ve středu pásma D dávky do úplného rozpadu činí 10 000 R a tato hodnota byla stanovena zřejmě proto, že po jejím obdržení nastupuje smrt téměř okamžitě, tzv. blesková forma zasažení [1].

Abychom mohli vypočítat ozáření v jednotlivých pásmech a nalézt metodu výpočtu příslušných tabulek, bylo nutné nejdříve určit hodnoty úrovní radiace 1 hodinu po výbuchu, máme-li dodržet zásadu, že na vnější a vnitřní hranici pásma A jsou dávky asi 3krát menší (větší) než v jeho středu. U pásma B tato veličina činí 1,7. Za předpokladu, že u pásem A a B pokles úrovní radiace na ose stopy se zvětšují se vzdáleností od centra výbuchu bude poměrně povlnový, pak pro pásmo A musí platit

$$P_1 = \frac{40}{5} \cdot 24 \text{ R/h a } P_1 = \frac{400}{5.3} = 26,6 \text{ R/h}$$

Střední hodnota úrovní radiace pro střed pásma A činí 25 R/h. Pro střed pásma B obdržíme:

$$P_1 = \frac{400}{5} \cdot 1,7 = 136 \text{ R/h;}$$

$$P_1 = \frac{1.200}{5 \cdot 1,7} = 142 \text{ R/h}$$

Střední hodnota činí 139 R/h

Ke stanovení střední hodnoty úrovní radiace pro střed pásma C bylo použito tabulek úrovní radiace na ose stopy 1 hodinu po výbuchu pro různé ráže i rychlost středního věškového větru (3), při čemž mezní veličiny dávek činily 240 a 800 R/h (viz tab. 1). Výpočty ukázaly, že střední hodnota úrovní radiace pro střed pásma C a 1 hodinu po výbuchu činí 360 R/h. Pak dávky na vnější hranici pásma C jsou 1,5krát menší a na vnitřní hranici 2,2krát větší než ve středu pásma, neboť

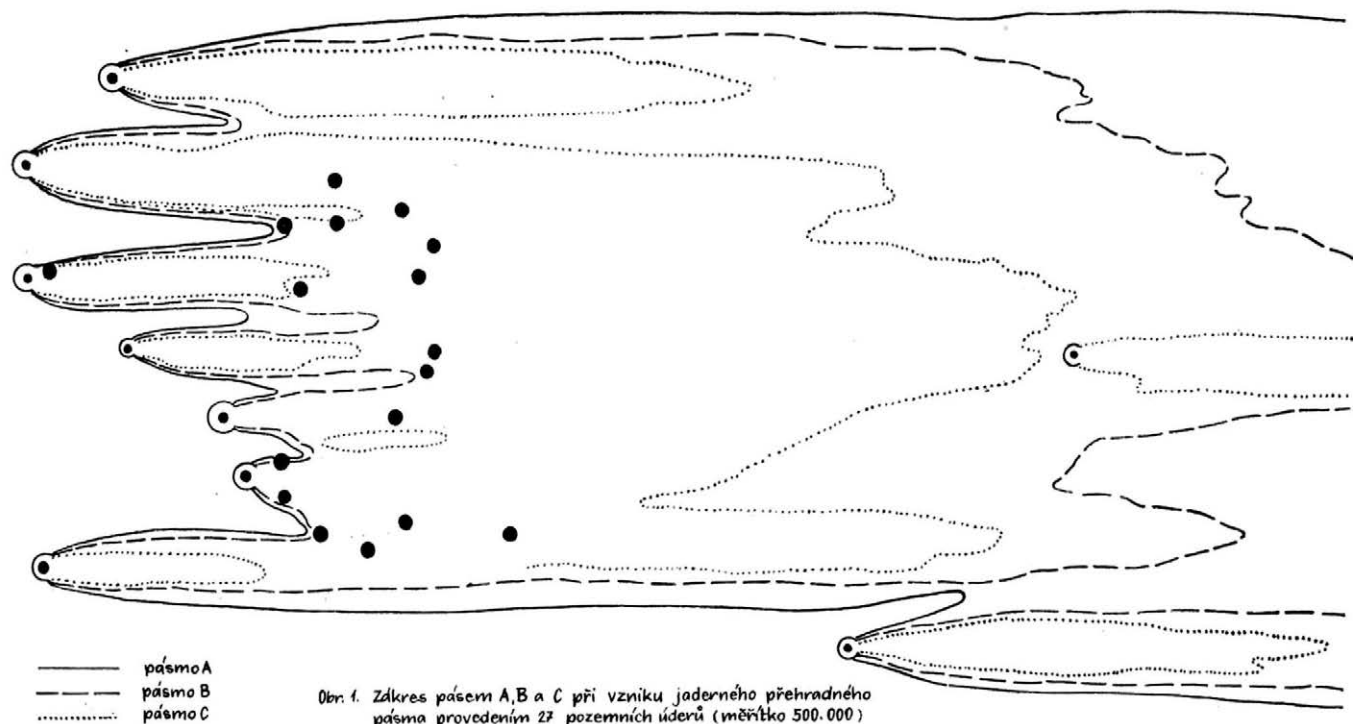
$$(360 \times 5) : 1.200 = 1,50 \text{ a } (800 \times 5) : 1.800 = 2,2.$$

Tím jsme získali nezbytné podklady pro sestavení algoritmu a programu pro výpočet tabulek pomocí počítače s využitím známého vztahu

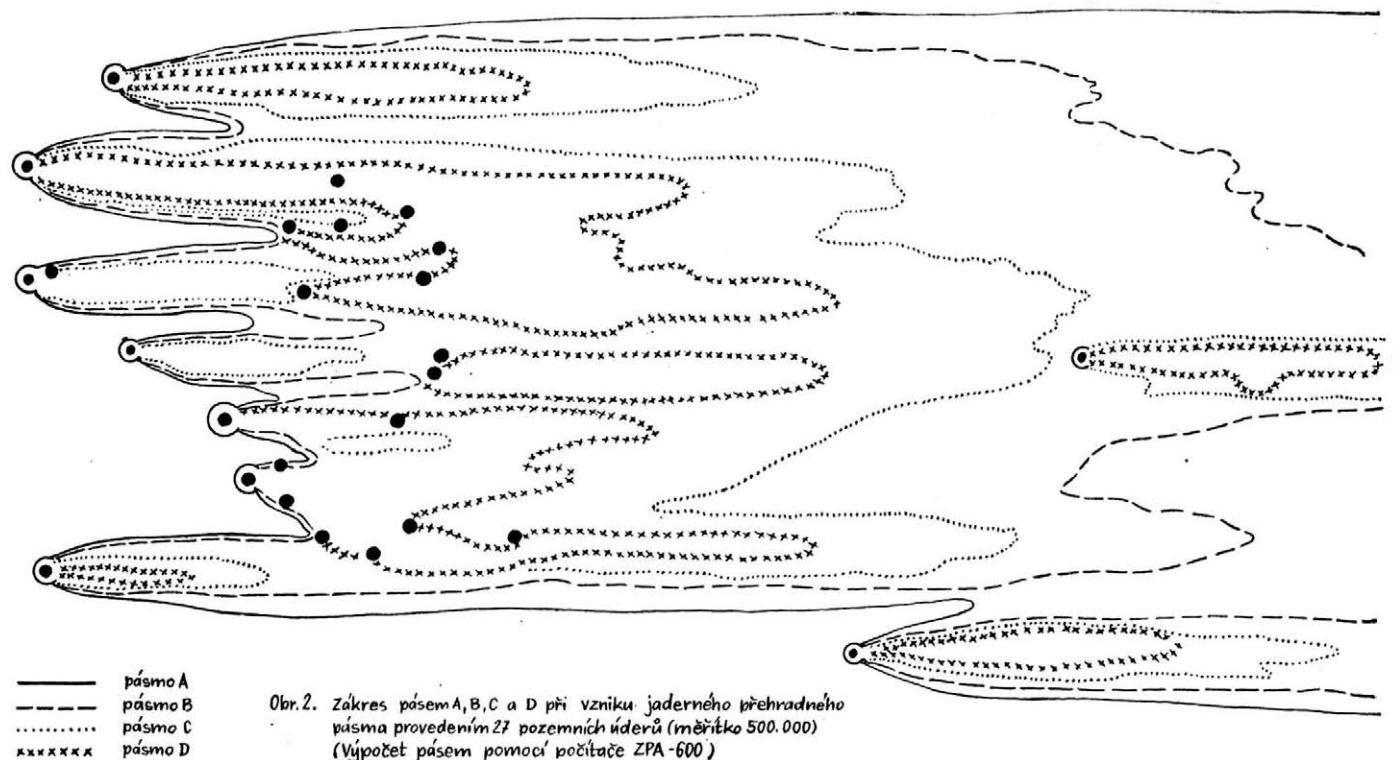
$$D = 5 P_0 t_0^{1,2} \{ t_1^{-0,2} - t_2^{-0,2} \} \text{ kde } t_0^{1,2} = \text{jsme použili rovno jedné.}$$

Ve srovnání s tabulkami [2] vstupní hodnoty pro určování dávek ozáření byly poněkud rozšířeny. Při výpočtu dávek na hranici pásma C bylo shledáno, že údaje vypočtené počítačem přesně, ve většině případů nesouhlasí s údaji tab. 11, pomůcky [2].

Tato tabulka skýtala jedinou možnost kontroly našich výpočtů, neboť pro středy pásem A a B jsme neměli hodnoty P k určité době po výbuchu. Při srovnání údajů tabulky 11 [2] s údaji vypočtenými na samostatném počítači zjistíme, že difference mezi příslušnými dávkami u vyšších hodnot nepřesahují 10 % a u nižších hodnot překračují tuto veličinu a dosahují 25 %. Tyto rozdíly jsme hodnotili také graficky. Ukázalo se, že dávky vynášené podle tab. 11 [2] vykazovaly nepravidelný, poměrně zračný rozptyl od křivky středních hodnot, zatímco dávky vynesené podle příslušné tabulky na počítači souhlasily přesně s křivkou, spojující jednotlivé body

Obr. 1. Zákres pásem A, B a C při vzniku jaderného přehradného
 pásma provedením 27 pozemních úderů (měřítko 500.000)
 (Výpočet pásem pomocí počítače PA-600)

Obr. 2. Zákes pásem A, B, C a D při vzniku jaderného přehradného
 pásma provedením 27 pozemních úderů (měřítko 500.000)
 (Výpočet pásem pomocí počítače ZPA-600)

Hodnoty charakterizující standardní pásma radioaktivního zamoření

Ukazatelé určující pásma radioaktivního zamoření	Hodnota ukazatelů pro hranici pásma							
	A		B		C		D	
	vnější	vnitřní	vnější	vnitřní	vnější	vnitřní	vnější	střed
Dávky radiace v otevřeném terénu za dobu do plného rozpadu radioaktivních látek, R;	40	400	400	1 200	1 200	4 000	4 000	10 000
střední hodnoty úrovně radiace R/h								
za 1 hodinu po výbuchu	8	80	80	240	240	800	800	2 000
za 2 hodiny po výbuchu	3,5	35	35	100	100	350	350	880
za 3 hodiny po výbuchu	2	20	20	60	60	200	200	530
za 5 hodin po výbuchu	1	10	10	30	30	100	100	290
za 10 hodin po výbuchu	0,5	5	5	15	15	50	50	120

závislosti doby ozařování a dávky pro stanovenou dobu po výbuchu. Tím jsme dokázali, že tabulky pomůcky (2) jsou přibližné, byly počítány asi před 15 lety pomocí dozimetrického pravítka a proto také dávky pro středy pásem A a B nebudou přesně souhlasit s hodnotami vypočtenými pomocí počítače. Odtud plyne závěr, že naše tabulky dávek pro vyhodnocování radiační situace jsou přesnější, metodika jejich výpočtu je známa a ověřena nejnovějšími literárními poznatky, které jsou u nás k dispozici.

Můžeme namítnout, že úroveň radiace k určitému času po výbuchu na hranicích každého pásma zamoření na začátku a konci stopy jsou poněkud rozdílné a pro-

to tyto rozdíly nebyly zapracovány do algoritmu úlohy a tedy může být příčina nesouhlasu v tabulkách. Avšak s přibýváním doby od výbuchu se tento rozdíl zmenšuje a již za 10 hodin po výbuchu nemá praktický význam. Proto bylo nutné srovnat hodnoty dávek pro $t_1 = 10$ h a libovolné t_2 . Výpočty ukázaly, že i v tomto případě existují značné rozdíly mezi dávkami podle tabulek (2) a našimi výpočty a to dokonce větší, než do doby 10 h po výbuchu. Toto byl další důkaz nepřesnosti tabulek (2).

Nyní s takto prověřenými údaji můžeme přistoupit k další práci s tabulkami a zvýraznit jejich širokou použitelnost při hodnocení radiační situace.

Zhodnocení vlivu dávek ozáření na obyvatelstvo

Abychom mohli hodnotit vliv radioaktivního zamoření a tím vnějšího ozáření živého organismu, musíme nejdříve stanovit jednotná hodnotící kritéria do určité míry obecná, která zahrnují známé odchylky od prosté situace. Z podmínek výpočtu tabulek dávek ozáření plyne, že dávky do úplného rozpadu radioaktivních látek, typické pro standardní pásma zamoření se vztahují k rovnému a otevřenému terénu, v němž místo, kde se stanoví dávka ozáření osob, není žádným způsobem stíněno (dávka není zeslabována např. okolními budovami). Většina obyvatelstva však vždy bude různým způsobem chráněna před radioaktivním zamořením a v praxi bude asi nemožné pro

každý případ situace tyto odchylky brát v úvahu. Kromě toho hodnota dávky bude při zachování jiných stejných podmínek závislá na době vytvoření příslušného standardního pásma zamoření (nebo i jeho části), na počtu jaderných úderů, na jejich rozmnístění a době, na meteorologických podmínkách apod. Proto volíme určité střední podmínky.

Základním kritériem pro hodnocení pobytu osob v radioaktivně zamořeném terénu je oficiální norma, která připouští jednorázové ozáření do 4 dnů 25 R, několikrát násobné v průběhu 10 dní — 100 R a v průběhu 3 měsíců — 150 R. Po obdržení jednorázové přípustné dávky [tj. 25 R a 100 R] nesmí osoby v dalších dvou měsí-

Tabulka 2

Dny po výbuchu	4	10	30	90	365	
Dávka, R	565	644	723	786	849	1044
ΔR	565	79	79	63	63	195
Střední dávka na den	140	13	4	1	0,25	—

Tabulka 3

Dny po výbuchu	0,5	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
R	337	419	496	537	565	586	601	614	626	636	644
ΔR	337	82	77	41	28	21	15	13	12	9	8
Celková dávka	565					79					

cích být znovu ozářeny. Za jeden rok u obyvatelstva dávka nesmí překročit hodnotu 200 R. V podnicích s charakterem nepřetržitého provozu a u vojsk CO jednorázová maximální přípustná dávka (do 4 dnů) činí 50 R, vícenásobná v průběhu 10 dní — 100 R, v průběhu 3 měsíců 200 R. Za rok přípustná dávka činí 300 R.

Znění těchto norem a jen zřejmý pohled do tabulek s hodnotami dávek ukazuje na značnou obtížnost jejich dodržení. Na jedné straně se požaduje nepřekročení poměrně nevysoké dávky v prvním období od vzniku stopy a na druhé straně právě v této době absorpce dávky, pokud živý organismus příslušně nechráníme, je maximální. Ukazuje to tento příklad. Zvolme situaci na hranici pásma C a předpokládejme, že ozařování začalo 2 hodiny po výbuchu. Pak získáme tabulku obdržených dávek pro nechráněné osoby — viz tab. 2.

Střední dávka na den dává pouze formální obraz o postupném jejím snižování. Ve skutečnosti je tento jev složitější o čemž svědčí tabulka 3.

Z tabulky 3 vidíme, že dávka obdržená první den činí 75% a čtvrtý den jen 5% z celkové dávky 565 R. Odtud rovněž plyne nezbytný závěr, že nemůžeme vyčerpat během prvních 4 dnů veškerou „normu dávky“, neboť v žádném případě nemůžeme zabezpečit, že během dalšího období osoby nebudou ozařovány. Během prvních dnů musíme vytvořit takové podmínky, aby ozáření bylo minimální a v podstatě

nikdy v normativní době od vzniku stop se nevyčerpala přípustná dávka celá. Naopak je vhodné mít určitou zálohu „normy ozáření“ pro případ zvýšení stupně zamoření terénu v důsledku oživení radioaktivního pásma zamoření dalšími pozemními jadernými údery.

Máme-li dodržet zásadu, že během 10 dnů nesmíme překročit dávku 100 R (při čemž denně ne více jak 10 R) i za těchto podmínek v žádném případě tuto normu vyčerpat nesmíme, neboť po desátém dnu by osoby v podstatě musely trávit svůj pobyt delší dobu v úkrytech, nebo v jiných ochranných stavbách, které vylučují ozáření organismu. Z tabulky 2 plyne, že po 90 dnech je v podstatě splněna podmínka, že dávka nepřekročí 1 R denně při nechráněném pobytu (týká se hranice pásma C) a tedy musíme přísně stanovit režim života do 90 dnů od počátku vzniku pásma radioaktivního zamoření. Pro každé pásmo a charakter činnosti osob bude tento režim jiný, při čemž musíme zachovat uvedené normy ozáření. Tzn., že do 90 dnů po výbuchu značný počet osob na území státu v zamořených prostorech může maximálně obdržet 150 R a pak průměrně 0,2 R denně. Při tom osoby první den po vzniku zamoření by neměly obdržet více jak 10 R a pak do čtvrtého dne celkem ne více jak 6 až 8 R, tj. za čtyři dny 16 až 18 R. V tomto případě obdržená dávka činí 70 % přípustné. Od čtvrtého do desátého dne po vzniku

Vhodné rozdělení dávek ozáření v prvních dnech po vzniku pásma zamoření

Den po vzniku pásma zamoření	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Dávka v R	8	5	2	2	7	7	6	6	5	5		
Celkem	17				53							
Den po vzniku pásma zamoření	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Dávka v R	4	4	3	3	2	2	2	2	1	1	1	1
Celkem	26											

stopu budeme moci rovněž obdržet jen část přípustné dávky a to tak, aby opět zbylo asi 30 % zálohy. Tzn., že za šest dní můžeme obdržet dávku do 50 R ($70 - 18 = 52$ R). To činí průměrně denně asi 8 R. Vyšší dávky (do 10 R denně) budou přípustny první dva až tři dny na počátku této časové etapy. Na zbývajících 80 dní přípustná dávka činí 80 R ($150 - 70 = 80$), tj. průměrná denní dávka 1 R. I když detailní rozložení dávky v této etapě není nikde stanoveno, domnívám se, že prvních několik dní by dávky mohly být vyšší než 1 R. Nejvhodnější rozdělení dávek po dnech do dvacátého dne od vzniku pásma zamoření uvádím v tabulce 4.

V konkrétních podmínkách denní dávky se mohou lišit od hodnot v tab. 4, ale ne více jak o 2 až 3 R v tu či onu stranu. Dopustíme-li první či druhý den vyšší dávku, pak další den ji musíme příslušně snížit, abychom dodrželi předepsané normy. Ve výjimečných případech budou existovat odchylky od norem, ale tyto případy nebudou obecné a proto typické pro obyvatelstvo na území státu.

Chci podotknout, že pobyt obyvatelstva v jednotlivých pásmech může být velmi různorodý. Lidé budou pracovat v továrnách, na polích, úřadech, budou chráněni stěnami budov, transportními prostředky, pak určitou dobu se mohou pohybovat nechráněně, ale do určité míry stínění

budovami, terénními útvary, mohou přejíždět z jednoho standardního pásma do druhého atd. Proto při našich dalších úvahách vycházím z toho pravidla, že osoby se budou pohybovat (bude-li to nezbytné a možné) ve stejném pásmu nebo jeho části a směrem k méně nebezpečnému pásmu zamoření. U příslušných opatření mám na mysli jen ochranu proti vnějšímu ozáření. Dále uvažuji tyto koeficienty zesílení radioaktivního ozáření různými stavbami a objekty:

Obytné budovy přízemní	10
přízemí	10
sklepní místnosti	40

Obytné budovy vícepatrové:

a) jednoposchodové	15
přízemí	15
první poschodí	14
sklepní místnosti	100
b) dvouposchodové	20
přízemí	17
první poschodí	26
druhé poschodí	20
sklepní místnosti	400
c) čtyřposchodové	27
přízemí	18
první poschodí	27
druhé poschodí	33
třetí poschodí	34
čtvrté poschodí	24
sklepní místnosti	400

Přízemní tovární objekty	7
Tovární a administrativní dvou- schoďové budovy	6
Železniční osobní vagony	3
Autá a autobusy	2

Po dobu pobytu osob v ochranných stavbách (sklepních místnostech, úkrytech CO) obdrženou dávku považujeme za zanedbatelnou. Dojíždění do domovů není delší jak 4 hodiny, při čemž $\frac{1}{3}$ z této doby tvoří pobyt na otevřeném terénu.

Na základě výše těchto norem ozáření osob, stanovení podmínek pro rozdělení dávek po dnech ozáření a některých zjednodušení pobytu osob v radioaktivně zamořeném terénu, můžeme přistoupit k zobecnění režimu života obyvatelstva ve standardních pásmech zamoření.

Pobyt na hranici pásma A

Již zřejmý pohled na tabulku s příslušnou charakteristikou dávek daného pásma bez zvláštního rozboru ukazuje na to, že na hranici pásma A nemůže dojít při ozáření osob ke vzniku nemoci z ozáření v libovolných podmínkách. U nekrytého obyvatelstva však pobyt v této části pásma A v prvních dnech po vzniku stopy povede k obdržení dávky větší, než je přípustná. Bude-li však obyvatelstvo prvních 6 hodin po vzniku stopy ve svých přibytých, nemůže v žádném případě být přípustná dávka překročena. Toto opatření se však týká jen okrajových částí stopy nedaleko od centra výbuchu. Podstatná část pásma A ve směru větru bývá vytvořena asi za 3 až 5 hodin. Tzn., že prakticky nikdy nemůže nastat překročení přípustné dávky, obyvatelstvo nemusí činit zvláštní opatření a pobyt zde z hlediska vnějšího ozáření je naprosto bezpečný.

Ve středu pásma A již může dojít k ozáření obyvatelstva nad přípustné normy, jestliže nebude stanoven nezbytný režim života a zajištěno jeho přísné dodržování, zvláště v prvních hodinách po vzniku radioaktivní stopy. V žádném případě však nemůže dojít k vnějšímu projevu nemoci z ozáření. Za předpokladu, že tato část pásma zamoření bude utvořena asi za 2 až 2,5 h od výbuchu, pak za 4 dny normálního životního režimu osoby nejméně chráněné před ozářením (pracující v zemědělství), obdrží dávku asi 20 R, budou-li po dobu 3 hodin od zjištění přítomnosti radioaktivních částic ukryty ve svých přibytých.

Na vnitřní hranici pásma A (vnější hranice pásma B) musíme zabezpečit ukrytí pracovníků závodů pracujících v ote-

vřeném terénu, obyvatelstva měst a venkova během prvních hodin po zjištění radioaktivního zamoření terénu. Doba ukrytí bude záviset na stupni zeslabení radioaktivního záření ochrannou stavbou, stanovené normě jednorázového přípustného záření a charakteru další pracovní činnosti. Tato část pásma může být vytvořena do 2 hodin od jaderného výbuchu. Pracující závodů s ochranným koeficientem staveb 10, za 8hodinovou pracovní dobu obdrží dávku asi 10 R. Pracující v zemědělství dávku 10 R by obdrželi již za celé půl hodiny. Proto je třeba zabezpečit jejich počáteční ukrytí na dobu alespoň 8 až 10 hodin a pak stanovit přísný pracovní režim, neboť dávku 10 R by obdržely za 3 hodiny práce v otevřeném terénu po vyjití z úkrytů. Obyvatelstvo měst, kde střední koeficient zeslabení záření činí 27, by za 4 dny pobytu ve svých přibytých obdrželo dávku asi 7 R. Avšak po počátečním 3hodinovém ukrytí (dávka by činila asi 2 R) a jen 1hodinovým následným nechráněným pobytem obdržená dávka činí 10 R. Z toho je zřejmé, že nemůžeme stanovit přesný režim života obyvatelstva pro všechny podmínky a kategorie obyvatelstva.

Ve středu pásma B, které může být vytvořeno asi za 1,5 h po výbuchu jaderných nábojů střední ráže, pracující závodů za 8hodinovou pracovní dobu mohou obdržet dávku 20 až 27 R, což značně překračuje přípustnou denní dávku. Počáteční 4 až 5hodinové ukrytí v protiradiačních úkrytech a 8hodinová pracovní směna zabezpečují, že osoby neobdrží denní dávku vyšší jak 10 R. Další střídavý pobyt v domovech a továrních halách včetně dopravy do zaměstnání by neměly vyvolat ozáření nad stanovené normy u této kategorie obyvatelstva.

Pracující závodů v otevřeném terénu musí bezpodmínečně přerušit práci nejméně na 12 hodin. Poté dávku 10 R obdrží za 2 hodiny pracovní činnosti. S touto skutečností musíme počítat a v závislosti na konkrétní potřebě upravit délku pobytu v úkrytech nebo mít k dispozici dostatek pracovních skupin.

Obyvatelstvo zemědělských oblastí je nutno po zjištění přítomnosti radioaktivních látek ukryt nejméně na dobu 16 až 20 hodin v protiradiačních úkrytech nebo sklepních místnostech. Po vyjití z úkrytu bude třeba dodržovat střídavě pracovní režim v otevřeném terénu a v přibytých po dobu asi 4 dní. Kdyby po vyjití z úkrytů osoby pracovaly nechráněné, obdrží dávku 10 R asi za 3 hodiny. Po 12hodinovém pobytu v domovech můžeme pracovní dobu prodloužit na 6 hodin. Další

chráněný pobyt po dobu 12 hodin s další pracovní dobou 8 až 10 hodin povede k celkové dávce 32 R. Po 4 dnech můžeme střídát normální pracovní a odpočinkový režim, což ve svém důsledku nevede k překročení stanovené normy ozáření osob.

Na hranici pásma C je nutné zabezpečit ukrytí pracujících na závodech nejméně po dobu 12 hodin, v otevřeném terénu na 30 a obyvatelstvo zemědělských oblastí na 48 hodin. Po vyjití z úkrytů u osazenstva závodů můžeme stanovit další režim. Tato část pásma může být vytvořena při jednotlivých úderech do 40 minut a při přehradném jaderném pásmu do 3 hodin po výbuších v důsledku vzájemného překrytí jednotlivých stop. V posledním případě po 12hodinovém ukrytí osob a 8hodinové pracovní době dávka v továrních budovách může činit asi 10 R. Další střídání 8hodinové práce, doprava do ní a pobyt v domovech do 4 dnů nevede k překročení dávky 30 R. Obyvatelstvo venkova po dvou dnech ukrytí, kdyby pracovalo nechráněno, dávku 10 R obdrží za 4,5 hodiny práce. Další pobyt v domovech po dobu 12 hodin a pak 6 hodin práce v otevřeném terénu má za následek obdržení dávky dalších 10 R. Celkem tedy za 70 hodin od počátku zamoření obyvatelstvo obdrží dávku asi 22 R. Abychom dodrželi dovolenou normu ozáření, musíme během 1 měsíce dodržovat předepsaná opatření pro pobyt v zamořeném terénu. Střídavý pobyt na pracovištích v otevřeném terénu po dobu do 8 hodin denně a další pobyt v domovech během 3 měsíců bude mít za následek obdržení dávky asi 130 R a dovoleno je 150 nebo 200 R, v závislosti na kategorii obyvatelstva.

Ve středu pásma C, kde v případě vytvoření jaderného přehradného pásma mohou radioaktivní částice vypadnout z oblaků do 2 hodin od výbuchu, nechráněný pobyt osob je vyloučen, neboť za 3 až 4 hodiny pobytu osoby budou vyřazeny z činnosti na 100 %. Proto je nezbytné zajistit ukrytí pracujících v továrních budovách po dobu 1 dne. Další 8hodinová pracovní doba vede k obdržení dávky 5 R. V závislosti na tom, kde osazenstvo závodů má svůj domov, v městě či na venkově, musí dodržovat přísný režim pobytu v zamořeném terénu, v prvním případě po dobu 4 dní, ve druhém případě 1 měsíce. V obou případech rozhodujícím kritériem pro režim života bude délka pobytu v dopravních prostředcích a pobytu v otevřeném terénu, což stanovíme v každém konkrétním případě zvlášť.

Pracující v otevřeném terénu se musí ukryt po dobu 2,5 dne, obyvatelstvo ve městech 2 dny a na venkově 6 dní.

Na hranici pásma D pracující závodů po 5 dnech ukrytí v protiradiačních úkrytech a další 8hodinové pracovní době obdrží dávku asi 3 R. Ovšem nechráněný pobyt v této části pásma zamoření vede k vysokým dávkám ozáření a proto se doporučuje přesun osob do nezamořeného terénu anebo do prostoru méně nebezpečného pásma (např. střed pásma A). U osob s předpokladem práce v dané části pásma trvale, musíme zabezpečit ukrytí na dobu kolem 10 dnů od začátku zamoření a dodržování režimu života po dobu 1 měsíce. Obyvatelstvo ve městech musíme ukryt po dobu 1 měsíce a venkova 1,5 měsíce. Zvláštní režim života pak musíme dodržovat 3 měsíce.

Ve středu pásma D je vyloučen pobyt nechráněných osob sebekratší dobu. Půlhodinový pobyt osob v otevřeném terénu vede ke smrtelnému zasažení a proto je nezbytné ihned po stanovení možnosti zamoření ukryt obyvatelstvo. Pracující na závodech se ukryjí a přeruší práci na dobu nejméně 12 dní. Aby za 2hodinový přesun do domovů ve městech po vyjití z úkrytů u závodů neobdržely více jak 10 R, pak musí zůstat ukryty po dobu 3 dnů a po návratu domů zůstat chráněni nejméně dalších 8 až 9 dnů. Za tuto dobu ve svých krytech by obdržely asi 40 R, což je přibližně přípustná norma. Avšak další pobyt v tomto místě by vedl k nadměrnému ozáření a proto musí opustit toto pásmo zamoření. Uvedená varianta režimu zabezpečuje v nezbytné míře počáteční ochranu osob před ozářením nad přípustné normy a může být i jiná. Určujícím kritériem zde bude možnost maximální doby pobytu osob v protiradiačních úkrytech. Kdyby osoby mohly být ukryty po dobu 14 dní, pak další 8hodinová práce v továrních halách nepovede k dávce větší než jak 2 R a cesta domů (po dobu 2 h) rovněž 2 R. Střídavý pobyt v domovech a na pracovištích během 1 roku by vedl k obdržení dávky asi 320 R, což je přípustná norma ozáření.

V této části pásma osoby ve městech musí přerušit činnost během 2,5 měsíce a na venkově na dobu 10 měsíců. Proto je nejučelnější, aby byly odsunuty, při čemž režimové podmínky musíme dodržovat značně dlouhou dobu.

Zvláštní pozornost si zasluhuje stanovení režimu života obyvatelstva ve městech, kde vícepatrové budovy skýtají vyšší koeficient zeslabení dávky a rovněž sklepní místnosti s koeficientem 400 v pásmech A, B a C jsou dobrými ochrannými stavbami. Dokonce i ve středu pásma D při

Přibližné normy a způsoby ochrany obyvatelstva v pásmech RA zamoření

Způsob ochrany	Kategorie obyvatelstva	Pásmo A			Pásmo B			Pásmo C			Pásmo D	
		vnější hranice	střed pásma	vnitřní hranice	vnější	střed pásma	vnitřní hranice	vnější	střed pásma	vnitřní hranice	vnější	střed pásma
		8 R/h	25 R/h	80 R/h	140 R/h	240 R/h	360 R/h	800 R/h	2000 R/h			
Ukrytí obyvatelstva (přerušeni pracovní činnosti)	Jednoty CO a pracující závodů s charakterem nepřetržitého provozu	Plní úkoly podle běžného režimu na základě příslušných nařízení a instrukcí, platných pro daný závod			4 až 5 hodin	12 hodin	1 den	5 dní *)	12 dní *)			
	Pracující stejné kategorie v otevřeném terénu	Plní úkoly podle běžného režimu			2 h	12 h	30 h	2,5 dne	9,5 dne	30 dní		
	Obyvatelstvo ve městech	Po dobu vypadávání RA částic			3 h	20 h	2 dny	*) 1 měsíc	*) 2,5 měsíce			
	Obyvatelstvo venkova	do 3 h			8 až 10 h	16 h	2 dny	6 dní	1,5 měsíce *)	10 měsíců *)		
Dodržování režimu po vyjití z úkrytů	Obyvatelstvo ve městech	Běžná opatření ochrany proti vnějšímu ozáření a zamoření RA látkami			4 dny			30 dní				
	Obyvatelstvo venkova	(Střídavý, časově přesně vymezený pobyt na pracovištích a domovech)			4 dny	30 dní			3 měsíce	1 rok		
Doba použití ochranných prostředků dýchacích orgánů	Osoby v otevřeném terénu	10 h	1 den	3 dny	4,5 dne	7,5 dne	10 dní	20 dní	40 dní			

správném využití sklepních místností a dodržení režimu života nemusí dojít k ozáření nad přípustné normy. Např. po čtyřdenním pobytu ve sklepech s koeficientem zeslabení záření 400, dávka ve středu pásma D činí asi 10 R a za 10 dní asi 22 R. Tzn., že v žádném případě není překročena stanovená norma ozáření. Avšak po vyjití z úkrytů je nutné stanovit po dobu nejméně dalšího měsíce režim života lidí v závislosti na konkrétní radiační situaci v daném městě.

Zásady ochrany osob v pásmech radioaktivního zamoření — viz tabulka 5.

Tyto údaje jsou velmi přibližné a slouží pouze k představě o hodnocení nebezpečnosti jednotlivých pásem. V každém konkrétním případě režim života obyvatel stanovíme vzhledem ke skutečným hodnotám úrovně radiace, které zjistil radiační průzkum.

Závěr

V důsledku jaderných úderů s pozemními výbuchy s cílem vytvořit jaderná přehradná pásma na území státu vznikne složitá radiační situace. Tato podstatně ovlivní činnost obyvatelstva, celé řady útvarů a zařízení armády a také průběh mobilizace. Aby nedošlo k nadměrnému ozáření osob po vzniku radioaktivního zamoření, vzhledem k poměrně nízké hodnotě přípustných dávek ozáření, bude účelné zobecnit podmínky života jednotlivých kategorií obyvatelstva i vojsk při nuceném dlouhodobém pobytu v pásmech radioaktivního zamoření. Proto pro rychlý přehled o radiační situaci a k přípravě nezbytných opatření ochrany osob před ozářením uvedené zhodnocení jednotlivých pásem radioaktivního zamoření může mít praktický význam.

Souběžné plánování

Vojenskotechnická revoluce a s ní spojené nové prostředky a způsoby vedení ozbrojeného zápasu mají zásadní vliv na charakter práce velitelů a štábů při velení a zejména při organizaci bojové činnosti vojsk. Stále více se projevuje rozpor mezi rostoucím objemem řídicí činnosti a zkrácenými lhůtami na splnění všech úkolů. Čas je jedním z rozhodujících činitelů v boji za získání a udržení iniciativy, předejití nepřítele v činnosti a zmaření jeho záměrů. Ve spojitosti s tím má aktuální význam otázka zkracování času potřebného ke splnění organizačské práce velitelů formou větší racionalizace metod práce.

Zajímavé v tomto směru jsou zkušenosti z práce velitelů a štábů tankových armád (tankových a mechanizovaných sborů), kteří v letech Velké vlastenecké války nejčastěji organizovali všechna potřebná opatření ve velmi krátkých lhůtách. To bylo podmíněno tím, že tankové armády byly většinou rozmístěny ve značné vzdálenosti od prostoru plánované bojové činnosti a kromě toho v průběhu útočných operací velmi často měnily směry bojové činnosti. Tato situace nutila velitele a štáb armády nejen velet ke splnění původního úkolu, ale současně organizovat přesun nebo přeskupení vojsk a připravovat operaci na novém směru.

V těchto podmínkách používali hlavně postupné souběžné metody nebo metody vydávání předběžných nařízení.

Při postupné souběžné metodě (v té době se běžně používalo názvu souběžná) se uskutečňovalo přijetí rozhodnutí a vydání úkolů v každém organizačním celku, avšak postupně na různých stupních velení. Po přijetí a schválení rozhodnutí byly podřízeným velitelům postupně doručovány pokyny pro součinnost. Souběžně s tím nižší stupně velení pracovaly na organizaci boje. Velitel divize např. po vydání svého rozhodnutí odjížděl k nadřízenému veliteli pro pokyny pro součinnost. V té době velitelé útvarů přijímali svá rozhodnutí a vydávali úkoly jednotkám. Po obdržení pokynů pro součinnost organizovali ji v podřízených jednotkách společně s přidělenými a podpůrnými silami a prostředky a se sousedy.

Hlavním kladem této metody bylo to, že umožňovala organizovat a připravovat bojovou činnost v poměrně krátké době. Není vyloučeno použití této metody i v současných podmínkách.

Při metodě vydávání předběžných nařízení byl obdrženy úkol okamžitě předáván hlavním funkcionářům polního velení armády. Po ujasnění úkolu byly vy-

dávána velitelům divizí předběžná nařízení, která obsahovala nejnovější údaje o nepříteli, směr plánovaného útoku a doby pohotovosti. (Obsah této metody plánování v současných podmínkách je jiný).

Metody organizátorské práce velitelů a štábů v poválečném období byly značně zdokonaleny. Rozdíl v současné době používaných metod je v pořadí, obsahu a

způsobu realizace zejména při nejdůležitějších opatřeních — přijetí rozhodnutí, vydání úkolů a organizace součinnosti.

V článku rozebereme jenom metodu souběžného plánování bojové činnosti, které nejvíce používají velitelé a pracovníci štábů. Jeho základem je metoda vydávání předběžných nařízení, používaná v letech Velké vlastenecké války.

Metoda souběžného plánování se liší od jiných metod tím, že určitá práce, spojehá s přijetím rozhodnutí, prakticky probíhá současně na několika velitelských stupních a organizace bojové činnosti na jednotlivých stupních velení začíná již před obdržením úkolu. Souběžnost v práci s využitím této metody je zabezpečována mnohými podmínkami; hlavní jsou však: vydání obsahu úkolu formou předběžných nařízení a včasné (ještě do obdržení úkolu) zhodnocení údajů situace současně na všech směrech.

Někteří vojenští odborníci mají názory, že souběžná práce podřízených štábů je zabezpečována jen prostřednictvím předběžných nařízení, která vydává velitel po ujasnění úkolu. Tento názor je nepřesný a neodráží mnohé další podmínky a činitele, které ovlivňují souběžnost práce velitelů a štábů různého stupně velení.

Je jasné, že základem přijetí rozhodnutí a organizace bojové činnosti vojsk je úkol, který dostal velitel od svého nadřízeného velitele. Avšak v řadě případů, zejména při rychlejších změnách situace nebo při ztrátě spojení s nadřízeným velitelem, velitel a štáb organizují bojovou činnost, aniž by čekali na jakákoli nařízení nebo pokyny. Rozhodují se jen na základě zhodnocení vzniklé bojové situace a předvídání jejího dalšího vývoje.

I v normálních podmínkách, kdy nadřízený velitel vydává úkol, předvídání možného vývoje činnosti vojsk může být výchozím předpokladem k zahájení organizace operace (boje), umožní velitelům a štábům projevit iniciativu, tvůrčí schopnosti a s předstihem uskutečňovat celou řadu opatření ještě před obdržením bojového úkolu. Tento způsob práce nemění samu podstatu organizace bojové činnosti i když využívá jiné posloupnosti splnění

různých opatření a navíc zvyšuje účinnost práce jako celku.

Obsah a posloupnost práce velitele od zahájení organizace bojové činnosti do doby obdržení úkolu spočívá ve zhodnocení známých údajů situace na pravděpodobném směru (prostoru) pravděpodobné činnosti, v předvídání možného charakteru očekávaného úkolu, ve zhodnocení údajů situace a v plánování řady organizačních a přípravných opatření. Potom vydává vojenským potřebná nařízení, aniž by čekal na úkol od nadřízeného velitele.

Zkušený velitel ještě před obdržením úkolu (v závislosti na vzdálenosti podřízených svazků, nebo útvarů od nepřítelů, situací na frontě a rázu terénu) je s to poměrně hodnověrně předvídat, jaký úkol bude plnit: pochod s předvídáním střetného boje, útok z chodu z vyčkávacího prostoru, násilný přechod vodní překážky atd. To veliteli umožňuje v určitém rozsahu organizovat odpovídající přípravná opatření, promyslet pravděpodobnou bojovou sestavu vojsk ke splnění plánovaného úkolu a řešit řadu dalších otázek spojených s organizací bojové činnosti.

Nejdůležitějším činitelem, který určuje účinnost metody souběžného plánování, je vydání neúplných úkolů podřízeným, které však jsou dostatečným podkladem pro cílevědomou práci k organizaci předvídání bojové činnosti na nižších stupních velení. K zapojení podřízených stupňů velení do procesu souběžného plánování používáme předběžných nařízení.

Ze získaných zkušeností víme, že obsah těchto nařízení, vydávaných po ujasnění úkolu, je na jednotlivých stupních velení různý. V posledních letech se však jejich obsah více méně ustálil. Při organizaci bojové činnosti předběžná nařízení v podstatě obsahují:

- pásmo (směr) útoku,
- čáry (čára) úkolů,
- doby pohotovosti,
- některá opatření k zabezpečení bo-

je atd.

Je to prakticky bojový úkol podřízených vojsk i když není úplný a formulačně přesný.

Tyto podklady však postačují k tomu, aby velitel a štáb mohl cílevědomě hodnotit situaci v konkrétním pásmu budoucí činnosti, na základě známých podkladů se správně rozhodnout a v odpovídajícím rozsahu určit úkoly podřízeným.

Zkušený velitelé tuto metodiku dodržují. Ovšem v mnoha případech pracují bez

potřebného systému, jen na základě osobní praxe. Někdy se setkáváme i s odmítavým stanoviskem k vydávání předběžných nařízení ihned po ujasnění úkolu z důvodu, že tato nařízení mohou být méně promyšlená a že situace v průběhu dalšího hlubšího hodnocení je budeme rušit nebo měnit. Proto některé štáby nespěchají s vydáváním těchto nařízení dokud velitel nepřijme úplné rozhodnutí. Tento způsob má za následek ztrátu času (zejména na vyšších stupních velení), který podřízené stupně velení fakticky nevyužívají. Proto vzniká potřeba rozpracovat jednotný přístup k řešení tohoto problému a vědecky zdůvodněné závěry.

Úloha ujasnění úkolu a zhodnocení situace při přípravě předběžných nařízení

Určení pásma útoku není jen výsledkem ujasnění úkolu. Šířka pásma útoku svazku (útvary) může být různá. Někdy bude totožná se šířkou úseku průlomu nebo může být několikrát větší. Závisí na množství svazků (útvary), které je výhodné mít v prvním sledu, na naplněnosti vojsk, rázu terénu a jiných podmínkách vzniklé situace. Šířka pásma útoku svazku (útvary) závisí také na místě působení — na hlavním nebo vedlejším směru. Aby velitel promyšleně určil pásmo útoku, při zhodnocování situace nejdříve stanoví směr hlavního úderu (když jej neoznačil nadřízený velitel) a potom bojovou sestavu vševojskových svazků (útvary). Bojovou sestavu útvary (jednotek) druhů vojsk a speciálních vojsk a ostatní prvky rozhodnutí v této etapě práce neurčuje. Po určení směru hlavního úderu a bojové sestavy vojsk není zvlášť těžké určit pásmo útoku a čáry (prostory) úkolů. Z toho vyplývá, že tyto otázky řešíme jako výsledek zhodnocení situace.

V podmínkách rychle se měnící si-

tuace, kdy činitel času je značně citelný, velitel přistupuje ke zhodnocení situace a přijetí rozhodnutí po seznámení se s hlavním obsahem úkolu, který zahrnuje údaje o tom, ve kterém pásmu bude svazek (úvar) útočit, které čáry (prostory) ovládne, kdy má být v pohotovosti k plnění úkolu. V podmínkách samostatné činnosti vojsk a rychle se měnící situace, kdy je vyloučeno, že budou doručeny rozkazy od nadřízeného velitele, rozhodnutí obsahuje stejné otázky a velitel je přijímá jen na základě zhodnocení vzniklé situace.

V bojové situaci je tedy předběžné nařízení výsledkem ujasnění úkolu, ale i zhodnocení situace, stanovení zámyslu činnosti a úkolů podřízeným vševojskovým svazkům (útvary). V podstatě tento postup práce je samostatným obdobím (etapou) přijetí rozhodnutí velitele. Takto chápáná otázka objektivně odráží současnou praxi, přispívá ke zvýšení přesnosti, sladění a účinnosti organizační činnosti velitelů a štábů.

Zámysl činnosti

Při zhodnocování situace velitel na začátku určuje posloupnost ničení nepřítelů, jeho uskupení, které bude ničeno jadernými zbraněmi, směr hlavního úderu, uskupení (bojovou sestavu) vlastních vševojskových svazků (útvary), jejich pásmo útoku a čáry (prostory) úkolů.

Zdálo by se, že tento souhrn otázek nemůžeme považovat za zámysl, který

obsahuje, jak je oficiálně přijato, značně širší obsah opatření; na druhé straně však nezahrnuje úkoly vševojskových útvary. Proto se snažíme sloučit tyto otázky pod jedno společné pojmenování „idea rozhodnutí“. Zejména taková zásadní část rozhodnutí je v první řadě nutná v podmínkách velkého nedostatku času. Idea rozhodnutí umožňuje již v předběžných nařízeních nařídít vojskům zdů-

vodněné úkoly, na jejich základě mohou podřízené štáby, i když ne v úplném rozsahu, organizovat cílevědomé souběžné plánování bojové činnosti. Idea rozhodnutí, která obsahuje nejdůležitější prvky zámyslu a některé další otázky, má velký praktický smysl než úplná forma používaného zámyslu. Současně však zavádění dalšího termínu (i když ve své podstatě správného), není žádoucí. Zřejmě je účelnější upřesnit obsah zámyslu rozhodnutí.

Proces přijetí rozhodnutí velitele rozdělujeme podle času jakoby na dvě období. Na začátku přijímá rozhodnutí podle některých důležitých otázek a vydává předběžná nařízení, potom dokončí přijetí rozhodnutí a pokračuje v organizaci boje (operaci). Rozhodující přitom je první období.

Obsah zámyslu jako prvořadá a nejdůležitější část rozhodnutí musí tedy odpovídat cílům a obsahu práce velitele v prvním období a musí být základem k dokončení přijetí rozhodnutí jako celku.

Hlavním cílem prvního období práce je v minimálním čase zdůvodněným způsobem určit základní obsah úkolů vševojskových svazků (útvárů), operativně předat úkoly podřízeným velitelům a tím jim vytvořit podmínky pro cílevědomou činnost při organizaci boje.

Vzhledem k tomu je účelné, aby zámysl bojové činnosti obsahoval:

- jakého nepřítele a v jakém pořadí zničit;
- jaké uskupení nepřítele bude zničeno jadernými zbraněmi;
- směr hlavního úderu;
- bojové sestavy vševojskových svazků (útvárů);
- základní obsah úkolu a charakter manévru.

Jen při přijetí rozhodnutí podle bodů, které obsahuje zámysl, můžeme cílevědomě a konkrétně určit objekty, které budou ničeny jadernými a jinými zbraněmi, způsob použití těchto zbraní, diferencovaně rozdělit síly a prostředky, určit jejich manévry, vytvořit odpovídající uskupení dělostřelectva a vojsk PVO, vytvořit zálohy, určit způsob součinnosti, velení a konkrétní opatření k zabezpečení bojové činnosti vojsk, které budou odpovídat jejich úloze a místu v plánované činnosti.

Obsah zámyslu operace (boje), podle kterého se na začátku své práce velitel rozhoduje, neobsahuje konkrétní způsoby použití jaderných zbraní ani objekty jaderných úderů. To má určitý smysl. Stanoví-li velitel zámysl činnosti, určuje uskupení nepřítele a jiné prvky bojové sestavy, které budou ničeny hromadným jaderným úderem. Při vedení bojové činnosti s použitím jaderných zbraní je to rozhodující podmínkou volby směru hlavního úderu.

Konkrétní a podrobné stanovení způsobu použití jaderných prostředků a volbu konkrétních objektů pro úderů řešíme v průběhu další práce spojené s přijetím rozhodnutí v době, kdy budou vojskům již předána předběžná nařízení. Konečné rozhodnutí k této otázce často přijímáme až po upřesnění (po doplňkovém průzkumu) objektů pro jaderné úderů a získání podkladů o cílech, které budou ničeny prostředky nadřízeného velitele. Řešení všech těchto otázek vyžaduje určitý čas. Otálení s doručením úkolů vojskům by mohlo mít za následek zmaření včasné organizace bojové činnosti. Proto není náhodou, že v praxi neuvádíme v předběžných nařízeních objekty, které budou ničeny jadernými úderů.

Zkušenosti ze cvičení ukazují, že zámysl pro útok obsahuje často jen takové otázky, jakého nepřítele a v jakém pořadí zničit, směr hlavního úderu. Způsob ničení nepřítele palbou (které zahrnuje i použití jaderných úderů) určujeme po zpracování zámyslu bojové činnosti, určení úseku průlomu, bojové sestavy vševojskových útvarů (svazků) a po stanovení jejich bojových úkolů. Jen po přijetí rozhodnutí podle těchto otázek velitel určuje způsob jaderné a dělostřelecké přípravy; to nařizuje v bojových rozkazech a ne v předběžných nařízeních.

Současně s tímto způsobem se vžila v posledních letech zásada jednoty plánování bojové činnosti nezávisle na používáních prostředků ničení. Při plánování operace (boje) předvídáme zabezpečení trvalé pohotovosti vojsk k činnosti v podmínkách použití jaderných zbraní. Přitom prvořadou pozorností věnujeme zabezpečení pohotovosti raketových vojsk a letectva k zahájení prvního jaderného úderu. Použití jaderných prostředků v prvním úderu plánujeme

centralizovaně. Čekání na údaje o použití prostředků ničení nadřízeného velitele vede ke ztrátě času. Vševojsková idea rozhodnutí může být totiž zpracována ještě do té doby než budou určeny objekty

pro jaderné údery. To vše je nutné vzít v úvahu v předběžných a bojových nařízeních, které vydává kterýkoli stupeň velení, tzn. v tomto směru není nutné odmítat nebo doplňovat dosavadní praxi.

Práce po obdržení předběžného nařízení

V souladu s obsahem ujasnění úkolu v praxi operační přípravy často vyžadujeme, aby podřízený velitel ještě před zhodnocením situace měl jasnou představu a správně pochopil záměr nadřízeného velitele a úlohu i místo podřízených vojsk při jeho uskutečnění (tzn. musí chápat spojitost příčiny a důsledky mezi úkolem a situací bez zhodnocení situace).

Na základě zkušeností ze cvičení velitel nejdříve studuje hlavní obsah stanoveného úkolu; to mu umožňuje určit v jakém pásmu a jakého konkrétního nepřítele hodnotit, jaký terén studovat, s jakou činností sousedů počítat atd. Jen v průběhu hodnocení situace můžeme např. pochopit, proč má svazek (útvary) působit ne v bažinatém terénu k úderu do boku a týlu bránícího se uskupení nepřítele, ale na vhodném, schůdném směru k vedení čelního úderu, proč ne na pravém, ale na levém křídle, proč ne ve druhém, ale v prvním sledu, atd. To znamená, že po prostudování hlavního obsahu úkolu velitel přistupuje k zhodnocení situace; v průběhu hodnocení si ujasňuje takové otázky, jako záměr nadřízeného velitele, úlohu a místo podřízených vojsk při jeho uskutečňování.

Přesněji řečeno, při ujasnění úkolu si velitel stanoví cíl pochopit záměr nadřízeného velitele, úlohu a místo podřízených vojsk při jeho uskutečňování. Avšak tyto otázky řeší v průběhu analýzy zásadních prvků situace, tj. nepřítele, situace, stavu a bojeschopnosti podřízených vojsk, vlastností terénu atd. V tomto smyslu je ujasnění úkolu (v jeho větší části) a zhodnocení situace jednotný proces. Na vojskových cvičeních není zvykem, aby velitel nejdříve jasně pochopil záměr plánované činnosti odtržené od situace a teprve potom přistoupil k jejímu hodnocení. To je zřejmé např. při organizaci útoku z chodu, kdy potřebné podklady o situaci a úkol dostává veli-

tel současně. Nakonec i v průběhu boje po obdržení nového úkolu velitel mnohem rychleji pochopí záměr svého nadřízeného velitele, protože sám nepřetržitě analyzuje situaci a předvídá její další možný vývoj. I v tomto případě si velitel rychleji ujasní záměr nadřízeného velitele, úlohu a místo podřízených vojsk při jeho uskutečňování, protože již předběžně zhodnotil situaci.

Velitel při ujasnění úkolu nejdříve v hlavních rysech a potom v plnění rozsahu musí důkladně pochopit:

- charakter, obsah i posloupnost budoucí bojové činnosti;

- způsob použití prostředků ničení, druhého sledu, vzdušného výsadku, záloh a POZ nadřízeného velitele ve svém pásmu;

- určené posilové a podpůrné prostředky;

- dobu a místo podřízení;

- úkoly sousedů a rozhraní s nimi;

- dobu pohotovosti k bojové činnosti;

- lhůty splnění úkolů;

- dobu předložení rozhodnutí nadřízenému veliteli;

- rozmístění míst velení.

Při organizaci útoku z chodu musíme kromě toho prostudovat osy přesunu, výchozí a regulační čáry, čáry rozvíjení do praporek (rotních) proudů, čáru zteče atd.

Na závěr ujasnění úkolu velitel musí pochopit jaké požadavky má nadřízený velitel k jeho rozhodnutí i na činnost vojsk k dosažení stanovených cílů. Pochopení těchto požadavků usnadňuje cílevědomé zhodnocení situace.

Po ujasnění úkolu v potřebném rozsahu je účelné bezodkladně informovat o jeho obsahu (v potřebném rozsahu) podřízená vojska, seznámit je s nejnovějšími zprávami o situaci, určit doby pohotovosti k bojové činnosti, stanovit pořadí prací v terénu a přípravná opatření. Podřízené štáby, znají-li situaci a stav

vlastních vojsk, sousedů a úkol nadřízeného velitele, mohou organizovat řadu opatření k zabezpečení plánované činnosti. Toto je také jedna z podmínek souběžného plánování a přípravy k vedení boje. Napomáhá mu cílevědomý rozpočet času současné práce na různých stupních velení.

Dále velitel přistupuje k hodnocení situace, v jejímž průběhu pokračuje v pochopení úkolu, ujasňuje a upřesňuje zámysl nadřízeného velitele pro budoucí bojovou činnost a také úlohu a místo podřízených vojsk při jeho uskutečňování. Hlavní pozornost při hodnocení věnuje zejména nepříteli a terénu, další podmínky hodnotí podle potřeby. Při rozboru situace je velmi důležité stanovit v jaké míře různé činitele situace ulehčují nebo ztěžují splnění úkolu a určit opatření, která umožní neefektivněji využít výhodných podmínek a maximálně snížit záporné vlivy.

Při hodnocení situace velitel věnuje hlavní pozornost především stanovení zámyslu činnosti. V tom se plně projevuje jeho schopnost předvídat průběh bojové činnosti. Čím je tato schopnost velitele větší a dokonalejší, tím více zdůvodněný je zámysl a plán boje, konkrétnější jsou bojové úkoly vojsk a úplnější organizace součinnosti sil a prostředků.

Situaci nehodnotíme šablonovitě. Mezi nejpoužívanější způsoby hodnocení situace patří metoda postupného hodnocení, metoda hodnocení podle prvků situace, komplexní metoda a spojení jednotlivých metod.

Při metodě postupného hodnocení dohodnotíme všechny prvky situace postupně a získané závěry porovnáváme a bereme v úvahu při přijetí rozhodování. Této metody používáme obvykle do doby obdržení úkolu a při dostatku času i po jeho obdržení.

Metoda hodnocení podle prvků situace spočívá v hodnocení jen nejdůležitějších prvků situace, které mají rozhodující vliv na přijetí rozhodnutí. Používáme ji většinou v průběhu boje, zejména v souvislosti s vydáváním předběžných nařízení při organizaci boje ke splnění úkolu a v jiných podmínkách. Např. při předvídání boje v zamořeném prostoru velitel především hodnotí radiační situaci a zvažuje

o možných dávkách ozáření osob; takto získané závěry budou rozhodující při volbě způsobů překonávání zamořených prostorů.

Komplexní metoda je charakteristická tím, že při hodnocení každého prvku rozhodnutí současně dohodnotíme v jednom komplexu a ve vzájemné spojitosti všechny podmínky situace (nebo jejich část), které ovlivňují obsah rozhodnutí. Této metody obvykle používáme po obdržení úkolu a v průběhu boje, napomáhá cílevědoměji a operativněji pracovat než při metodě postupného hodnocení. Komplexní hodnocení situace je ulehčeno tím, že mnohé jiné podmínky studujeme do doby obdržení úkolu. Proto při souběžném organizování bojové činnosti, zejména při určení zámyslu bojeschopnosti, je tato metoda hlavní.

Určuje-li např. velitel směr hlavního úderu (soustředění hlavního úsilí), současně a ve spojitosti s tím hodnotí nepřítel, terén, sousedy, ujasňuje si a upřesňuje zámysl nadřízeného velitele, bojové možnosti podřízených vojsk, jejich úlohu a místo při uskutečňování celkového zámyslu, radiační situaci, počasí, podnebí, roční a denní dobu. Přitom v hlavních rysech připravuje i rozhodnutí k použití jaderných zbraní. Při určení úseku průlomu rovněž v jediném komplexu hodnotí ty podmínky situace, které ovlivňují obsah rozhodnutí. Zvláště podrobně hodnotí nepřítel, charakter a stupeň ženijního vybavení jeho obrany, hustotu palných prostředků (především protitankových a obrněných), morálně bojovou pevnost vojáků, palné možnosti vlastních vojsk, roční a denní dobu atd.

Obdobným způsobem velitel hodnotí situaci při přijímání rozhodnutí po jeho jednotlivých prvcích. Hodnocení situace a přijetí rozhodnutí je tudíž jednotný tvůrčí proces.

Když velitel stanoví zámysl bojové činnosti, předkládá jej ke schválení nadřízenému veliteli, informuje své zástupce, náčelníky druhů vojsk a služeb a aniž by zdržoval realizaci přijatého rozhodnutí, osobně a s pomocí štábu vydává vojskům předběžná nařízení.

Dnes je již obecně uznáváno, že předběžná nařízení podle dřívejšího chápání

v soudobých podmínkách ztratily smysl, protože seznámení podřízených o charakteru budoucí činnosti až po obdržení úkolu od nadřízeného velitele je opožděné opatření. O tom svědčí velký rozsah práce, který mohou plnit a často plní velitelé, štáby a vojska ještě do doby obdržení úkolu. Předběžná nařízení se stala svým obsahem bojovým nařízením, protože obsahují bojové úkoly. Jsou zpracované a vydané na základě přijatého rozhodnutí k boji a ne jako výsledek pouhého ujasnění úkolu. V tomto se zásadně liší od tradičních předběžných nařízení.

Po vydání a doručení úkolů v potřebném rozsahu podřízeným velitelům velitel pokračuje v hodnocení situace, v plném rozsahu dokončuje přijetí rozhodnutí, určuje úkoly vojskům prostřednictvím bojových nařízení, nebo s využitím styčných důstojníků a umožňuje-li to situace i osobně. Pokyny pro součinnost vydává podřízeným velitelům ve výpisu současně s bojovými nařízeními, nebo samotnými nařízeními, předávajícími spojujícími technickými prostředky nebo důstojníky štábu.

Velký význam pro dosažení maximální účinnosti v souběžné práci podřízených stupňů velení má sladění grafikonu práce různých velitelství k organizaci boje a přesně stanovený systém doručování nařízení pro všechny druhy zabezpečení bojové činnosti.

Na cvičeních můžeme často vidět, že velitel v průběhu rekognoskace zbytečně mnoho času ztrácí na vydání všeobecných pokynů podřízeným, které nemají nic společného s prací v terénu. Tyto pokyny v co největším rozsahu je účelné vydávat včas.

Účinnost metody souběžného plánování se dále zvyšuje tím, že velitelé všech stupňů ještě do odjezdu na rekognoskaci znají svůj úkol a základní pokyny pro součinnost. Současně s tím má velký význam sladění práce v terénu různých stupňů velení. V minulé válce velitelé svazů věnovali této otázce výjimečnou pozornost, vyžadovali především, aby jednotky, útvary a svazky maximálně využívaly denní doby.

Velitel divize po vydání úkolů a vydání pokynů pro součinnost obvykle ještě jízďel s náčelníky druhů vojsk, služeb

a oddělení štábu na směr hlavního úderu (soustředění hlavního úsilí), kde upřesňoval své rozhodnutí a v určenou dobu je předával příjízdním velitelům útvaru. S plukem, který působil na vedlejším směru, obdobnou práci vykonával zástupce velitele divize (náčelník štábu). Velitel pluku po vydání úkolů podřízeným a nutných pokynů pro součinnost, vyjížděl do terénu s veliteli praporů, upřesňoval způsob přesunu, další činnost jednotek a ve stanovené době přijížděl k veliteli divize. Po návratu od nadřízeného velitele, velitelé pluků (praporů) zakončovali organizaci boje v terénu, přičemž věnovali hlavní pozornost sladění činnosti všech sil a prostředků.

Tento způsob práce je přijatelný i v soudobých podmínkách. Při práci v terénu ovšem není možné připustit dlouhý pobyt důstojníků na předním okraji obrany; tam je účelné organizovat boj jen k otázkám na viditelnou hloubku rozmístění jeho vojsk. Pokyny k ostatním otázkám je nutné vydávat v úkrytu nebo mimo přímé pozorování ze strany nepřítelů.

Metoda souběžného plánování umožňuje tak značně zkrátit dobu potřebnou na doručení úkolů vojskům a na organizaci bojové činnosti jako celku. Přispívají k tomu:

- trvalá vzájemná informovanost jednotlivých stupňů velení o změnách v situaci,

- současné uskutečnění organizačních a přípravných opatření ještě do obdržení úkolu,

- okamžité předání úkolů v potřebném rozsahu, posledních zpráv o situaci a prvořadých nařízení podřízeným,

- operativní přijetí rozhodnutí podle jeho nejdůležitějších prvků a doručení nejdříve neúplných a potom kompletních úkolů vojskům,

- znalost bojových úkolů a nutných pokynů pro součinnost ještě do odjezdu na rekognoskaci a účelný způsob jejího uskutečnění na všech velitelských stupních.

Dodržení těchto podmínek do jisté míry umožňuje vyřešit rozpory mezi narůstajícím rozsahem organizační činnosti velitelů a štábů a mezi časem, který je k dispozici.

Rozebíraná metoda organizace bojové činnosti organicky zahrnuje takové požadavky na odpovědné funkcionáře jako jsou předvídání, prozíravost a iniciativa,

udržování trvalé bojeschopnosti vojsk, včasná připravenost k boji, dosažení vysoké operativnosti a přesnosti v organizátorské činnosti velitelů a štábů.

V závěru se krátce zmíníme o metodice přípravy důstojníků k organizaci bojové činnosti vojsk. Na skupinových zaměstnáních při probírání učebních úkolů každého druhu boje je účelné důstojníkům vydávat ze začátku jen výchozí situaci, neuvádět přitom bojové úkoly svazku (útvary). Samotná situace jim napoví, co a v jaké posloupnosti je potřeba dělat před obdržením úkolu. Na začátku je nutné tuto práci organizovat tak, aby se na ní aktivně podílel řídící cvičení. Teprve potom, až skončí všechna organizátorská činnost k výchozí situaci, je účelné určit konkrétní úkoly svazku (útvary) ovšem neúplné — formou předběžných nařízení. Po realizaci obdrženého nařízení můžeme cvičícím stanovit úkoly vojskům v plném rozsahu a vydat potřebné pokyny pro součinnost atd.

Tato metodika umožní generálům a důstojníkům rychle zvládnout metody souběžné organizace bojové činnosti vojsk a zavést ji do praxe.

Upraveno ze sovětského tisku

různé

VOJENSKÁ TERMINOLOGIE

Generálmajor ing. Jaromír Jašek,
podplukovník ing. Břetislav Janík, CSc.

Bohaté zkušenosti Sovětské armády z Velké vlastenecké války SSSR potvrzují, že úplného zničení nepřítele můžeme dosáhnout jen rozhodnou útočnou činností. Tuto skutečnost neobyčejně zvýrazňuje i růst palebné síly a pohyblivosti vojsk po druhé světové válce.

Mohutné ničivé účinky soudobých palebných prostředků, zejména jaderných zbraní, vytvářejí optimální podmínky pro rychlé a překvapivé zničení nepřítele, k získání převahy nad ním, která je základem podmínkou útoku.

Útok je v soudobých podmínkách hlavním druhem bojové činnosti. Problematika plánování, organizace, zabezpečení a vedení útoku má v přípravě velitelů, štábů i vojsk určující místo.

V článku se proto zaměřujeme na upřesnění a vysvětlení pojmů z oblasti organizace a vedení útočných operací, především na stupni vševojskové armády.

Útočná operace

je základní, hlavní druh operace pozemního vojska, jejíž cílem je přenést bojovou činnost na nepřátelské území, zničit protistojící nepřátelské uskupení, operační zálohy a ovládnout ekonomická a politická střediska a prostory na území nepřítele buď v součinnosti se sousedy, nebo samostatně a tím splnit operační nebo strategický cíl.

Může začínat útokem z chodu, střetným sražením, průlomem připravené nebo spěšně zaujaté nepřátelské obrany. Charakteristickým rysem útočné operace bude hromadné používání jaderných zbraní a ostatních prostředků hromadného ničení a rychlá manévrová a rozhodná činnost vojsk.

Základní způsoby vedení útočné operace:

— útok vojsk na několika nejkratších směrech s cílem rozdělit hlavní a jiná uskupení nepřítele a ničit je po částech s rozvíjením útoku hlavními silami do hloubky;

— útok vojsk na sbíhavých směrech s cílem obklíčit a zničit hlavní uskupení nepřítele v součinnosti se sousedy nebo samostatně, ničit nepřítele jadernými zbra-

němi, dokončit ničení nepřítele roztínajícími údery se současným rozvíjením útoku částí sil do hloubky na jiném směru s úkolem ovládnout stanovený prostor;

— odříznutí ústupových cest nepřátelskému uskupení s cílem oddělit toto uskupení od jiných uskupení na válčisti a jeho zatlačení k překážkám operačního nebo strategického charakteru, s následným zničením těchto izolovaných sil v krátkém čase a ovládnutím stanoveného prostoru.

Základní způsoby útoku na nepřítele v obraně:

— využití mezer v nepřátelské obraně po vlastních jaderných úderech s cílem využít úseků ničení vlastními jadernými údery a odkrytých boků k obchvatům, obejít a úderům z chodu na hlavní obranné uskupení nepřítele z různých směrů se současným úplným rozvíjením útoku do hloubky sestavy nepřítele;

— využití mezer v sestavě nepřítele k proniknutí do týlu nepřátelských hlavních sil a k ovládnutí mezilehlých a konečných obranných čar za širokého využití tankových vojsk a vzdušných výsadek;

— průlom obrany nepřítele s palebnou přípravou a údery vojsk do boku a týlu s následným rozvinutím útoku do hloubky.

Manévr

je jednak přenášení úderů jadernými zbraněmi i klasickými prostředky ničení na nové prostory a objekty, jednak organizované a rychlé přemístění operačních svazů jak při přípravě, tak i v průběhu operace s cílem vytvořit nejvýhodnější podmínky k použití vlastních sil a prostředků, k dosažení včasného a nejúplnějšího využití výsledků působení jaderných zbraní na nepřítele a k úspěšnému splnění stanoveného úkolu.

Čelní manévr je forma manévru, jehož cílem je vytvořit příznivé podmínky pro rozhodný čelní úder, a to jak na začátku operace, tak i v jejím průběhu; může se projevit také ve formě přenesení úsilí z jednoho směru fronty na jiný.

Boční manévr je forma manévru, který směřuje do boku a týlu nepřítele. Je to obecný výraz pro obchvat a obejít.

Včasný manévr zabezpečuje dosažení rozhodujících výsledků v bojové činnosti a úspěšné splnění stanovených úkolů.

Střetné sražení

je střetnutí operačních svazů bojujících stran, v jehož průběhu se obě strany současně snaží dosáhnout stanovených cílů útokem vojsk na směrech. Svým obsahem může střetné sražení zahrnovat různé druhy bojové činnosti.

Jeho podstatou jsou však nepřetržité, urputné střetné boje svazků, jejichž cílem je rychle zničit hlavní nepřátelské uskupení především údery do jeho boků a týlu, získat iniciativu a vytvořit výhodné podmínky pro další rozvíjení operace. Charakteristický je nedostatek času k organizování bojové činnosti.

Zvláštním druhem sražení je pohraniční střetné sražení při zahájení prvních útočných operací. Těchto sražení se zúčastní silná operační uskupení, určená k vedení útočných operací a vytvořená již před zahájením války.

Ke střetnému sražení může dojít:

— v průběhu útočné i obranné operace;

— na jednom nebo několika směrech;

— v různé hloubce (taktické i operační);

— současně, nebo

— postupně.

Formy manévru ve střetném sražení závisí na:

— složení a uskupení nepřítele, zejména jeho prostředků jaderného napadení a na předpokládaném zámyslu jeho činnosti;

— síle a složení vlastních vojsk s důrazem na raketové jaderné prostředky a na jejich možnostech zahájit předstihující údery;

— způsobech zahájení války;

— cílech a úkolech operace;

— podmínkou terénu a času.

Základní způsoby střetného sražení:

— vstřícné údery hlavními silami do obou boků a týlu nebo do jednoho boku a týlu hlavních sil nepřítele do doby, než tyto rozvine s úderem částí sil na čelní uskupení nepřítele. Používá se jich v případě, je-li dostatek času k tomu, aby hlavní síly vyšly do boků nepřátelského uskupení a jestliže terén toto vyvedení umožňuje. Vstřícné údery můžeme vést na jednom nebo několika směrech, v různé hloubce, současně nebo postupně;

— roztínající čelní údery s cílem rozdělit hlavní síly nepřítele a ničit nepřítele po částech na jednom nebo několika směrech. Tyto údery můžeme vést při možnosti použití vlastních jaderných úderů a ne-
— úder hlavními sil do týlu nepřátelského uskupení, spojený s krycí činností z boků a čelně. Vedeme jej, je-li dostatek času a možnost proniknout do týlu vojsk nepřítele.

Pronásledování

je druh bojové činnosti, jehož cílem je obklíčit a zničit nebo zajmout odcházejícího nepřítele, odříznout jeho hlavní síly od přicházejících záloh a od připravených výhodných obranných čar v hloubce. Úkolem části sil prvního sledu je zdržovat odchod nepřátelských hlavních sil, zabránit jejich vyvedení z boje, umožnit pronásledujícím vojskům proniknout do boků odcházejícího uskupení nepřítele a přehradit jejich cesty odchodu a společným úsilím nepřátelské uskupení zničit.

Při pronásledování nepřítele rozeznáváme dva druhy manévru: čelní a souběžné pronásledování.

Obklíčení

je izolace nepřátelských sil v určitém prostoru od ostatních sil nepřítele, po které následuje jejich zničení nebo zajetí. V jaderných podmínkách vedení operace toho dosahujeme především údery jaderných zbraní, použitím vzdušných výsadků a roztínacími údery pozemních sil, zvláště tankových svazků a útvarů, do boků a týlu nepřátelských uskupení s cílem znemožnit manévry a součinnost s pozemními silami bojujícími vně prostoru obklíčení, za současného rozvíjení útoku do hloubky a ničení nepřátelských záloh, které přicházejí na pomoc obklíčenému nepřátelskému uskupení.

V podmínkách vedení operace bez použití jaderných zbraní toho dosahujeme především ničením nepřítele letectvem a dělostřelectvem a vstřicnými údery pozemních sil.

Přikrytí státní hranice

je činnost vojsk, kterou organizujeme především na směrech pravděpodobného útoku nepřítele. Musí zabezpečit výhodné podmínky k úspěšnému odrazení nepřátelské agrese, k uvedení ozbrojených sil do plné bojové pohotovosti, k zaujetí výchozího prostoru vojsky a jejich přechod do rozhodného útoku.

Přikrytí státní hranice musí zabránit jak proniknutí pozemních sil nepřítele na teritorium státu, tak i odrazení jeho vzdušných úderů.

Jde o závažný strategický pojem, který zahrnuje pozemní vojsko (stupeň front, armáda), vojsko PVOS a válečné loďstvo.

Přikrytí státní hranice musí být v souladu s předpokládaným charakterem a způsobem zahájení války, vycházet ze zámyslu vedení operace na daném směru, z geografické polohy státu a brát v úvahu dislokaci vlastních vojsk.

Přikrytí státní hranice zahrnuje na operačním stupni pásmo přikrytí a výchozí prostor, na taktickém stupni zabezpečovací pásmo a výchozí prostor.

Vojska přikrytí

je předem určená a vyčleněná část pozemního vojska, Pohraniční stráž MV, vojenského letectva, vojska PVOS, která musí být připravena zaujmout sestavu v době co nejkratší, schopná s využitím předem zvolených a ženijně připravovaných postavení a čar vést účinný boj s tanky, obrněnými transportéry, s výsadky a diverzními skupinami nepřítele v přihraničním pásmu a v rámci celkového systému PVO i s nepřátelským letectvem, odrazit nepřátelskou agresi a zabránit nepříteli proniknout na naše území.

Svým složením, charakterem bojové činnosti a všestranným zabezpečením musí být schopna uchovat si trvale vysokou bojeschopnost i při dlouhodobém vedení bojové činnosti.

Pásmo přikrytí — zabezpečovací pásmo

je připravené, ženijně vybudované a bráněné pásmo terénu, spojené jednotným systémem palby všech zbraní a zátarasy všeho druhu. Je ohraničeno rozhraním mezi svazky prvního sledu; zadní hranice je totožná s předním okrajem prvního pásma výchozího prostoru.

Výchozí prostor pro útok

je část území, určená a připravovaná pro zaujetí vojsky pro útočnou operaci. Výchozí prostor musí umožňovat skryté rozmístění vojsk, ukrytí živé síly a techniky před jadernými a leteckými údery nepřítele, organizované vedení prvního jaderného úderu, vhodné podmínky pro rozvinutí a přechod do útoku.

Výchozí prostor zahrnuje:

- pásmo přikrytí;
- první, druhé, popřípadě další pásma výchozího prostoru, na nichž jsou připravovány výchozí nebo vyčkávací prostory svazků;
- prostory rozmístění svazků druhého sledu;
- čáry rozvinutí druhých sledů a záloh;
- postavení raketových a dělostřeleckých svazků a útvarů a útvarů protivzdušné obrany;
- prostory rozmístění záloh, týlových útvarů a zařízení;
- místa velení;

- systémy ženižních zátarasů;
- osy přesunu pro manévr vojsk;
- spojovací soustavu.

Výchozí položení

je výchozí prostor se ženižními úpravami a se zaujatou operační sestavou.

Výchozí postavení

je část pásma výchozího prostoru, kterou zaujímá pluk — prapor.

Výčkávací prostor

je část terénu, který zaujímají vojska před zahájením bojové činnosti. V tomto prostoru uskutečňují vojska všechna opatření, která jsou nutná pro bezprostřední přípravu a organizaci boje, operace.

Východiště k útoku

je přesně určená a vymezená část výchozího prostoru. Vojska jsou v něm připravena vyrazit k útoku za přímého dotyku s nepřítelem, nebo je předem připraveno a vojska je zaujmou až těsně před zahájením útoku. Ve východišti k útoku jsou vojska již v takové bojové sestavě, v jaké budou plnit stanovený úkol.

Prostor rozmístění

je vymezená část terénu, kterou vybudují a zaujímají vojska, štáby, týlové útvary a jiná vojenská zařízení. Musí umožnit jak ochranu před účinky jaderných zbraní a ostatními prostředky hromadného ničení, tak rozptýlení vojsk pro rychlé opuštění prostoru v jakémkoliv směru.

Podle určení rozeznáváme prostory:

- rozmístění vojsk mimo boj;
- velitelských stanovišť;
- týlových útvarů;
- druhých sledů, záloh apod.

Prostor soustředění

je prostor, ve kterém se soustřeďují vojska, určená k plnění určitého bojového úkolu, nebo v němž se vojska shromažďují po splnění stanoveného úkolu.

V prostorech soustředění se vojska rozmísťují rozptýleně a skrytě, přičemž využívají přirozených ochranných vlastností terénu.

Čáry rozvinutí

jsou čáry (pásma) stanovená v terénu, na kterých vojska přecházejí z pochodové do předbojové nebo bojové sestavy. Určují se vojskům pro zahájení útoku z chodu. Ob-

dobně se určují čáry rozvinutí pro vojska druhých sledů a záloh při jejich zasazení do boje.

Čára zasazení

je čára v terénu, z níž svazky druhého sledu, předsunuté odřady nebo zálohy zasazujeme do boje k rozvíjení úspěchu, dosaženého útočícími svazky prvního sledu.

Směr hlavního úderu

je nejvýhodnější směr ve stanoveném pásmu činnosti, na kterém vytváříme a neustále udržujeme převahu sil a prostředků, a to především v jaderných zbraních.

Stanovíme jej do hloubky bližšího úkolu, někdy i do celé hloubky operace. V průběhu operace jej můžeme podle konkrétních podmínek měnit.

Musí zabezpečovat:

— nejúčelnější použití jaderných zbraní a využití účinků jaderných úderů útočícími vojsky ke zničení hlavního nepřátelského uskupení v nejkratší době;

— maximální využití manévrovacích možností vojsk, mezer v sestavě nepřítele a úseků, zaujatých malými nebo slabými silami k rychlému proniknutí do velké hloubky;

— rychlé dosažení prostoru zasaženého jadernými údery a dokončení zničení nepřítele nebo ovládnutí důležitých prostorů a objektů.

První jaderný úder

je vysoce organizovaná a sladěná činnost raketového vojska a letectva ke zničení prostředků jaderného napadení nepřítele a k rozhodnému zničení hlavního úderného uskupení vojsk nepřítele v nejkratší době na základě konkrétní situace a možností vlastních sil a prostředků. Je významným opatřením a rozhodující činností vojsk frontu v operaci.

Prvního jaderného úderu se zúčastňují všechna odpalovací zařízení raketového vojska vojsk prvního sledu frontu. V případě potřeby a v závislosti na konkrétních podmínkách můžeme k účasti v prvním jaderném úderu přibírat i raketové prostředky druhého sledu frontu, popřípadě i raketové prostředky svazků sledu armády a zálohy frontu.

Bližší úkol

je část bojového úkolu, který mohou vojska pro dosažení cíle operace plnit v počáteční operační sestavě a součinnosti.

Obsah, hloubka a doba splnění bližšího úkolu mohou být různé.

Obsahem bližšího úkolu může být:

- dokončit zničení nebo zničit prostředky jaderného napadení a hlavní nepřátelské uskupení;

- ovládnout důležité prostory nebo objekty do celé hloubky nepřátelské skupiny armád;

- vytvořit výhodné podmínky k rozvíjení dalšího útoku ve vysokém tempu do hloubky válčiště.

Hloubka bližšího úkolu operačního svazu může dosahovat 100—150 km.

Další úkol

je část bojového úkolu, kterou vojska musí splnit pro dosažení cílů operace po splnění bližšího úkolu. Obsah, hloubka a doba splnění dalšího úkolu mohou být různé.

Obsahem dalšího úkolu může být:

- zničit nově zjištěné prostředky jaderného napadení nepřítelů;

- dokončit zničení nebo zničit jeho hluboké zálohy;

- ovládnout strategické prostory a objekty, které jsou cílem operace.

Hloubka dalšího úkolu operačního svazu může být dalších 150—200 km.

Hloubka operace

je souhrn prostorových a časových ukazatelů, které vyjadřují charakteristiku dané operace. Vyplyvá z úlohy a místa operačního svazu v operační sestavě vyššího operačního svazu, cíle operace, nepřítelů, počtu sil a prostředků vyčleněných pro danou operaci, zejména počtu a mohutnosti jaderné munice, materiálně technického a zdravotnického zabezpečení, terénu a povětrnostních podmínek.

Rozmach útočné operace zahrnuje:

- šířku útočného pásma;
- hloubku operace;
- dobu trvání operace;
- tempo útoku.

Hloubka operace

je v terénu vymezená vzdálenost mezi čarou dotyku v době plánování a zahájení útočné operace a mezi čarou, které mají vojska dosáhnout na konci operace. Závisí na hloubce uskupení sil a prostředků nepřítelů, které mají vojska zničit, na vzdálenosti prostorů nebo objektů, kterých se má operační svaz zmocnit, na poměru sil a prostředků a terénu na daném směru.

Hloubka operace závisí na situaci vlastní i nepřátelské, cíli operace, počtu sil

a prostředků, počtu a mohutnosti přidělené jaderné munice.

Hloubka operace operačního svazu může v soudobých podmínkách dosahovat 250 až 350 km i více.

Útočné pásmo

je pás terénu, vymezený oboustranně rozhraním do šířky, v němž operační svaz plní za útoku stanovený úkol. Šířka útočného pásma závisí na počtu vlastních a nepřátelských sil a prostředků, vývoji situace, podmínkách válčiště, místě a úloze operačního svazu v operační sestavě vyššího operačního svazu.

Šířka útočného pásma musí zabezpečit:

- vytvoření potřebného uskupení sil a prostředků a rychlé využití palebných, zejména jaderných úderů;

- vedení útoku na směrech a široký manévr silami a prostředky;

- rozptýlení sil a prostředků z hlediska ochrany proti zbraním hromadného ničení.

V soudobých podmínkách může být útočné pásmo operačního svazu široké 60 až 80 km i více.

Tempo útoku

je údaj vyjadřující počet kilometrů, které překonají bojující vojska za určitou časovou jednotku.

V průběhu operace bude zpravidla tempo útoku nestejnoměrné a bude záviset na vzájemném poměru sil, možnostech ničení nepřítelů jadernými a klasickými zbraněmi a na podmínkách pro manévr.

V průměru bude tempo útoku dosahovat 40—60 km za den, přičemž první den operace zpravidla 30—40 km, do bližšího úkolu 40—50 km, do dalšího úkolu operačního svazu 50—60 km. V horském a zalesněném terénu může být střední tempo útoku 25—30 km a na některých, po všech stránkách výhodných směrech v operační hloubce 60—80 km/den.

Doba trvání operace

je časový interval, který uplyne od zahájení operace až do okamžiku, kdy vojska splní cíl operace. Podle průměrného tempa útoku a hloubky stanoveného úkolu může operace operačního svazu trvat 6—7 dní.

Zabezpečení bojové činnosti

je souhrn aktivních i pasivních opatření k všestrannému, stálému zabezpečení bojeschopnosti vojsk a k úspěšnému splnění

jakéhokoli druhu činnosti na válčišti jak před zahájením bojové činnosti, tak i v jejím průběhu.

Mezi hlavní druhy zabezpečení bojové činnosti patří: průzkum, ochrana proti zbraním hromadného ničení, ženijní zabezpečení, operační maskování, radioelektronický boj, hydrometeorologické zabez-

pečení, topografickogeodetické zabezpečení, týlové zabezpečení (materiální, technické, zdravotnické, dopravní, silniční) a politické zabezpečení.

Kromě těchto hlavních druhů zabezpečení organizujeme speciální druhy zabezpečení, které se vztahují pouze na určité druhy ozbrojených sil a vojsk.

ŘÍZENÍ CVIČENÍ NA TAKTICKÉM STUPNI VELENÍ

Všechny změny v oblasti přípravy velitelů, štábů i vojsk mají za cíl neustále zvyšovat úroveň polní přípravy jednotek, útvarů a svazků. Jednotlivá opatření zasahují i do přípravy a řízení taktických, velitelsko-štabních nebo velitelských cvičení. Taktická cvičení jsou komplexní metodou polního výcviku a také se nejvíce přibližují bojové činnosti. Proto jejich přípravě a řízení musíme věnovat potřebnou pozornost. Rozhodující úlohu zde mají velitelé, kteří vedou své podřízené k osvojování si potřebných taktických vědomostí, dovedností a návyků.

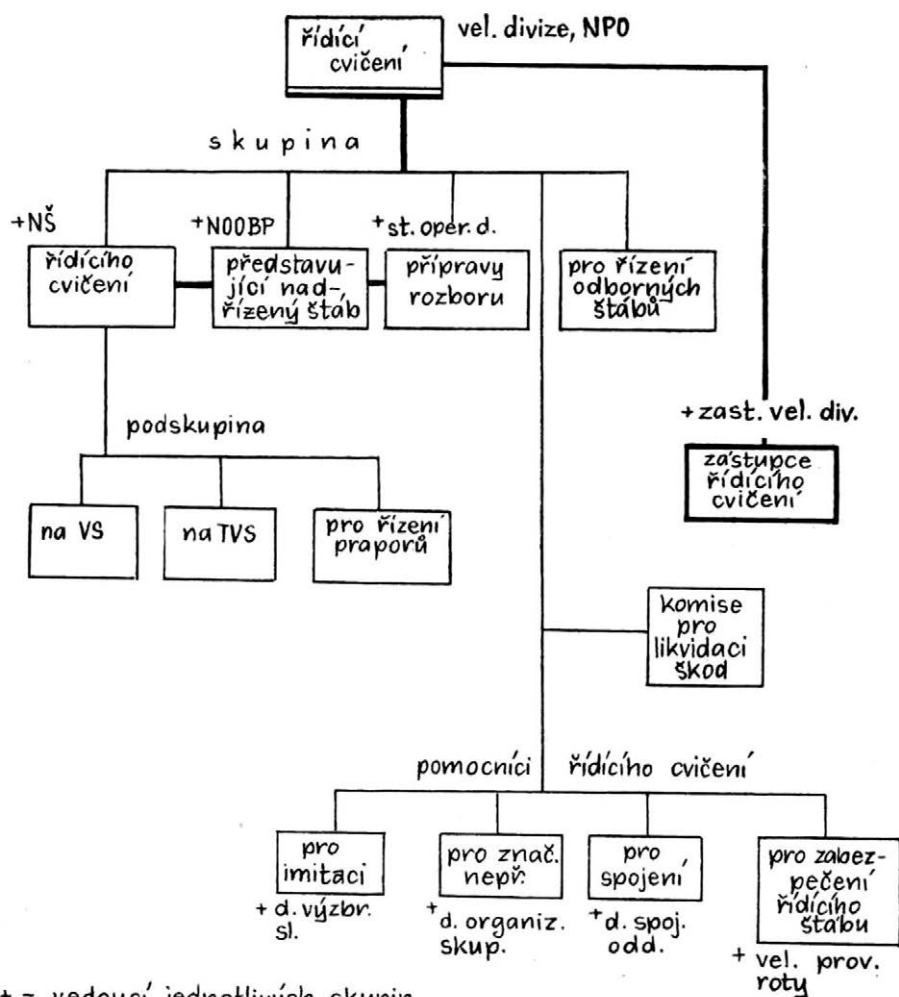
Tyto otázky jsou zakotveny v novém předpise Vševojsk-6-1 „Organizace a provádění vševojskových taktických cvičení pozemního vojska“.

V čem jsou odlišnosti od dosavadního způsobu řízení cvičení? Podstata je v celkovém pojetí taktických cvičení. V předpise je zdůrazněna zásada, že vševojsková taktická cvičení řídí osobně velitel o jeden stupeň vyšší, než velitel cvičícího svazku (útvaru, jednotky). Je tudíž učitelem svého podřízeného velitele u té strany, která při cvičení plní hlavní úkol. U dvoustranných cvičení zástupce velitele je zároveň zástupcem řídícího cvičení u druhé strany. Podstatná změna tudíž není jen v tom, že se zde nevyskytuje pojem „ředitelství cvičení“ nebo „rozhodčí služba“. Pojem rozhodčí je uveden ve spojitosti s funkcí palebného rozhodčího při taktických cvičeních s ostrou střelbou.

Předpis zdůrazňuje nutnost aplikovat zásadu, že cvičení má řídit osobně nadřízený velitel, i velitelsko-štabní a ostatní cvičení. Nadřízený velitel se svým štábem a nezbytným množstvím pomocníků řídí tedy každé taktické i velitelsko-štabní cvičení podřízeného štábu. Předpis naznačuje, že k řízení cvičení na taktickém stupni si nadřízený štáb nemůže odvelovat velitele nebo náčelníky jiného (necvičícího) útvaru, protože tím narušuje plnění úkolů bojové a politické přípravy jejich útvarů a vytrhává je z denního procesu řízení.

Aby cvičení splnilo svůj cíl a proběhlo hladce a plynule i co se týká dodržení všech bezpečnostních opatření, k tomu má velitel zkušený a sladěný kolektiv, který dobře zná své podřízené a dovede diferencovaně reagovat na určité přednosti i nedostatky v polní přípravě podřízeného štábu i jeho jednotek.

Na řízení cvičení se projeví v podstatě dva názory. Jeden navrhuje, aby k řízení cvičení byly vytvořeny skupiny s minimálními počty. Druhý navrhuje, aby u každého velitele nebo náčelníka byl po-

mocník řídícího cvičení, který by mohl ohodnotit plnění funkčních povinností cvičících. Počet řídících musí být v souladu a odpovídat potřebám jednotlivého druhu cvičení i možnostem nadřízeného štábu. Např. skupinové nebo velitelské cvičení řídí nadřízený velitel s nezbytným počtem pomocníků. Při velitelsko-štabním cvičení musí již velitel k řízení přibrat i svůj štáb. Naproti tomu plukovní nebo divizní taktické cvičení řídí velitel se svými zástupci, náčelníky druhů vojsk, speciálních vojsk a důstojníky štábu s potřebným počtem pomocníků. Z toho důvodu není možné, aby nadřízený štáb ve stejnou

dobu řídil několik taktických a velitelsko-štabních cvičení.

Nadřízený velitel ve funkci řídícího cvičení bezprostředně ovlivňuje průběh cvičení a činnost podřízeného velitele.

Vycházíme-li z těchto zásad a ze získaných zkušeností, vyplývá nám určitý systém, který můžeme uplatnit při řízení cvičení. Např. při řízení cvičení dvoustranného, kde na jedné straně probíhá plukovní taktické cvičení, nebo i některá nezbytná odborná velitelsko-štabní cvičení s částečným vyvedením vojsk (tod, apr, dp) a na druhé straně praporeční taktické cvičení, může být organizace jednotlivých

skupin pro řízení tohoto cvičení — viz schéma 1.

Ze schématu je zřejmé, že nejdůležitější skupinou je skupina řídicího cvičení. V ní jsou náčelníci druhů vojsk a služeb, kteří mají svůj protějšek u cvičícího štábu (ženijní, chemický, spojovací, zpravodajský náčelník, náčelník RVD, důstojník politického oddělení apod.). Dále je zde náčelník týlu a zástupce velitele pro technické věci se svou skupinou pro řízení činnosti velitelů praporů.

Skupina, která představuje nadřízený štáb, bývá zpravidla v počtu 4—5 osob. Kromě náčelníka operačního oddělení je zde důstojník 8. oddělení, týlu, technického oddělení apod. Skupina úzce spolupracuje se skupinou řídicího cvičení a rozboru. Rozehrává situace, které přísluší nadřízenému štábu a přijímá všechna rozhodnutí velitele a bojová hlášení podřízených. Skupina je rozmístěna poblíž řídicí skupiny a v určitých obdobích boje může být rozmístěna i na skutečnou vzdálenost. Kontroluje dodržování utajeného velení, využívání spojovacích prostředků apod.

Skupinu pro přípravu rozboru tvoří zpravidla zpracovatel cvičení (důstojník

operačního oddělení), dále důstojník týlu, technického oddělení, politického oddělení, důstojník kádrové skupiny apod. Skupinu nemusíme vytvářet vždy, ale podle potřeby a v rozsahu jak uvádí nový předpis v čl. 43. Skupina je v úzké součinnosti s řídicím cvičením, s jeho skupinou i se skupinou nadřízeného štábu, které jí dávají své poznatky.

Činnost ostatních skupin je vcelku jasná. Jejich počet a složení závisí na úkolu a možnostech samotného štábu i druhu cvičení.

Požadavky na řízení taktických i velitelско-штábních cvičení neustále rostou. Ovlivňuje to zavádění nové bojové techniky, vzrůstající úroveň polní přípravy velitelů a štábů i rostoucí požadavky na součinnost všech druhů vojsk a služeb. Řídicí cvičení se svým štábem a pomocníky musí však vždycky sledovat cíl, aby v průběhu cvičení nebránil cvičicímu štábu uplatnit vlastní iniciativu, rozhodnost a rozvíjet osobní i morální vlastnosti podřízených. V tomto duchu je zpracována i pomůcka „Formy a metody přípravy vševojskových velitelů, štábů a jednotek taktického stupně“, ev. zn. Vševojsk-51-12, která přichází do vojsk.

30 LET VÝCHOVY KÁDRŮ ŽENIJNÍHO VOJSKA

Podplukovník ing. Josef Pátra

Letos oslavujeme 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Tak jako celá armáda oslavuje toto významné výročí, tak i ženisté oslavují třicet let poctivé práce a aktivního budování nové ČSLA.

Ženijní vojsko prošlo za 30. let složitým vývojem. Postupně přicházela nová progresivní technika a ženijní vojsko vyrůstalo v moderní druh vojska, které je schopné plnit složité úkoly ženijního zabezpečení bojové činnosti vojsk v rychlém tempu a v každé situaci. Zásluhou velitelů a náčelníků všech stupňů a dobrého materiálně technického zabezpečení má ženijní vojsko dobré předpoklady pro další rozvoj.

V článku chci ukázat, jakým vývojem prošlo ženijní vojsko za 30. let, aby dosáhlo soudobé úrovně, a jaký podíl na těchto úspěších má velitelský sbor a formy výchovy a výcviku tohoto sboru. Tuto dobu je vhodné rozdělit na několik základních období vývoje.

a) Úkoly a výcvik ženijního vojska v poválečném období (léta 1945—1950)

Před osvobozeným československým lidem stál vážný úkol vytvořit nové ozbrojené síly věrné lidu.

Ozbrojené síly, vzniklé po vítězství národní a demokratické revoluce, neměly charakter socialistické armády. Byly národní armádou přechodného období národní a demokratické revoluce, předchůdcem dnešní naší lidové armády. Proto i ženijní vojsko muselo zákonitě dostat jinou tvářnost, než mělo za předmichovské republiky. Zárukou toho byli vojáci ženijních jednotek bývalého 1. československého armádního sboru v SSSR, kteří přesto, že byli řadu let mimo domov, zůstali dále v armádě a pomáhali budovat nové ženijní jednotky. Mimo to v květnu 1945 bylo k odstranění pozůstatků války a k zajištění budování nového osvobozeného státu povoláno na cvičení 5 posledních ročníků bývalé československé armády, což umožnilo vytvořit nové ženijní útvary a svazky. Toto opatření bylo samozřejmě pouze dočasné, protože neblahé pozůstatky války nebyly jen politického rázu, ale projevovaly se zejména v národním hospodářství, jehož obnova nutně vyžadovala ruce občanů, a to i těch, kteří byli povoláni do služby v armádě. Bylo proto třeba urychleně zavést v armádě normální život, tj. povolát brance a tím uvolnit pro národní hospodářství povolane záložníky. Tak k 1. 10. 1945 nastoupili k ženijním útvarům a svazkům již noví branci. Jejich výcvik zabezpečili aspiranti a poddůstojníci v záloze.

Nově se tvořícím ženijním jednotkám nebyl popřán čas na důslednou konsolidaci a na metodický výcvik. Poválečná doba vyžadovala soustředění všech sil k nejrychlejší likvidaci neblahých pozůstatků a na rychlé obnovení života, průmyslové a zemědělské výroby. Naši občané se s chutí pustili do práce a jim na pomoc přispěla armáda a v ní především ženijní vojsko. Odminovací skupiny odstraňovaly miny na východním Slovensku a pomáhaly při odtařovací práci v prostoru Šumavy. Dále se ženijní vojsko účastnilo obnovy silničního a železničního provozu (úprava komunikací, železnic, stavba mostů, demolice aj.), úpravy pevnosti Terezín v důstojný památník obětí boje proti nacismu, odminování vodních toků předšlám Vltavy a Labe, pomoci při povodních a dalších úkolů. Víme, že nešlo o práci lehkou. Vyžádala si vysokých odborných znalostí, fyzických a duševních vypětí a mnohdy i lidských životů, jak tomu bylo při odminování údolí řeky Hron, kde zahynul por. v záloze František Stadák, vojáci Jan Anděl, Jan Bučko, Štefan Huňka, nebo při odminování v prostorech Snina, Svindník, Trebišov a Drahevi, kde zahynul škpt. Staněk, por. Pupák a další čtyři vojáci.

Zásada Košického vládního programu, že základem československé armády mají být složky branných sil našich národů aktivně bojujících se zbraněmi v ruce doma i za hranicemi, byla v ženijním vojsku vcelku realizována. Jádrem každého ženijního svazku byl některý historický ženijní prapor. Výjimkou byl pražský ženijní svazek, který byl utvořen z příslušníků předválečného pražského 5. ženijního pluku, zatím co do mělnického ženijního svazku byly včleněny tři historické jednotky.

Horší to bylo v ženijním vojsku již s důstojnickým sborem, který byl velmi různorodý. Skládal se z důstojníků 1. československého armádního sboru v SSSR, západních jednotek, partyzánů, barikádníků a z aktivních a záložních důstojníků předmnichovské armády, kteří prošli tzv. očištěným řízením.

Před ženijním vojskem stál naléhavý úkol, tj. zajistit běžnou výchovu nových velitelských kádří. A tak 15. 7. 1945 bylo zřízeno v Litoměřicích ženijní učiliště. Systém školení a příprava nižších ženijních velitelů československé lidové armády v roce 1945 byl organizačně převzat z první republiky, tj. nižší ženijní velitelé byli školeni dva roky, z toho jeden rok ve Vojenské akademii v Hranicích a jeden rok v ženijním učilišti v Litoměřicích.

V duchu Košického vládního programu nám Sovětská armáda stejně jako v boji, tak i v míru při stavbě armády podala pomocnou ruku. Do ženijního učiliště přišli zkušení sovětské ženisté — inženýři. Díky účinné pomoci sovětských poradců rozvíjelo ženijní učiliště rychle svoji činnost a připravilo celou řadu důstojníků, z nichž mnozí jsou v současné době v ženijním vojsku na odpovědných funkcích.

Vysokoškolsky vzdělané kádry ženijního vojska byly připravovány způsobem, který odpovídal tehdejšímu stavu budování naší armády. Navazovalo se prakticky na předválečné vojenské školení a již koncem roku 1945 byla znovu otevřena bývalá Vysoká škola válečná. Školení zde bylo jednotné pro všechny, nebylo diferencované pro druhy vojsk. Také i první pováleční důstojníci ženijního vojska absolvovali Vysokou školu válečnou v Praze jako důstojníci generálního štábu. Kromě toho byla v Praze znovu zřízena Vojenská inženýrská kolej (VIA) pro školení vojenských technických kádří s úplným inženýrským vzděláním pro ženijní vojsko stavebního a strojního oboru. Po vojenské stránce byli připravováni na úrovni ženijního učiliště.

Po únoru 1948 došlo i v této oblasti k plnění Košického vládního programu v tom, že část ženijních důstojníků byla po několika letech vysílána na studia do Vojenské ženijní akademie Kujbyševa (VIA) v Moskvě. Tímto 5½letým studiem prošla řada našich důstojníků ženijního vojska.

b) Období rozvoje a technizace ženijního vojska (1950—1965)

Rok 1950 je význačný tím, že naše ženijní vojsko změnilo svoji organizační strukturu a převzalo organizaci sovětských ženijních jednotek, útvarů a svazků. Tehdejší těžká ženijní technika byla však jen „tabulková“, vojska ji neměla a s jejím organizačním zařazením se počítalo jen na velitelsko-štabních cvičeních a v teoretických pracích.

Úkoly, které mělo ženijní vojsko v letech 1950—1965, můžeme charakterizovat takto:

— rok 1952—1953 — řešení technizace v ženijním vojsku (vybavení ženijních jednotek ženijní technikou a její zvládnutí),

— rok 1953—1958 — řešení protiatomové ochrany, budování obrany a širokého manévru,

— rok 1955—1959 — řešení komplexního maskování, zatařasování a odtařasování a ženijního průzkumu,

— rok 1956—1965 — řešení úkolů k zabezpečení pohybu na bojišti a vybavení vojsk novou moderní ženijní technikou, která byla do vojsk organizačně začleňována od roku 1960. Velká péče byla rovněž věnována dílenské službě, zásobování vojsk vodou,

— v letech 1950—1965 dochází rovněž k modernizaci ženijních předpisů, které do r. 1950 byly většinou technického charakteru.

Je přirozené, že během zmíněného období se jednotlivé úkoly ženijního zabezpečení dostávaly do popředí zájmu nebo zase ustupovaly do pozadí, jako např. opevnování, jeho původní překotný rozvoj, později ústup a postupný návrat k rozumné a reálné formě.

Vývoj ženijního vojska v letech 1950—1965 byl úspěšný, i když neprobíhal přímočaře a bez obtíží. Jistě kladně hodnotíme píli a iniciativu ženistů, kteří někdy za velmi složitých podmínek plnili úkoly bojové pohotovosti a připravenosti velmi dobře.

Úkoly, které byly v letech 1950—1965 ukládány ženijnímu vojsku, hlavně změna v organizační struktuře ženijního vojska a vybavení ženijních jednotek a útvarů (svazků) ženijní technikou, se nutně projevil i v organizaci výchovy velitelských a technických kádří a to jak středních, tak i vysokoškolských. Zvýšila se potřeba důstojníků a souběžně s tím i požadavek na jejich znalosti. Tomu již neodpovídaly dosavadní učební programy ženijního učiliště a příprava vysokoškolských kádří. Dále vyplynula potřeba posílit velitelský sbor příslušníky dělnické třídy.

Z těchto důvodů přistoupilo ženijní vojsko k tomu, že v ženijním učilišti byly školeny oba ročníky posluchačů a jejich počty se značně zvýšily. Učiliště mělo pro tyto zvýšené požadavky dobré podmínky v kvalitním obsazení velitelského a pedagogického sboru a v dostatečném zabezpečení výcviku vším potřebným. Proto mohlo v roce 1951 přikročit k dalšímu rozšíření stavu posluchačů. Do učiliště přicházeli schopní vojáci základní služby a poddůstojníci z povolání, většinou příslušníci dělnických a rolnických rodin.

Zavádění nové techniky do vojsk a tím i do výuky a vysoké nároky na znalosti velitelského sboru si vynutily prepracovat učební programy, zavést užší specializaci jednotlivých ženijních odborností (připravovat odděleně velitele a technické funkcionáře) a přejít na tříleté studium.

Rozkazem presidenta republiky bylo dnem 1. října 1953 zřízeno Ženijní technické učiliště (ŽTU). K 1. 10. 1955 se součástí Ženijního technického učiliště stala

i Vyšší škola pro důstojníky (VŠD), která připravovala střední velitelské a technické kádry ženijního vojska. Umožňovala získat potřebné vojenské vzdělání důstojníkům ženijního vojska, kteří byli z hlediska potřeb zesílení vlivu dělnické třídy v řadách důstojnického sboru povolání z továren a jiných pracovišť podle § 37 a 39 branného zákona do armády.

Za mimořádné pracovní výsledky, které dosahoval velitelský a pedagogický sbor při výchově středních velitelských a technických kádří, udělil prezident republiky ŽTU medaili „Za zásluhy o výstavbu“.

Po vytvoření praporčíckého sboru v naší armádě byla v roce 1962 v ŽTU zřízena dvouletá vojenská odborná škola pro praporčíky. Do této školy přicházeli uchazeči, kteří ukončili druhý stupeň všeobecné vzdělávací školy a byli vyučeni v některém oboru. Po vyřazení v hodnosti rotného byli zařazováni do nižších velitelských a technických funkcí.

V přípravě vysoce kvalifikovaných ženijních velitelů a inženýrů budou zaujímat léta 1951—1958 ve vojenském školství vždy čestné místo. Tato skutečnost vyplývá z toho, že jak se postupně naplňovala naše armáda a v ní ženijní vojsko moderní bojovou technikou, tak narůstaly i požadavky na technickou a odbornou připravenost ženijních velitelů a pracovníků ženijních štábů.

Potřeba rychlého zavádění velkého množství složité a na obsluhu velmi náročné techniky do výzbroje Čs. armády a mezinárodní situace vyvolaly mimo jiné také potřebu urychlené a kvalitní přípravy velitelských a inženýrsko-technických kádří s vysokoškolským vzděláním pro velitelský sbor armády. Na základě toho přijalo stranické a státní vedení v létě 1951 rozhodnutí o založení Vojenské technické akademie v Brně.

Rozkazem presidenta republiky o organizaci vysokých vojenských škol ze dne 15. 8. 1951 byla podle čl. 2 zřízena Vojenská technická akademie v Brně a podle čl. 3 rozdělena na fakulty. Jako 4. byla fakulta ženijní s velitelským, velitelsko-technickým a vojenskoprůmyslovým oborem.

V historickém vývoji akademie se zákonitě odrazily obecné aspekty budování ČSLA jako nástroje diktatury proletariátu.

Nutné třídní změny ve velitelském sboru, demokratický nábor a výběr do nové vysoké školy se příznivě odrazily jak ve výchově, tak i v obsahu a úrovni vojenské odborné a technické přípravy. Vývoj učebně výchovné práce na VTA v Brně

i na Ženíjní fakultě od samého začátku její činnost dokumentuje cílevědomé snažení školy, fakulty a stranické organizace o budování vysoké vojenské školy a s výrazně socialistickým charakterem. Šlo především o to, vychovat posluchače v komunistickém duchu tak, aby dosáhli vysoké úrovně nejen odborné, ale i politické a kteří by uvědoměle sloužili svému lidu. Cíle se podařilo dosáhnout. Svědčí o tom skutečnost, že řada absolventů se vypracovala v ženíjním vojsku a v celé Čs. lidové armádě na nejvyšší funkce.

Kromě školení na VTA byli vybraní důstojníci ženíjního vojska nadále vysíláni na studie na VIA Kužbyševa, v Moskvě, kde vesměs patřili k nejlepším studentům.

c) Období technického rozvoje ženíjního vojska a jeho odraz na výchovu velitelských a technických kádru (1965—1975)

Ženíjní vojsko v tomto období prošlo vývojem, který je postavil na vysokou technickou úroveň. V současné době jsou ženíjní jednotky a útvary schopny plnit složité úkoly ženíjního zabezpečení bojové činnosti vojsk v rychlém tempu a za každé situace. Ukázalo se, že ženíjní vojsko se postupně stává vojskem vysloveně technickým, které bude ve velkém měřítku používat ženíjní techniku založenou na nejnovějších objevech a poznatcích nejrozumnějších vědních oborů. V ženíjní technice postupně převažují prvky hydraulických pohonů, poloautomatické ovládání, dieselelektrické trakce, raketová technika, elektrotechnika apod.

Hlavním činitelem, který rozhoduje o využití techniky, je však člověk. On dává technice program, funkci a zabezpečuje její bezvadný chod. Nenávratně pryč je doba, kdy důstojníkům stačily jen praktické zkušenosti. Bylo nutné, aby ženíjní velitelé i příslušníci jednotlivých výraznějších než dříve zvyšovali na potřebnou úroveň základní technické znalosti a vytvářeli tak nutné předpoklady pro dokonalé ovládnutí techniky v čase, který je k tomu vyhrazen. Dále bylo nutné a v budoucnu bude třeba ještě více položit důraz na další zvyšování úrovně organizátorské a řídicí práce jako faktoru, který i nadále bude ovlivňovat kvalitu plnění všech úkolů ženíjního zabezpečení. K tomu účelu budeme neustále hledat nové formy a způsoby bojové a politické přípravy a nové způsoby plnění úkolů ženíjního zabezpečení. Nedílnou součástí perspektivy dalšího rozvoje ženíjního vojska proto zůstane neustálé a plánovitě zvyšování politických, odborných a metodických znalostí velitelů, jako prostředku, který ve vývoji ženíjního vojska

jak v minulosti, tak i v budoucnosti bude rozhodující.

Rozvoj společnosti, armády, rychlý vývoj vědy a techniky a s tím související změny forem a způsobů soudobého boje, způsobů a metod výchovy a výcviku významně mění charakter činnosti vojáků z povolání. Náročná práce vojáků z povolání, zejména důstojníků, vyžaduje zvýšení podílu tvůrčí intelektuální činnosti, využívání metod řízení a kvalifikovanou přípravu k přímé výchovatelské práci. Nový systém vzdělávání přijatý na základě Rozkazu prezidenta republiky „Změny ve vojenském školství“ z června 1972 sleduje zvýšení kvality základní přípravy vojáků z povolání, poskytuje jim již v počáteční přípravě potřebné základy pro celoživotní povolání, vytváří předpoklady k samostatné tvůrčí práci a umožňuje prohlubovat, popř. měnit kvalifikaci podle potřeb armády.

Ucelené vysokoškolské vzdělání má důstojník z povolání získat před vstupem do praxe a vzdělání pro zastávání funkcí na úrovni velitele útvaru a vyšších funkcí má dále rozvíjet postgraduálním studiem.

U praporčků z povolání nový systém vyžaduje, aby jejich základní vzdělání bylo na úrovni úplného středního odborného vzdělání, které si budou dále prohlubovat v krátkodobých účelových kurzech.

Toto vzdělání získávají důstojníci a praporčíci v ženíjních vojenských školách, které mají různý charakter a zaměření. Jsou to především tyto školy:

A) **Vysoká vojenská velitelsko-technická škola 1. armádního sboru v SSSR v Martině**, kde jsou nebo budou v tomto roce připravovány základní velitelské a technické kádry ženíjního vojska z řad maturantů vojenských a civilních středních škol, a to formou řádného základního 4letého studia a z řad absolventů RDŠ, DDŠ a VSOŠ formou 3letého studia. Dále pak formami mimořádného studia (DDŠ a VSOŠ).

B) **Vojenská akademie Antonína Zápotockého v Brně (VAAZ)**, která připravuje důstojníky ženíjního vojska pro funkce velitelů útvarů a vyšší štábní funkce, opravárenské závody, výzkumná zařízení, výrobní závody a pro speciální vojenské inženýrské funkce u vojsk.

Další příprava důstojníků ženíjního vojska po absolvování uvedených škol bude probíhat formou krátkodobých kursů a dvouletým postgraduálním studiem na VAAZ. Cílem postgraduálního studia je dát vybraným důstojníkům vysokoškolské vo-

jenské vzdělání a umožnit jim kvalifikovaný výkon svěřených funkcí.

Závěrem chci říci, že za uplynulých 30 let prošly jednotky a útvary ženijního vojska Československé lidové armády a tím i výchova ženijních kádří mohutným procesem vývoje. Tento proces se nejvýrazněji projevil v tom, že od jednoduché těžké fyzické práce, která nekladla žádné vyšší nároky na znalosti velitelů, se postupně přecházelo k plnění složitých úkolů a používání značného množství nejrozličnějších druhů stále složitější a výkonnější bojové techniky. Přitom podíl klasických ženijních jednotek se neustále zmenšuje a přibývá speciálních ženijních jednotek.

Kvalita ženijních velitelů, techniků a obsluh ženijní techniky byla mnohokrát ověřena na různých součinnostních cvičeních s ostatními armádami států Varšavské smlouvy. Tito funkcionáři a ženijní jednotky na těchto cvičeních vždy prokázali dobrou velitelskou a technickou připravenost. Své bojové úkoly vždy plnili a budou plnit s vědomím, že patří k internacionálnímu společenství armád socialistických států, jejichž vzorem je ženijní vojsko SSSR se svými bohatými zkušenostmi. O vzorném plnění úkolů ženijního vojska ČSLA svědčí mnoho vyznamenání a řádů, které zdobí většinu historických zástav ženijních útvarů a svazků. i mimořádná povýšení velitelů a vojáků.

Tato vyznamenání nebyla udělena jen za vzorné splnění bojových úkolů, ale za mírové budování socialismu v naší vlasti, kdy ženijní vojsko splnilo řadu naléhavých politickoekonomických úkolů. Podílelo se podstatně na likvidaci živelných pohrom (likvidaci záplav na Slovensku apod.), vypomáhalo svými zemními stroji a jinou technikou našemu zemědělství (meliorace, každoroční výpomoc při špičkových zemědělských pracích, hloubení sílážních jam apod.), průmyslu např. ve Východoslovenských železárnách, Vítkovických železárnách, při budování ropovodu Družba, budování přehrad (Slapy) a úpravami vodních nádrží, odminováním rozsáhlého území na východním Slovensku apod.

Ženisté jsou hrdí na svou práci a pomoc, kterou poskytli a poskytují našemu národnímu hospodářství. Rádi obětují svůj čas a síly pro tuto práci. Ženijní vojsko každý rok vyškolí a vycvičí velký počet odborníků, jako např. obsluh rýpadel, buldozerů, kompresorů, kolových dozerů, elektrocentrál a jiných odborníků. Tito ženisté po odchodu z vojenské služby do civilního života plně uplatňují zkušenosti získané ve vojenské službě v našem národním hospodářství.

Příslušníci ženijního vojska budou i v budoucnu vždy připraveni úspěšně plnit nejen bojové úkoly, ale i poskytnout pomoc všude tam, kde to bude potřeba.

СОДЕРЖАНИЕ

Подполковник Франтишек Несвадба, кандидат военных наук Пражская операция Советской Армии	3
--	---

Автор разбирает подготовку и проведение Пражской операции Советской Армии, которая завершилась освобождением Чехословакии. Одновременно указывает и на глубокую взаимосвязь операции с Майским пражским восстанием чешского народа.

Ян Климеш Руководящая роль КПЧ в Майском восстании чешского народа	11
--	----

Автор объясняет линию КПЧ в национально-освободительной борьбе и в подготовке Майского восстания чешского народа. С классовой точки зрения сопоставляет линию КПЧ с линией буржуазии в освободительном движении. Основывает влияние решающей роли Советской Армии для окончательной победы над фашистской армией на территории Чехословакии.

Подполковник Станислав Водичка КПЧ – руководящая сила в борьбе против фашизма в национально-демократической революции	18
---	----

Автор указывает роль КПЧ в борьбе за гегемонию в национальноосвободительном бою чехословацкого народа, за формулировки и содержание программы Национального фронта и его реализацию.

Место, роль и содержание военной проблематики на конференции о безопасности и сотрудничестве в Европе	26
--	----

Статья информирует читателей о военной проблематике, рассматриваемой на конференции в Женеве. Широко разбирает место и роль этой проблематики в общем содержании конференции и убедительно показывает сущность противоречий обеих общественных систем, при рассмотрении военных вопросов.

ВОЕННОЕ ИСКУССТВО

Подполковник Ярослав Пех Организация радиоэлектронного боя в армейской наступательной операции	31
--	----

Автор в ведении указывает на основные задачи радиоэлектронного боя в наступательной операции армии, особенно во время перегруппировки войск, в ходе наступления без, и с применением ядерного оружия, а также при вводе второго эшелона и резервов в сражение. Далее разбирает силы и средства, организацию и ведение радиоэлектронного боя в ходе операции.

Подполковник Франтишек Филип Петр Маер Оптимализация решения авиационного командира	44
--	----

Авторы на основе разработанного математического модели указывают на возможности использования различных вариантов распределения усилия авиации при выполнении боевых задач. Главным образом они рассматривают назначение модели, идею математического решения и реализацию вычисления на электронновычислительной машине типа ЗПА-600.

Подполковник Йиржи Ричл

Техническое обеспечение передвижения войск на большие расстояния 52

Автор подробно разбирает проблематику технического обеспечения передвижения войск на большие расстояния. Особое внимание уделяет месту и роли танкового и автомобильно-технического обеспечения, возможностям времени, проблематике израсходования ГСМ и возможностям ее пополнения, а также организации аварийно-спасительных работ, эвакуации и ремонта поврежденной техники.

Генерал-майор Лудвик Ондруй, кандидат военных наук

Оценка воздействия доз облучения на население 60

Автор в духе нового наставления рассматривает возможности нахождения населения в отдельных зонах радиоактивного заражения, оценивает влияние доз облучения указывает на мероприятия необходимые для защиты населения.

ИЗ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ АРМИЙ

Параллельный метод планирования 71
(Из советской печати)

ИНФОРМАЦИИ

Генерал-майор Яромир Яшек

подполковник Бржетислав Яник, кандидат военных наук

Военная терминология 79

Авторы объясняют некоторые понятия из области организации и ведения наступательных операций, особенно в общевойсковых армиях

Подполковник Иноцент Грабковский

Руководство тактическими учениями 85

Автор рассматривает некоторые вопросы нового наставления „Вшевойск-6-1“, касающиеся руководства учениями тактического звена.

Подполковник Йосеф Патра

Тридцать лет воспитания командных и технических кадров инженерных войск 88

Автор в сжатом виде рассматривает развитие инженерных войск ЧНА и разбирает их основные задачи, в области обучения и помощи национальному хозяйству в послевоенном периоде, в этапе развития и технического оснащения инженерных войск и в периоде их технического развития.